

«Det er ikke *du* som skal straffes»

En studie av hvordan barneansvarlige i to norske fengsler kan ivareta barn av innsatte

Anette Bjørnson Skjerven

Masteroppgave i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2014

«Det er ikke *du* som skal straffes»

En studie av hvordan barneansvarlige i to norske fengsler kan ivareta barn av innsatte

© Anette Bjørnson Skjerven

2014

«Det er ikke *du* som skal straffes»

Institutt for kriminologi og rettsosiologi, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: «Det er ikke *du* som skal straffes»

- En studie av hvordan barneansvarlige i to norske fengsler kan ivareta barn av innsatte

Av: Anette Bjørnson Skjerven

Veileder: Thomas Ugelvik

Levert ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Vår 2014

Når en forelder sitter i fengsel rammes også de pårørende utenfor muren. En forelder i fengsel er ikke bare innsatt, men han eller hun er blant annet også en mor eller far. På utsiden av muren vil det da være et barn som opplever å ha en forelder i fengsel. Forening for fangers pårørende (2009) anslår at mellom 6000 og 9000 barn opplever å ha en forelder i fengsel i løpet av et år. Dette kan være utfordrende disse barna. Mange barn med foreldre i fengsel opplever å få forverret levekår, utfordringer blant venner og på skolen, skam og skyldfølelse, vanskeligheter med å stole på forelderen, og barna kan bekymre seg mye for forelderens situasjon¹. Flere barn opplever også at fengslingen blir en hemmelighet i familien. Enten ved at barn selv ikke får riktige opplysninger om forelderens fengsling, eller ved at fengslingen skal holdes hemmelig utad. For barn kan dette skape vrangforestillinger om hvordan forelderen har det, barnet kan være flau over situasjonen eller barnet kan mangle forståelse for egen situasjon når det ikke blir pratet om. Altså finnes det en rekke utfordringer som barn av innsatte kan utsattes for og som de må håndtere når en forelder fengsles.

Kriminalomsorgen jobber i utgangspunktet mest med den innsattes situasjon selv om fengslingen i stor grad påvirker barna. FNs konvensjon om barnets rettigheter artikkel 3 sier at alle handlinger som kan påvirke barn skal ta hensyn til prinsippet om barnets beste. I og med at en fengsling av en forelder vil kunne påvirke barna, skal kriminalomsorgen ta hensyn til barnas beste i avgjørelser og handlinger som påvirker barn. I 2011 etterspurte politiker Kari Henriksen et økende initiativ fra staten på vegne av barn av innsatte. Hun mente at noe burde gjøres for å tilrettelegge bedre for barna som har en forelder i fengsel. Videre viste hun til at

¹ Se FFP: (2007), Smith og Jakobsen (2010), Lahnstein (1993), Shaw (1992), Smith og Gampell (2011), Christensen (1999) og Grøftehaug (2004).

Sverige og Danmark hadde fått ordningene barneombud og børneansvarlige for å ivareta barn av innsattes rettigheter og tilrettelegge barnas møte med fengslene. Etter denne forespørselen har det i noen norske fengsler nå startet opp barneansvarlige som skal spre barneperspektivet innad i fengslene, sørge for at barns rettigheter blir ivaretatt innad i anstaltene og bedre barnas møte med fengslene. På denne måten skal barna få et mer positivt møte med fengslene, det vil kanskje kunne lette på noe av barnas utfordringer og barnets behov for kontakt med den innsatte skal tilrettelegges bedre. I denne avhandlingen møter vi barneansvarlige og barn av innsatte. Barnas stemmer forteller om møte med fengsel og tanker om hvordan barneansvarlige kan arbeide for barna. Barneansvarlige drøfter og viser hvordan de kan ivareta barna. Samtidig kommer det frem hvilke utfordringer fengselet og fengselsansatte kan sette for arbeide med ivaretagelse av rettigheter og barnas behov i møte med fengselet.

I avhandlingen viser jeg at barneansvarlig blir fengselets ansatt som skal kontrollere og sørge for at dette skjer. Når rettigheter finnes kreves det også at noen passer på at de ivaretas. Prinsippet om barnas beste og barns rettigheter får derfor barneansvarlige til også å bli fengselets kontrollør. Samtidig blir de barneansvarlige en slags barnets advokat som skal tale for barna innad i fengselet. Hva skjer egentlig når prinsippet om barns beste strider med fengselets prinsipp om kontroll og sikkerhet? Hvordan kan barneansvarlige ivareta barnas beste i de tilfellene dette strider med fengslets prinsipper? Og hva gjør egentlig sikkerheten og kontrollen med barnas møte med fengselet? Dette er blant annet spørsmål som dukker opp i avhandlingen.

Hvem kan barneansvarlige være til nytte for? I utgangspunktet skal barneansvarlige tilrettelegge besøksforhold, tilrettelegge for kontakt mellom barnet og den innsatte for barnets beste, sørge for barns rettigheter og danne en bedre forståelse av barnas situasjon blant ansatte, innsatte og forhåpentligvis uten for murene. Dette vil mest sannsynlig komme barna til gode. Barneansvarlige jobber tydelig for barn av innsatte. Samtidig vil barneansvarligrollen kunne ha påvirkning på innsattes relasjon og kontakt med barna. Dette kan i flere tilfeller være fordel for den innsatte, samtidig som det i større perspektiv vil kunne ha nytteverdi for fengselet og samfunnet. Pårørende vil kunne være betydningsfulle i rehabilitering- og tilbakeføringsarbeidet med den innsatte. Dersom barnas ivaretagelse av fengselet kan føre til en større ressurs i tilbakeføring og rehabiliteringsarbeidet av den innsatte, vil fengselet og samfunnet dra nytte av muligens lavere tilbakefall blant innsatte. Samtidig kan det stilles spørsmål om barneansvarliges økte fokus og arbeid med barna kan ha en forebyggende effekt

på mulig kommende kriminalitet blant barn av innsatte. Barneansvarliges arbeid kan se ut til å bli skiftende for hvem de egentlig arbeider for.

Takk!

Jeg vil gi en stor takk til barneansvarlige og barna som tok seg tid til å stille opp som informanter for mitt masterprosjekt, dere vet selv hvem dere er. Uten dere ville jeg ikke kunne skrevet denne avhandlingen. Takk for verdifullt innblikk i barneansvarligarbeidet og hva barn av innsatte kan ha behov for.

Jeg vil så takke min veileder Thomas Ugelvik for gode råd, støttende ord, raske tilbakemeldinger og troen på at jeg kunne fullføre prosjektet på en god måte for informantene. Dette har jeg satt pris på!

Ikke minst vil jeg også takke Forening for Fangers Pårørende for å ha hjulpet meg med rekruttering av informanter. Jeg setter også pris på at dere har gitt meg et godt innblikk i barn av fengsledes situasjon. Takk for at jeg fikk delta på samlingen for barneansvarlige og representanter fra justisdepartementet i regi av dere. Jeg er også takknemlig for at jeg fikk komme på møte med en gruppe ungdom hos FFP, der ungdommen la frem sine tanker om møte med fengsler for de barneansvarlige. Takk til FFP og ungdommen.

Jeg vil også rette en takk til Peter Scharff Smith som både satt av tid til et møte og raskt skaffet meg innpass for besøk i et dansk fengsel. Takk til børneansvarlig i Danmark som ga meg en fin innsikt i arbeidet deres!

Til mamma, Mathilde, Else Marit og Gunn Berit vil jeg gi en stor takk for hjelp med korrekturlesing av oppgaven.

Den siste innspurten i arbeidet med masteroppgaven var krevende og altoppsukende. Jeg vil til slutt takke venner, familie og min samboer Dennis. Takk for forståelse, støtte, motiverende ord og for at dere har holdt ut med meg når jeg har vært inni «master-bobla». Takk til Tonje for gode tips, delt frustrasjon og glede, støtte og hjelp underveis!

Oslo, Mai 2014

Anette Bjørnson Skjerven

Innholdsfortegnelse

1	Avhandlingens tema	1
1.1	Forskningsspørsmål	3
1.2	Et sentralt begrep	4
1.3	Motstridende perspektiver	7
1.4	Barneansvarlig i fengsler – hva er det?	8
1.4.1	Hvordan oppstod barneansvarlige i norske fengsler?	8
1.4.2	Hva gjør barneansvarlige i norske fengsler?	9
1.5	Når en forelder er i fengsel	13
1.5.1	Barn som pårørende	14
1.5.2	Pårørendes helse og livskvalitet under fengslingen	15
1.5.3	Barnets reaksjoner når en forelder er i fengsel	18
1.6	Avhandlingens oppbygning	20
2	Metode	23
2.1	Kvalitativ metode	23
2.2	Informanter	24
2.3	Barneansvarlige som informanter	25
2.3.1	Rekruttering	25
2.3.2	Gjennomføring av observasjonen	25
2.3.3	Gjennomføring av intervju	27
2.4	Barn av innsatte som informanter	27
2.4.1	Hvem er barna?	28
2.4.2	Interessekonflikter rundt samtykke	29
2.4.3	Alder	30
2.4.4	Gjennomføring av intervjuene	30
2.4.5	Sted	31
2.5	Synsvinkler i oppgaven	33
2.6	Dataanalyse	34
3	Etikk	37
3.1	Når barn er med i forskningen	37
3.1.1	Mulige skadevirkninger	37
3.1.2	Stigmatisering som følge av forskning	40

3.2	Barn- og voksenperspektiv — to ulike virkeligheter?.....	41
3.3	Synliggjøring av barns perspektiv	43
3.4	Barns troverdighet og sannhetssøken	44
3.5	Etiske utfordringer når barneansvarlige er med i forskningen	45
4	Hva får barna vite?	47
4.1	Informasjon fra fengselet?.....	47
4.2	En hemmelighet i familien	48
4.2.1	Individuelle hemmeligheter.....	50
4.2.2	Interne familiehemmeligheter	53
4.2.3	Delte familiehemmeligheter	57
4.2.4	Når pappas fengsling ikke er hemmelig.....	58
4.3	Hva kan barneansvarlige gjøre?	60
4.3.1	Barnas fantasi kan være verre enn virkeligheten	60
4.3.2	Avmystifisering av fengselet.....	63
5	Å spre barneperspektivet.....	67
5.1	Å spre barneperspektiv i et fengsel.....	67
5.2	Barneperspektiv inn i fengselsarbeid.....	69
5.2.1	Å spre barneperspektivet til fengselsansatte	71
5.2.2	Utfordringer.....	80
6	Barn på besøk i fengsel	83
6.1	Barnas møte med fengselet – hva kan barneansvarlige gjøre?.....	84
6.1.1	Slusa	84
6.1.2	Venterom.....	90
6.1.3	Besøk- og familierom.....	91
7	Barnas behov for kontakt med far	97
7.1	Barnas rett på kontakt	98
7.1.1	Fengsel og tilknytningsteori	98
7.1.2	Frihetsberøvelsens konsekvenser for barna.....	100
7.2	Barnas behov er situasjonsbestemt	102
7.2.1	Når barna har behov for mer kontakt	103
7.2.2	Når barna vil ha kontakt, men ikke far.....	107
7.2.3	Når barna har behov for mindre kontakt	108
7.2.4	Når far ønsker kontakt.....	109

7.2.5	Når barna ikke har godt av kontakt	112
7.3	Hvem får det siste ordet?	115
8	Barneansvarlige som forebyggende instans?	117
8.1	Når det å ha en far i fengsel blir et sosialt stigma.....	117
8.2	Genetisk arv	119
8.3	Sosial arv	120
8.4	Stigmatisering og selvoppfyllende profeti.....	122
8.5	Forebyggende instans?	123
8.5.1	Hva kan barneansvarlige gjøre?	124
8.6	Hvem får nytte av barneansvarliges arbeid?.....	127
9	Avsluttende refleksjoner	131
9.1	Barnas beste inn i et kontroll- og sikkerhetssystem?.....	131
9.2	Påvirkning på barnas situasjon	133
9.3	På vegne av hvem?	134
9.4	En ny kontroll?	134
9.5	«Det er ikke <i>du</i> som skal straffes».....	135
Litteraturliste	138
Offentlige dokumenter:	146
Vedlegg	148
Vedlegg 1	149
Vedlegg 2	150
Vedlegg 3	153
Vedlegg 4	155
Vedlegg 5	157
Vedlegg 6	159
Vedlegg 7	163
Vedlegg 8	165

1 Avhandlingens tema

I 2011 holdt politiker Kari Henriksen en interpellasjon for daværende justisminister Knut Storberget. Dette var starten på en idé om å igangsette en ordning for barn av fengslede i Norge. Henriksens spørsmål i interpellasjonen satte fokus på barn av innsattes situasjon, fra staten ønsket hun et økende initiativ for barna;

«Hvert år opplever tusenvis av barn at en av foreldrene/omsorgspersoner soner straff, noe som berører barna. I dag har ingen instanser oversikt over hvor mange dette er, eller har spesielt ansvar for å ivareta dem. Vi vet at mange av de som soner straff i dag, har hatt en barndom der foreldre/omsorgspersoner har vært straffedømte. Levekårene til pårørende og barn av straffedømte er dårligere enn for andre grupper. Stortinget har vedtatt bestemmelser i flere lover som omtaler barns behov spesielt. Sykehusene og noen kommuner oppretter nå stillinger med ansvar for å ivareta barns spesielle behov. Stortinget har i budsjettet for 2011 pekt på barnas og pårørendes behov i kriminalomsorgen, men dette er ikke tilstrekkelig. Vil statsråden vurdere å hjemle tiltak som ivaretar barnas behov og krav til samarbeid om dette i lovverket, og hvilke andre tiltak mener statsråden kan iverksettes for å bedre mulighetene til å komme inn med tidlig hjelp?» (Interpellasjon nr. 101 2011).

For å ivareta barn av innsatte bedre har flere fengsler startet opp barneansvarlige, etter Henriksens interpellasjon. I Kriminalomsorgen region Øst og Sør finnes det i dag tre fengsler med barneansvarlige. Kriminalomsorgen region Nord har etablert barneansvarlige i alle regionens fengsler (Interpellasjon nr. 19 2014). Hamsund fra FFP² uttaler at flere fengsler begynner å ta utfordringen med å starte opp barneansvarlige (Christophersen 2014). Denne avhandlingen vil i hovedsak handle om barneansvarlige og barn av innsatte.

Når en person fengsles blir personen stemplet som kriminell av samfunnet. Det er lett å huske at det er lovbrøyttere som sitter i fengsel. Samtidig er det lett å glemme at den innsatte har flere roller enn å være lovbrøytter. Den innsatte kan også ha en rolle som mor eller far. Dersom den innsatte er mor eller far vil fengslingen av forelderen ramme minst et barns hverdag. Barna er uten skyld i foreldrenes kriminalitet, allikevel opplever barna at forelderens straff ofte rammer deres trivsel, hverdag, foreldrekontakt og helse og livskvalitet. Barn av innsatte har av flere

² Forening for Fangers Pårørende.

forskere³ blitt kalt «de uskyldige-» eller «skjulte straffede». Barna får kjenne på lidelser som følge av forelderens straff. I tillegg har gruppen over lengre tid vært lite synlig i samfunnet. Barn av innsatte har generelt sett ofte vært lite inkludert i kriminalomsorgens arbeid, selv om det de siste ti årene har begynt å skje en forandring. Gruppen begynner å få økt oppmerksomhet både hos politikere, internasjonalt og i kriminalomsorgen.

Å gi barn av innsatte økt oppmerksomhet i samfunnet kan i mange tilfeller både være samfunnsnyttig og for barnas beste. Forskere som Lahnstein (1993), Smith og Jakobsen (2010) og Shaw (1992) har tidligere pekt på barnas vanskelige situasjon både utenfor og i møte med fengselet. Friestad og Hansen (2004) viser også at en stor andel av de som sitter i fengsel tidligere har hatt et familiemedlem i fengsel. I tillegg er det økt sjanse for at den innsatte forelderen bedre skal rehabiliteres dersom han får støtte og kontakt med familie under soningen (Lahnstein 1993 og Light 1993). Det er behov for å finne hva som kan lette barnas situasjon når en forelder er i fengsel. Dette vil både kunne bedre barnas trivsel og livssituasjon, samtidig som det kanskje kan gi lavere kriminalitet blant barna med en forelder i fengsel og tilbakefall hos innsatte. Det er nettopp her det begynner å skje en forandring hos politikere og kriminalomsorgen, der de ser større nytte av å også arbeide med barn som pårørende av fengslede foreldre.

Enkelte fengsler har startet med barnansvarlige for å tilrettelegge besøkene bedre for barna, og for å ivareta kontakten mellom barna og den innsatte. Innsatsen kan sees i sammenheng med kriminalomsorgens utvidede velferdsoppgaver. Fengslene skal gjennomføre straff, men også tilrettelegge for normalisering og tilbakeføring av innsatte. Med normaliseringsprinsippet skal fengslene legge opp soningen mot en så tilnærmet normal tilværelse som mulig. Det er frihetsberøvelsen som skal være det straffende elementet, og straffen skal ikke være et større onde enn nødvendig (St.meld. nr. 37 2007-2008: 9.4). Dette vil blant annet si at de ikke skal fratras goder som kontakt med familie. Barneansvarliges arbeid med å tilrettelegge for kontakt samsvarer derfor med prinsippet om at kontakt med barna vil være normaliserende. I tillegg vil arbeidet støtte opp om tilbakeføringsgarantien. Fengslene skal da sikre at innsatte har de samme rettighetene som befolkningen for å bedre forberedes på løslatelsen. Barneansvarlige blir nok en tjeneste innenfor fengselet som

³ Se blant annet Smith og Jakobsen (2010), Lahnstein (1993) og Egge (2004).

tilrettelegger for rettigheter, men først og fremst rettigheter for barna. Samtidig vil arbeide også kunne ivareta innsattes rettigheter om familieliv. Barneansvarlige skal også spre barneperspektivet innad i institusjonen for å ivareta barnas beste.

1.1 Forskningsspørsmål

Barneansvarlige er ansatt i kriminalomsorgen, fengslene får derfor en egen ansatt med ansvar for ivaretagelse av barn av innsatte. Siden barneansvarlige jobber i fengselet vil også fengselets regler og instruksjoner påvirke barneansvarliges arbeidsmuligheter. Høyre politiker Margunn Ebbesen påpekte viktigheten av dette;

«Barnets følelse av trygghet er viktig, samtidig som sikkerheten i fengselet skal ivaretas, og da er det viktig at man klarer å få gode løsninger på disse to forholdene»
(Interpellasjon nr. 19 2014).

Barnas beste og deres behov kan stå i motsetning til fengselets viktige kontroll- og sikkerhetsprinsipp. Dette vil kunne utfordre barneansvarliges arbeid i å skulle ivareta barnas behov når de er ansatt i et kontroll- og sikkerhetssystem.

For denne avhandlingen ønsker jeg å drøfte følgende forskningsspørsmål;

Hvordan kan barneansvarlige plassere barnas beste inn i et sikkerhet- og kontrollsystem som fengsel? Hvordan ivaretas barnas behov?

Hvem er det barneansvarlig arbeider for, og hva gjør egentlig prinsippet «barnets beste» med barneansvarlig sin rolle?

Hva kan barneansvarlige gjøre for å bedre barn av fengsledes situasjon?

Med dette ønsker jeg å drøfte barneansvarlig i fengsel som fenomen og hvordan en barneansvarligrolle kan utføres i et kontrollsystem som fengsel. Hvordan kan barna best mulig ivaretas fra fengslene? Fengsler er i hovedsak knyttet til å verne samfunnet og tilrettelegge for rehabilitering av lovbrøyttere. Det er i de fleste tilfeller i utgangspunktet ikke bygget for å ivareta pårørende av den fengslede, bortsett fra når fengslede ansees som en trussel for pårørende. Hvordan vil dette påvirke barneansvarlige når de også skal arbeide for pårørende? Samtidig begynner kriminalomsorgen i større grad å ta hensyn til pårørende, blant

annet har enkelte fengsler bygget familiehus for å ivareta familierelasjonene mellom pårørende og innsatte. Jeg vil også drøfte hvordan barneansvarlig kan påvirke barn av fengsledes situasjon når slik diskusjon lar seg gjøre.

Forskningsspørsmålene ønsker jeg å besvare med min empiri bestående av observasjon og intervju med to barneansvarlige i norske fengsler, og intervju med to barn av innsatte. Jeg var også på besøk hos børneansvarlig i et dansk fengsel.

Da det er nødvendig for leseren å skille mellom hvilke barneansvarlige som uttaler seg, har jeg måtte finne på oppdiktete navn. Jeg har også brukt oppdiktete navn på fengslene, så leseren blir påminnet om at de barneansvarlige arbeider i ulike fengsler. Jeg har valgt å kalle den første informanten for «Anita» som arbeider i «Sage fengsel». Informant to har jeg kalt «Britt» og hun jobber i «Merle fengsel».

1.2 Et sentralt begrep

I oppgaven er begrepet om *barnets beste* viktig for å forstå barneansvarliges arbeid og utfordringer. Barneansvarlig blir en ny funksjon i fengselet som skal ivareta barnas beste. Fengselet har tidligere vært pålagt å ta hensyn til barnets beste, men barneansvarlig blir en slags ny kontrollfunksjon i fengselet som kontrollerer og sørger for at prinsippet sees og ivaretas. En av barneansvarliges viktige arbeidsoppgaver er å passe på at fengselsforhold som berører barna tilrettelegges for barnas beste. Prinsippet om barnets beste er et overordnet prinsipp som skal settes først. FNs konvensjon om barnets rettigheter artikkel 3, gir barna rettigheter på at det skal tas hensyn til barnets beste;

1. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.
2. Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, idet det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede, lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette mål.
3. Partene skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for barns omsorg eller beskyttelse, retter seg etter de standarder som er fastsatt av de kompetente

myndigheter, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn.

Barnets beste er både et rettslig og et utenomrettslig begrep. Rettslig er prinsippet gjeldende ved barnekonvensjonens inkorporering i menneskerettsloven § 2 nr. 4⁴ siden 2003. Det vil si at barnekonvensjonen er tatt direkte inn i norsk lov. Med menneskerettsloven skal bestemmelser fra FNs barnekonvensjon ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning (Barnekonvensjonen 2012: 27). Altså står barnekonvensjonen i en sterk posisjon i norsk rett i dag. Prinsippet om barnets beste står igjen sterkt i barnekonvensjonen, men har ikke absolutt prioritert foran alle andre hensyn. Barnets beste skal være et «grunnleggende hensyn». Dersom andre hensyn skal gå foran barnets beste, må det finnes en viss bevisbyrde for at det ikke finnes andre gjennomførbare og akseptable løsninger (Barnekonvensjonen 2012: 55). Med andre ord vil barnets beste være et viktig prinsipp som fengselet og barneansvarlig er pålagt å forholde seg til og avveie i avgjørelser som påvirker barna. Samtidig er det ikke alltid gjennomførbart å bruke barnets beste i alle handlinger som foregår i fengselet. Dersom det for eksempel er en innsatt som lager mye uro på en avdeling er ikke barnets beste først og fremst det fengselet tenker på i situasjonen. Fengselets behov for orden, kontroll og sikkerhet vil da være sentralt for fengselet å forholde seg til. Fengslene har mange hensyn og ta, men barneansvarlig skal minne fengselet på barnas rettighet og forsøke å se mulige løsninger som kan ivareta barna.

Det begrenses hva rettslig sett kan gjøre for begrepet *barnets beste*. NOU 2008 skriver at rettens oppgave er å løse konflikter, fordele ressurser og gi beskyttelse mot straffbare handlinger ovenfor barnet. Når det er snakk om *barnets beste* juridisk sett er det barnet som skal *beskyttes*. Retten kan ikke pålegge andre menneskelig evner som å elske et barn, som i

⁴ § 2. Følgende konvensjoner skal gjelde som norsk lov i den utstrekning de er bindende for Norge:

4. De forente nasjoners internasjonale konvensjon 20 november 1989 om barnets rettigheter med følgende tilleggsprotokoller:

- a) Valgfri protokoll 25 mai 2000 om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi
 - b) Valgfri protokoll 25 mai 2000 om barn i væpnet konflikt
- (Menneskerettsloven § 2)

utenomrettslig begrep ofte sees på som *barnets beste*. Barnets beste som utenomrettslig begrep handler ofte om all den kjærligheten, omsorgen og omtanken barnet trenger (NOU 2008). Begrepet legger da stor vekt på å kunne se barnets behov. Dette krever enkeltmenneskers evne, ønsker og vilje, som stort sett ikke kan dømmes rettslig. Omsorgssvikt kan dømmes, men å ikke alltid se barnets behov eller vise omtanke trenger ikke nødvendigvis kategoriseres som omsorgssvikt. Selv om det ikke foreligger straffbare handlinger, kan barnet ha andre behov som går under det utenomrettslige «barnets beste».

Begrepet om barnets beste er vagt definert i FNs barnekonvensjon (Schiratzki 2003: 33). Hva som ligger i begrepet er ikke eksplisitt og baserer seg mye på skjønn. Altså kan det finnes ulike oppfatninger om hva som faktisk er barnets beste, også innenfor ulike fagfelt. Det har blitt kritisert og kommentert at det er vanskelig å vite hvilke kriterier en skal forholde seg til for å finne alternativer for barnas beste (NOU 2008). Problemet med anvendelsen av begrepet kan ofte være; hvor «finner» man grunnlag for hva som er best? Det er ingen fasit på hvordan barnet vil ha det. Da begrepet har vært brukt rettslig har utviklingspsykologi ofte vært et holdepunkt for barnets beste (NOU 2008). Det er viktig å huske at hva som er barnets beste kan variere mye fra familiesituasjon til familiesituasjon, fra kultur til kultur, fra en tid til en annen tid og fra barn til barn. Man må se enkeltbarnet, og helheten rundt barnet for å kunne si noe om akkurat dette barnets beste. En bruker også generelle antakelser om hva som vil være til barnas beste som gruppe. I fengselet vil barneansvarliges syn på hva som er barnets beste få stor betydning, da barneansvarlige blir fengslets talerør for barnas beste når en forelder er fengslet. I praksis vil dette kunne få betydning for innsatte og barna. Kan det være at barneansvarlige blir fengslets kontrollør for ivaretagelse av prinsippet?

Begrepet barnets beste vil gjennom oppgaven anvendes i både rettslig og utenomrettslig termer. Det vil kunne anvendes rettslig blant annet der barneansvarlig setter inn tiltak i besøksrommene for å forhindre lovbrudd mot barna. Barneansvarlig Anita har valgt å sette inn glass i dørene i rommet så betjentenes innsyn skal forhindre lovbrudd mot barna. Arbeidet begrunnes da med prinsippet *barnets beste*. Samtidig vil begrepet brukes utenomrettslig ved at barneansvarlige ser på barnas behov for kontakt, omsorg og medmenneskelighet fra den innsatte.

1.3 Motstridende perspektiver

Barneansvarlige møter utfordringer i arbeidet da de må forholde seg til ulike perspektiver som kan være motstridende. Disse motsetningene er det viktig å vite om for å forstå funnene i avhandlingen.

Det ene perspektivforholdet handler om ulikheter i barnets perspektiv og voksnes forståelse av barns perspektiv. Barn og voksne kan ha to ulike oppfatninger av livsverdenen som skyldes ulik utvikling og ulike erfaringer. Partene har ulike utgangspunkt selv om de kanskje snakker om samme sak. Et barn kan mene at en ting er bra for seg selv, mens den voksne kan oppfatte at noe annet er bra for barnet. Det betyr ikke at partene er ute etter forskjellige ting. De begge vil barnets beste. Hvem er det som har rett? Dette er et vanskelig svare på. I stedet for er det kanskje interessant å finne hvem det er som i praksis får rett. NOU 2008 mener at handlinger som forholder seg til barnets beste bør ta utgangspunkt i *barnets perspektiv*⁵. Dette støtter barnekonvensjonen som gir barn rett til å bli hørt i saker som angår dem selv. I mine funn kan barnas utsagn være forskjellige fra barneansvarliges synspunkt. Når barneansvarliges tilretteleggelse og handlinger for barnas beste bryter med barnas perspektiver, kan det være viktig å huske på at barn og voksne ofte har ulike utgangspunkt. I praksis vil barneansvarlige i fengslene være de som til slutt «får rett». I NOU 2008 står det også at tilfeller der voksne antar (*barneperspektivet*⁶) at barnas beste er noe annet enn barnas vilje (*barnets perspektiv*), vil voksnes antakelse ofte overgå barnas perspektiv. For eksempel kan barneansvarlige anse det som barnets beste og ikke ha utvidet kontakt med far i fengsel, mens barnet mener det beste er å ha mer kontakt. Barneansvarlige vil kunne videreformidle en vurdering av barnets beste til juristene og i så måte få størst påvirkning for «barnets beste» i praksis.

Det er heller ikke nødvendigvis sånn at barnets perspektiv og barneansvarliges barneperspektivet må avvike. Det har også vist seg at det er andre perspektiver som kan sette

⁵ *Barns perspektiv* er barnets egne tanker, meninger og oppfattelser av egen livsverden. Når det er snakk om begrepet barns perspektiv er det barnet selv som er subjektet (Samuelsson, Sommer og Hundeide 2011).

⁶ *Barneperspektiv* handler om voksnes oppfatninger og forståelse av hva barn mener, tenker og ser. Begrepet barneperspektiv er altså hva andre enn selve barnet tror at barna opplever, tenker og føler. Det handler om at de voksne prøver å forstå barns verden fra det de voksne oppfatter som barnets synsvinkel (Samuelsson, Sommer og Hundeide 2011: 6). Barneansvarliges uttalelser om hva de tror er barna ønsker og hva barneansvarlige mener er best for barna vil være å ta barneperspektivet.

barneansvarliges handlingsmuligheter og barneperspektivet på prøve i møte med fengselet. I og med at barneansvarlige arbeider for fengslene må de forholde seg til fengslenes regler og retningslinjer. For en fengselsinstitusjon står sikkerhet- og kontrollperspektivet sterkt. Dette er nødvendig for å holde orden i institusjonen. Derfor er sikkerhet og kontroll nedfelt i straffegjennomføringsloven og reglementet for fengselet (Basberg 1999: 9).

Sikkerhetsperspektivet kan bryte med barnets perspektiv og barneperspektivet i hva som er barnets beste. Barneansvarliges arbeid kan derfor begrenses og vanskeliggjøres på grunn av fengselets behov for kontroll og sikkerhet. I flere tilfeller kan sikkerhetsperspektivet være svært motstridende med barneperspektivet, barnets perspektiv og prinsippet barnets beste. Samtidig er alle perspektivene viktige og relevante for barneansvarliges arbeid.

1.4 Barneansvarlig i fengsler – hva er det?

1.4.1 Hvordan oppstod barneansvarlige i norske fengsler?

FFP og den ene barneansvarlige beskriver interpellasjonen som et viktig utgangspunkt for oppstart av barneansvarlige i enkelte norske fengsler. Politisk oppfordret Henriksen til at det må fortas noe for barn av innsatte. Interpellasjonen førte til at Knut Storberget sammen med den rød-grønne regjeringen lagde et forslag om en endring i straffegjennomføringsloven som skulle ivareta barn av domfelte. En barneansvarligordning i norske fengsler ble foreslått for å sikre dette. Etter regjeringsskifte ligger høringsforslaget på vent. Solberg-regjeringen vil se på forslaget på nytt. Om en barneansvarligordning lovfestes er altså noe usikkert i dag.

Som svar på justis- og politidepartementets høringsnotat foretok FFP (2012a og 2012b) to høringer av voksne pårørende og barn av fengslede for å vise behovene for barnansvarlige. FFP, voksne og barna var svært positive til Justis- og politidepartementets høringsnotat. Høringen av barna viste at barna trengte bedre og mer fleksible kontaktmuligheter med sin innsatte forelder. Barna viste behov for å få treffe forelderen, men under bedre besøksforhold. Barna synes det var problematisk at fengslene var så ulike, dette skapte varierte tilbud og uforutsigbarhet for barna. De uttrykte at det var positivt om det kom barneansvarlige i fengsler, og at barneansvarlig burde være en de kan få et forhold til.

1.4.2 Hva gjør barneansvarlige i norske fengsler?

En barneansvarlig i fengsel er en ansatt som skal ivareta pårørende barn av fengslede foreldre. De skal sikre barns rettigheter i forbindelse med forelderens fengsling. Dette kan for eksempel være barnas rett på kontakt med forelderen eller rett til å uttale seg i saker som angår barna. Barneansvarlige skal også sørge for tilretteleggelse av barns beste i fengselsinstitusjonen.

I høringsnotatet fra Justis- og politidepartementet (2011) er det beskrevet hva en eventuell endring av straffegjennomføringsloven skal oppnå hos kriminalomsorgen. Daværende justisdepartement ønsket å starte et tiltak der kriminalomsorgen avklarer om innsatte/domfelte har barn, og at de ivaretar barnas behov for informasjon, råd og støtte. Ordningen skal sørge for å sikre barns rett til samvær med sine foreldre under varetekt og soning. Departementet ønsket at kriminalomsorgen skal vektlegge hensyn til barna når det foretas vedtak og avgjørelser som kan påvirke barn av innsatte. For å ivareta disse målene ble det foreslått å ansette en barneansvarlig med ansvar for å tilrettelegge for dette i alle kriminalomsorgens lokale enheter, altså i fengsler, overgangsboliger, friomsorgskontor og sentre for narkotikaprogram med domstolskontroll (Justis- og politidepartementet 2011: 17 -18).

For å sørge for disse målene er enkelte arbeidsoppgaver sett som viktige for barneansvarlige. Justis- og politidepartementet (2011) har i høringsnotatet foreslått følgende oppgaver hvor barneansvarlige skal;

- Spre kunnskap til andre ansatte i kriminalomsorgen om situasjon til barn av innsatte og sette ansatte inn i barneperspektivet.
- Være tilgjengelig for barn av innsatte så de kan kontakte barneansvarlig for å få informasjon eller svar på spørsmål om egen situasjon.
- Tilrettelegge gode besøksforhold for barna. Dette kan gjøres ved oppussing av besøkslokaler og opplæring av ansatte i å møte barna på en barnevennlig måte under besøk.
- Sørge for at det gis god informasjon til barna og deres omsorgspersoner om fengselet og hva de pårørende kan møte på.
- I tillegg skal også barneansvarlige arrangere tiltak for foreldre og barn. Dette kan for eksempel være familiearrangementer i fengslene.
- De skal arbeide med tiltak som kan styrke forelderrollen innenfra fengselet.

Alle disse arbeidsoppgavene er i praksis satt i gang av begge barneansvarlige i Merle og Sage fengsel, selv om det ikke pr. dags dato foreligger noen bestemte instruksjoner på hva deres arbeidsoppgaver er.

Barneansvarlige er i dag kun ansatt som en funksjon. Altså finnes det ingen eksisterende stilling som barneansvarlig i Norge. Det vil si at de barneansvarlige er ansatt i en annen stilling og får barneansvarligrollen som en ekstra arbeidsfunksjon. Foreløpig har ikke barneansvarlige i mitt datamateriale blitt fratatt arbeidsoppgaver fra tidligere 100 % stillinger. Det vil si at de arbeider 100 % som sosialkonsulenter og utføre arbeidet dette krever, i tillegg til å finne tid til barneansvarligarbeid. Det viser seg utfordrende for begge å få nok tid til barneansvarligrollen. Britt fikk i starten av prosjektet fri fra sosialkonsulentrollen og arbeidet 100 % som barneansvarlig i tre måneder. Dette ble gjort for at Britt skulle få tid til å etablere rollen ordentlig. Nå er Britt tilbake i fulltid som sosialkonsulent med barneansvarligfunksjonen i tillegg. I høringsnotatet fra Justis- og politidepartementet (2011: 18) var det også tenkt at barneansvarlige skal være en funksjon hos utpekte ansatte i kriminalomsorgen.

At barneansvarlige i Norge ikke har fått fastsatt tid for arbeidet følger trenden i Sverige. Sverige har barneombud i fengslene som tilsvarer det samme som barneansvarlige i Norge. I samtale med FFP forteller de meg at de svenske fengslene har hatt blandede resultater av ordningen, fordi barneombudene heller ikke er blitt fratatt andre arbeidsoppgaver. For enkelte har dette resultert i nedprioritering av barneombudsrollen. I Danmark har børneansvarlige en viss fastsatt tid til arbeidet. I fengselet jeg besøkte hadde børneansvarlige fem timer i uken til børneansvarligarbeid. Jeg vil nå kort fortelle om tjenester i andre land som er lignende barneansvarlig i norske fengsler.

Barneombud i svenske fengsler

I 2005 ble det bestemt at alle Kriminalvårdens enheter skulle ha et barneombud. Et barneombud vil tilsvare det samme som en barneansvarlig i norske fengsler. Barneombudene skal bidra til at enhetene tar barneperspektivet med utgangspunkt i FNs Barnekonvensjon (Interpellasjon nr. 101: 2012). Arbeidsoppgavene er å spre informasjon til ansatte om myndighetenes ansvar for å ha et barneperspektiv, støtte kollegaer i spørsmål som gjelder

innsattes barn og informere om frivillige organisasjoner som kan hjelpe under arbeidet med barn av innsatte. Barneombudene skal ha ansvar for det fysiske miljøet ved besøk av barn (Justis- og politidepartementet 2011: 10). Rollen er gitt til betjenter i enhetene.

Børneansvarlige i danske fengsler

I Danmark startet børneansvarlige som et pilotprosjekt i fire fengsler i 2010. I prosjektet var det både betjenter og sosialkonsulenter som fikk børneansvarligrollene (Justis- og politidepartementet 2011: 17). Børneansvarlig som jeg besøkte i Danmark fortalte at Institutt for menneskerettigheter 1. Januar 2012 vurderte prosjektet vellykket, og ordningen ble dermed lovpålagt i alle kriminalforsorgens institusjoner. I begynnelsen av 2014 hadde alle fengslene i Danmark børneansvarlige (Interpellasjon nr. 19: 2014). Børneansvarliges arbeidsoppgaver i danske fengsler er å spre og skaffe kunnskap om barns rettigheter og behov. Børneansvarlige skal videre sikre egnede besøksfasiliteter for barn, sette fokus på viktigheten av kontakt mellom innsatte og barna, holde samtalegrupper for innsatte foreldre og arrangere barnevennlige arrangementer. Børneansvarlig skal være særlig oppmerksomme på barnas behov når de bor med deres forelder i fengsel. Samarbeid med organisasjoner og foreninger på utsiden av fengselet er også en del av arbeidet (Hendriksen, Jakobsen og Smith 2012: 22-24).

«Family officers» i Nord - Irland

Det ble i 2005 innført «Family officers» i alle fengsler i Nord- Irland. «Family-officers» skal tilrettelegge kontakt mellom innsatte og pårørende, og gi støtte, informasjon og råd til pårørende av fengslede. De samarbeider med frivillige organisasjoner utenfor fengselet, og skal også oppmuntre innsatte til foreldrekurs (Justis- og politidepartementet 2011: 10).

«Family contact development officers» i Skottland

I Skottland finnes en ordning med «family contact development officers», som skal arbeide for kontakten mellom innsatte og familien på utsiden. Arbeidsoppgavene er å arrangere familiedager i fengselet og bistå med hjelp for kontakt. Arbeidsoppgavene kommer også her i tillegg til en annen stilling i fengselet (Justis- og politidepartementet 2011: 10).

Barneansvarlige i norsk spesialhelsetjeneste

I spesialhelsetjenesten i Norge finnes det barneansvarlige i hver enhet. I 2010 kom den nye lovparagrafen i helsepersonelloven og spesialhelsetjenesten som skal ivareta pårørende barn av syke foreldre (Haugland, Ytterhus og Dyregrov 2012). Helsepersonelloven «§ 10a. Helsepersonells plikt til å bidra til å ivareta mindreårige barn som pårørende», skal ivareta mindreårige barn av pasienter med psykisk sykdom, rusmiddelavhengighet eller alvorlig somatisk sykdom. Barna skal ivaretas gjennom informasjon og nødvendig oppfølging. Spesialhelsetjenesten «§ 3-7 a. Om barneansvarlig personell mv.» skal sikre at Helsepersonelloven § 10a ivaretas. Ivaretakelsen skal skje ved at helseinstitusjoner som omfattes av helsepersonelloven § 10a skal ha barneansvarlig personell.

I spesialhelsetjenesten er barneansvarligordningen lagt opp noe annerledes enn hvordan ordningen ser ut til å bli i norske fengsler. Det er dannet et stort nettverk av barneansvarlige i spesialhelsetjenesten, der noen barneansvarlige har i hovedoppgave å koordinere annet helsepersonell som er i kontakt med barna. Det er altså ikke barneansvarlige alene som skal ivareta barna. Barneansvarlige skal koordinere og sette barneperspektivet inn i det praktiske i institusjonen. Dette gjør de ved å se på rutineene når barn er på besøk. Barneansvarlige skal fremme barneperspektivet så perspektivet blir naturlig i helsepersonalets arbeid. De barneansvarlige skal kunne veilede og delta sammen med annet helsepersonell i konkrete saker. I tillegg skal barneansvarlige holde seg og annet personell oppdatert om barn som pårørende. De barneansvarlige skal sikre samarbeid rundt barn og familier og gi informasjon om gode tiltak og hjelpeinstanser for familiene (Til barneansvarlig helsepersonell 2013). Helsepersonell som jobber med pasienten og barn som pårørende skal prate med pasienten om barnets informasjon- og oppfølgingsbehov, gi veiledning til foreldre og tilby barnet samtaler innenfor taushetspliktens rammer⁷ (Sundfær 2012). Barnet skal få oppfølging dersom det anses hensiktsmessig (Helsepersonelloven: § 10a).

Den koordinerende barneansvarlige skal sikre at helsepersonell får nødvendig kunnskap om barna og være hjelpelig hvis det trengs. Barneansvarlig i fengsler skal også sikre at fengselspersonell får barneperspektivet og at de kan bruke dette i møte med barna. Allikevel skiller barneansvarlig i fengsel og barneansvarlig i spesialhelsetjenesten seg, ved at

⁷ Pasienten må samtykke til at barnet får vite at forelderen er pasient, og til at helsepersonell kan ha oppfølging med barnet (Sundfær 2012).

barneansvarlige i fengsler både skal koordinere barneperspektivet og selv tilrettelegge for barnas beste. Danske børneansvarlige i fengsler og barneansvarlige i spesialhelsetjenesten har ikke direkte kontakt med barna, slik som barneansvarlige i norske fengsler.

1.5 Når en forelder er i fengsel

Den norske barneansvarligordningen i fengsler er av ny dato, og det finnes foreløpig ingen forskning på området. Derimot har Hendriksen, Jakobsen og Smith (2012) gjort en undersøkelse av børneansvarlige i pilotprosjektet i de danske fengslene. De vurderte prosjektet som vellykket. Prosjektet viste også at det var fordel med mer enn én børneansvarlig i et fengsel. Samtidig som jeg skriver min masteravhandling om barneansvarlig i norske fengsler, blir det også i Danmark skrevet en masteravhandling om børneansvarlige i danske fengsler.

Til tross for at det ikke er gjort mye forskning på selve barneansvarligrollen finnes det i dag en del forskning på barn av innsatte. Litteraturen om barn av fengslede har vært nyttig for denne avhandling for å få et helhetlig bilde av barnas situasjon og hvordan de har blitt tatt i mot av fengselssystemet. Mye av den tidligere litteraturen om barna tar utgangspunkt i intervju av voksne på barnas vegne. Jeg vil nå med utgangspunkt i tidligere litteratur, kort redegjøre for hvordan barn av innsattes situasjon kan være.

Det er ikke bare den innsatte forelderen som opplever å få livssituasjonen endret når han fengsles. Fengslingen av innsatte fører også med seg en rekke konsekvenser for de utenfor for fengselet. Som barn av innsatte, «straffes» også barna når foreldre straffes i fengsel.

De (pårørende) tar sin del av straffen, selv om deres eneste «forbrytelse» er å være glad i en person som har begått en kriminell handling (Lahnstein 1993: 5).

Barn av innsatte kan selvfølgelig ha ulike reaksjoner og opplevelser av fengslingen. I tillegg kan de også leve med ulike livssituasjoner, som gjør at ikke alle opplever det samme eller reagerer på samme måte når forelderen fengsles. Det er derfor ikke nødvendigvis lett å skille om det er reaksjoner på fengslingen man ser, eller om det kan være følger av andre forhold i barnas liv (Johnson og Easterling 2012: 342). Mange barn opplever at livssituasjonen deres endres drastisk når en forelder fengsles. For mange kan det komme som et sjokk, og

fengslingen kan være en krisesituasjon for barnet. Dersom barnet ikke har opplevd at forelderen «går ut og inn av fengsel» forekommer det et brudd i barnets normale livssituasjon. Det er en overgang til en livssituasjon med mye usikkert, og mangel på tilstedeværelse av den fengslede forelderen. Barn som ofte opplever at forelderen havner i fengsel vil selvfølgelig også oppleve usikkerhet og manglende tilstedeværelse av forelderen selv om livssituasjonen ikke får et like plutselig brudd. For andre barn igjen kan det å få en forelder i fengsel være positivt (Harris 2010 og Shaw 1992). Dette kan være i situasjoner der barnet har opplevd vold og trusler av forelderen mot seg selv eller den andre forelderen eller søsken. Selv om det kan være positivt og for barnets beste og adskilles når forelderen fengsles, kan det også oppleves tøft og vanskelig at forelderen er i fengsel. Noen barn føler også en lettelse over at forelderen kommer i fengsel, da de kan få en pause fra den vonde hverdagen med forelderen. Altså kan barnas opplevelser variere. Med utgangspunkt i om barnet har bodd sammen med forelderen, hatt samvær med forelderen eller om kontakten var liten eller ikke eksisterende før fengslingen, vil påvirkningen av forelderens fengsling også kunne variere. Britt tenker at å ha en pappa i fengsel har mange sider og perspektiver ved seg. Hun mener det er viktig å være klar over at situasjonen kan være veldig sårbar for barnet. *Det handler om følelser inni barnet som kan være vanskelig å håndtere.*

1.5.1 Barn som pårørende

Når en forelder er i fengsel er det et barn som er pårørende. Å være pårørende vil si at man er knytta til en annen person⁸ som av ulike årsaker⁹ skaper endringer og belastninger i den pårørendes livssituasjon (BarnsBeste). Barn av innsatte kan i høy grad kategoriseres som pårørende. Mange barn opplever endringer og belastninger i hverdagen som følge av forelderens fengsling. Jeg kommer nærmere inn på hvilke type endringer og belastninger barna kan oppleve litt senere.

Når barn av fengslede er pårørende går de gjennom ulike pårørendefaser. Barna er pårørende i at forelderen har begått et lovbrudd, de er pårørende under arrestasjon, under varetektstiden, fengselssoningen og under løslatelsestiden (Lanhstein 1993: 6). Disse ulike fasene kan gi ulike reaksjoner, belastninger og utfordringer for barna. Jeg vil i hovedsak se på barnas situasjon og reaksjoner når barna er pårørende under soningen. Jeg kommer også kort inn på

⁸ far, mor, søsken, tante, onkel, besteforeldre osv.

⁹ for eksempel fengsling, sykdom eller samlivsbrudd.

barnas situasjon under arrestasjon og varetekt, da dette kan skille seg fra barnas situasjon i soningstiden. Det er viktig å huske at barns alder kan ha en vesentlig betydning for barnas opplevelse av å være pårørende. Et barn på tre år har en annen opplevelse av å være pårørende enn et barn på femten år.

1.5.2 Pårørendes helse og livskvalitet under fengslingen

Forening for Fangers Pårørende (2007) foretok en levekårsundersøkelse av innsattes pårørende (N=333). I undersøkelsen svarte foresatte til 110 barn på spørsmål om barna. Flertallet av de som besvarte spørreundersøkelsen var overvekt av pårørende til innsatte med relative lange dommer, til sammenligning med generell soningstid hos kriminalomsorgen. Dette kan ha betydning for resultatene i undersøkelsen. Forening for Fangers Pårørende (2007) påpeker selv at pårørende i undersøkelsen ikke helt sikkert kan generaliseres, men at det er et stort antall pårørende som deltok i undersøkelsen, og svarene viser derfor tydelige tendenser.

Barn av en fengslet forelder har også en annen forelder, i de fleste tilfeller enten en mor eller far. Under soningen bor barna i mange tilfeller med den andre forelder som ikke er fengslet. Hvordan denne forelder har det under soningen vil også påvirke barnas situasjon. Barna er på et vis avhengig av mor og far. Dersom den gjenværende forelder bodde med innsatte før fengslingen, opplever mange endringer i for eksempel økonomien. 62 % av de gjenværende foreldrene hadde fått dårligere økonomi som følge av fengslingen (Forening for Fangers Pårørende 2007: 2). Dersom far og mor var ektefeller eller samboere før fengslingen regnes ikke den pårørende som enslig forsørger. Derfor har ikke gjenværende part rett på økonomisk støtteordning, og familiens inntekt reduseres. I tillegg kommer nye utgifter som reisevei til fengselet, og flere må hjelpe den innsatte med å betale for tøy og toalettsaker i fengselet (Forening for Fangers pårørende 2007: 2). At forelder får dårlig økonomi vil klart kunne påvirke barna gjennom redusert materiell livsstandard. 14 % av FFPs informanter måtte spare mye penger og flytte til en billigere bolig. I tillegg til å «miste» den innsatte forelder har også barnet da måtte bytte hjem og omgivelser. Mye av barnas trygghet i hverdagen kan på denne måten rives bort på en og samme tid. Dette kan være tøft for barna¹⁰.

¹⁰ Se også Harris (2010).

Undersøkelsen «Helse og livskvalitet blant fangers pårørende» tyder på at pårørende av fengslede kan få økte helseproblemer.

I alt 35 % har benyttet allmennlege mer enn fem ganger, og 9 % har oppsøkt allmennlege ti ganger eller mer det siste året. Til sammenligning viser Levevilkårsundersøkelsen fra 2005 at 14 % av befolkningen hadde mer enn fem konsultasjoner hos allmennlege de siste 12 månedene (Forening for Fangers Pårørende 2007: 3).

Hele 48 % av de voksne pårørende i undersøkelsen uttrykte at de hadde fått dårligere helse etter fengslingen. Dette var pårørende av innsatte med lengre dommer, som hadde vært pårørende over lenger tid enn de uten dårligere helse. Med disse tallene vil det være grunn til å anta at barn kan oppleve at den pårørende forelderen får dårligere helse når en forelder fengsles. Dersom forelderen får dårligere helse vil dette kunne være en ekstra bekymring for barnet ved siden av bekymringene for den fengslede forelderen. Barna kan altså oppleve å bli pårørende til både mor og far.

Barnas utfordringer — straffens dilemma

Helse og livskvalitetsundersøkelsen viste også at 44 % (N=110) av barna med forelder i fengsel hadde fått dårligere helsetilstand (Forening for Fangers Pårørende 2007:5). Fra 2010 til 2012 gjorde COPING¹¹ en undersøkelse av barn av innsatte i Storbritannia, Tyskland, Romania og Sverige (Philbrick). De konkluderte med at barn av innsatte hadde en signifikant større risiko for dårligere mental helse enn barn uten foreldre i fengsel. Det er bemerkelsesverdig at de voksne pårørende av innsatte med lange dommer, var de som opplevde helseproblemer i FFPs undersøkelse. Det kan altså tyde på at fengslingens varighet har betydning for helsen. Vil dette si at lengre dommer også gir økt sjanse for helseproblemer blant barn av innsatte? Dersom dette er et faktum vil det være problematisk å forsvare langtidsdommer i forhold til barnas utvikling og helse. Olaussen (2013) peker på at den generelle rettsoppfatningen i den voksne befolkningen i Norge er at straffene er for milde.¹² Med utgangspunkt i spørsmål om straffenivået for ulike lovbrudd, svarte 68 % i undersøkelsen at de var enige i at straffene i Norge stort sett er for milde og at fengselsstraffene bør forlenges (Olaussen 2013: 32). Dersom det var snakk om

¹¹ COPING er et prosjekt som forsker på karakteristikk rundt barn av innsatte og deres helseutfordringer.

¹² Svarprosenten på undersøkelsen var noe lav. Undersøkelsen er derfor ikke 100 % representativ (Olaussen:2014:29).

voldsforbrytelser var hyppigheten av misnøye med straffenivået enda høyere. Hele 84 % mente at voldsforbrytere burde straffes langt sterkere enn i dag (Olaussen 2013: 32). Hammersvik uttaler i et intervju i forskning.no at «politikernes holdninger til straff i for stor grad handler om økt bruk av fengsel» (Kjensli 2009: avsnitt 31). I Danmark viser Smith og Jakobsen (2010: 63-66) til at politikerne fremhever befolkningens rettsfølelse som argument for lengre straffer, selv om det mangler vitenskapelig dokumentasjon for befolkningens behov for dette. Olaussen (2013) peker også på hvordan politikerne i Norge begrunner økte fengselsstraffer i befolkningens rettsoppfatning, uten å etterspørre forskning på området. Dersom de negative virkningene på barn av innsatte vanskelig kan dempes og lengre straffer gir økte helseproblemer for barna, vil barnas beste og lengre straffer være svær motstridende argumenter. Det er problematisk å plassere barn av innsattes problemer og befolkningens rettsfølelse opp mot hverandre. For barna vil ikke nulltoleranse og økte straffer gi mening når en ser på konsekvensene dette kan få for barna. Spørsmålet blir om ikke barneansvarlige i lengden kanskje kan være en dempende instans for helse- og livskvalitetsproblemene blant barna? For eksempel ved å øke besøk- og ringetider, så kontakten mellom barn og innsatte forbedres. Eller ved at barneansvarlig kan være en samtalepartner som hjelper barna med de vonde følelsene. Dersom barneansvarlige kan være med å dempe barnas reaksjoner og gjøre barna mer sikker i egen situasjon, vil kanskje barnas helse også bedres. Dette er bare antakelser, og det er alt for tidlig å si noe om barneansvarliges langtidseffekt på barn av innsatte. Men i diskusjonen om befolkningens behov for hevn ovenfor gjerningsmannen, vil fengslingen lettere kunne forsvares dersom barneansvarliges arbeid viste seg å ha en slik effekt. Slik situasjonen er den i dag står ønske om økte straffer motstridene med effektene dette kan ha for barn av de innsatte.

Altså viser det seg at fengsling av en forelder vil kunne få stor betydning for barnas livskvalitet. Knut Storberget viste i 2011 under interpellasjon nr. 101 at politikerne tydelig var klar over barnas vanskelige situasjon når foreldre fengsles;

«Det finnes knapt en gruppe mennesker – små, sårbare mennesker – som opplever en tøffere hverdag enn de som opplever å ha mor eller far i fengsel. [...] Disse barna er jo på sin måte også et offer for kriminalitet og møter mange og veldig sammensatte utfordringer på en rekke områder når omsorgspersoner dømmes for å ha begått kriminalitet og senere skal gjennomføre straffen. Og det er noen stikkord knyttet til barna: De er totalt uskyldige. Noe av straffens dilemma er jo at den har utilsiktede virkninger for andre enn den straffedømte og offeret».

1.5.3 Barnets reaksjoner når en forelder er i fengsel

Når barna opplever at en forelder kommer i fengsel settes barna i en sårbar posisjon der levekår kan forverres, barnas kontakt med forelderen begrenses og barna kan få ambivalente følelser om forelderen som kriminell. Det skjer altså mye forandringer i barnas liv. Hvordan kan dette være for et barn? Alle barn av innsatte er som sagt ikke like. Det vil også si at ikke alle barn har de samme reaksjonene. Allikevel er det visse tendenser på barns reaksjoner når en forelder er fengslet. 67 % av barna i FFPs undersøkelse (2007) slet med nedstemthet og triste følelser. Barna kan også oppleve ensomhet, bekymringer, sinne, oppgivelse, skam og bitterhet¹³. De barneansvarlige var klar over at barna kan ha mange ulike følelser og reaksjoner når pappa kom i fengsel.

***Anita:** For det første så er det jo sånn at dem kan jo savne, her blir det jo far da, savne faren sin. Det kan være en far som har vært vanlig far hjemme som plutselig blir vekk. Og da får dem jo sorg, savn og alle dem negative tankene.*

Sorg og savn kan prege barn av innsattes hverdag, samtidig som flere barn også opplever skyldfølelse (Lahnstein 1993, Carlson 1991 og Harris 2010). Skyldfølelsen kan komme fordi barna synes at de på en eller annen måte har medansvar for forelderens fengsling. For barn kan det være vanskelig å forstå hvorfor forelderen er fengslet. Det kan være vanskelig å se for seg at mamma eller pappa har gjort noe galt. De har ikke oppfattelse av forelderen som «den slemme», slik de ser andre fengslede fanger. Samtidig som barn kan ha problemer med å forstå fengslingen, har de et stort behov for å forstå det. Noen barn danner seg egne bilder og oppfatninger av hva som faktisk har skjedd da forelderen ble «den slemme» og havnet i fengsel. En barnepsykolog i Smith og Jakobsens (2010:54) forskning sier at barn er veldig konkrete i tankegangen, og at de derfor fort kan få skyldfølelse. Barn knytter konkrete ting de har opplevd og danner årsakssammenheng. Pope (1987: 94) viser et godt eksempel på hvordan barn av innsatte danner egne årsakssammenhenger for pappas kriminalitet. Karen på 12år opplevde at pappen ble dømt for drap på en syv år gammel jente. Faren hadde samme dag før drapet klaget over hodepine og bedt sine barn være stille. I ettertid preges Karen av dårlig samvittighet for at hun ikke fikk søsknene til å være stille. Hun forteller at hun tror pappen drepte jenta på impuls, siden han var stresset og hadde hodepine fordi Karen og

¹³ Se blant annet Smith og Jakobsen (2011), Chui (2009), Harris (2010), Shaw (1992), Pallot og Katz (2014) og Smith og Gampell (2011).

søsknene ikke var stille. Karen føler seg skyldig i at pappa begikk drap. Smith og Jakobsen (2010: 54) forteller om andre barn som tror det er deres feil at pappa begikk ran fordi de ikke hadde noen småmynter på seg da pappa spurte om det, eller at det er deres feil at pappa stjal fordi barnet så sterkt ønsket seg Playstation. Barna trekker altså egne konklusjoner om hvorfor forelderen begikk en kriminell handling til konkrete ting de kan forholde seg til. Ofte er dette konkrete ting som de selv har sagt eller gjort. Det er selvsagt aldri et barns feil at en far begår kriminalitet, det er den voksnes handling og den voksne må stå til ansvar for det. Allikevel viser Smith og Jakobsen (2010) og Pope (1987) at det kan være vanskelig for barna å forstå dette, da de søker etter forklaringer på hvorfor lovbruddet ble begått. For et barn kan det være svært tungt og vanskelig å bære på en skyldfølelse der barnet tror at det har forvoldt forelderens fengsling.

Lahnstein (1993) hevder at fengslingen av en forelder alltid vil oppleves svært traumatisk for et barn. Dette kan sees ved at barn av innsatte ofte har samme reaksjoner som barn i krisesituasjoner (Arditti og Tech 2012). I tillegg til vanskelige følelsesmessige reaksjoner har barna også tendenser til fysiske reaksjoner. Vanlige fysiske og følelsesmessige reaksjoner som kan forekomme hos barna kan være; spise- og søvnproblemer, sengevæting, konsentrasjonsvansker, magesmerter, svimmelhet, nakkeproblemer, svekket presentasjonsevne, lett oppspilthet og aggresjonsproblemer, noen barn kan lett havne i konflikter, mens andre trekker seg tilbake og blir stille og innesluttet¹⁴.

Når en forelder er fengslet kan også skolefraværet forhøyes hos barnet (Philbrick og Harris 2010). I Storbritannia, Sverige og Tyskland viser det seg at barn av innsatte i hovedsak fortsetter å prestere bra på skolen selv om far fengsles. En minoritet av gruppen får dårligere skoleprestasjoner (Philbrick). Harris (2010) finner at det blant barn av innsatte i USA er vanlig forekomst at barnas skoleprestasjoner synker når en forelder fengsles¹⁵. Altså er det to ulike funn av hvordan barn gjør det i skolen når en forelder fengsles. Det viser seg at skoler i Tyskland, Sverige og Storbritannia, ifølge COPINGprosjektet, hovedsakelig er støttende for barna når skolene blir informert om forelderens fengsling. Dette kan ha betydning for at COPINGprosjektet finner at skoleprestasjonene ikke synker når pappa fengsles.

¹⁴ Se Harris (2010), Lahnstein (1993), Chui (2009), Smith og Gampell (2011), Arditti og Tech (2012) og Forening For Fangers Pårørende (2007).

¹⁵ Se også Arditti og Tech (2012).

Harris (2010) og Smith og Jakobsen (2010) hevder at de fysiske reaksjonene vil kunne variere avhengig av alder og kjønn. Antydningene viser at gutter er mest sårbare for å separeres fra mor (i fengsel) tidlig i barndommen, mens jentene var mest sårbare i tenårene. Det ble også gjort en barnepsykiatriskundesøkelse i 1977 som viste at gutter var sterkt påvirket av separasjon fra deres far. Mange av guttene viste aggressivitet og asosial atferd kort tid etter pappas fengsling (Smith og Jakobsen 2010: 45). Dette samsvarer med Harris (2010) sine antakelser om at tapet av en maskulin positiv rollemodell vil være problematisk for sønner av fengslede. Det kan se ut som om gutter har større tendens til å reagere aggressivt enn jenter. Smith og Jakobsen (2010) skriver at dette også generelt støttes fra forskning om kjønnsbestemte reaksjoner i å håndtere traumer hos barns. Jenter ser ut til å reagere med depresjon og angst, mens gutter har en tendens til utagerende reaksjoner som aggressivitet. Smith og Jakobsen (2010) antar også at forskjellen i hvordan gutter og jenter reagerer skaper forskjeller i hvem som får hjelp. Gutter vil lettere få hjelp da deres reaksjoner er mer synlige, mens problemene hos jentene oftere må ha blitt mye mer alvorlige før de får hjelp og oppdages. Allikevel oppsøker en større andel jenter selv hjelp i forhold til gutter.

Barn av fengslede kan altså oppleve en rekke ulike utfordringer og ha sterke reaksjoner når forelderen fengsles. De barneansvarlige skal dermed arbeide for en gruppe barn som ofte har mange utfordringer. Dette vil nok kunne ha betydning for deres arbeidsoppgaver, og ikke minst for viktigheten av at det gjøres en innsats for barna.

1.6 Avhandlingens oppbygning

I **kapittel 2** redegjør jeg for avhandlingens metode. Deretter drøfter jeg i **kapittel 3** ulike etiske utfordringer og hvordan jeg har løst de under prosjektet. Selve avhandlingens analyse har jeg bygget opp ved å la leseren først få mer innblikk i barnas situasjon når en forelder er i fengsel. Hvilke utfordringer barn av innsatte møter vil være relevant for å se hva de barneansvarlige må forholde seg til i arbeidet. **Kapittel 4** gir et innblikk i barnas behov for informasjon om fengselet og fengslingen, og hvilke konsekvenser hemmeligholdelse og lite informasjon om fars fengsling kan ha for barna. Hvilken forskjell kan barneansvarlige gjøre? Videre i avhandlingen drøfter jeg gjennom **kapitlene 5, 6 og 7** hva det er barneansvarlige gjør for barna, og hvordan barneansvarlige forsøker å sikre barnas beste inn i et sikkerhet- og kontrollsystem som fengsel. Jeg drøfter også her hva prinsippet om barnets beste gjør med

barneansvarligrollen. **Kapittel 5** viser hvordan de barneansvarlige kan løfte barnas rettigheter og tilrettelegge for barns beste ved å spre barneperspektivet innad i fengslene. Videre fremstiller **kapittel 6** utfordringer barna opplever i møte med fengslene under besøk, og hvordan «kontroll- og sikkerhetsprinsippet» og «barnas beste» prinsippet møtes. Det kommer også frem hvordan de barneansvarlige forholder seg til dette. I **kapittel 7** reflekteres det rundt hvilke rolle barneansvarlige får i arbeidet med å tilrettelegge for kontakt mellom barn og fengslede fedre. Hvem blir de barneansvarlige arbeidende for? Hva er barnets beste? Hva gjør prinsippet om barnets beste med barneansvarliges arbeid? Mot slutten av avhandlingen i **kapittel 8** løftes barneansvarligarbeidet mer ut av institusjonen. Kapitlet diskuterer barneansvarliges mulige betydningen for ulike parter som barna, fedrene, fengslene og samfunnet. Samtidig som det stilles spørsmål om barneansvarlige kan fungere forebyggende for ny kriminalitet. **Kapittel 9** inneholder avsluttende refleksjoner og forslag til videre forskning på området.

2 Metode

I dette kapittelet vil jeg forklare hvordan datamateriale er innhentet og omformet til oppgaven. Jeg vil vise hvilke metodiske overveielser jeg har tatt og hvordan metodevalgene har ledet frem til oppgavens resultat.

2.1 Kvalitativ metode

For å besvare forskningsspørsmålene så jeg mest nytteverdi i å benytte kvalitativ metode. Det var på forhånd ingen forskning om barneansvarlige i norske fengsler, og studiene som handlet om barn av innsatte var foreldres uttalelser på vegne av barna. Jeg så det som viktig å få en dypere forståelse av barneansvarlige og barna, for å se barnas behov og hvordan barneansvarlig kunne jobbe for dette. Samtidig ville også observasjon av barneansvarlige gi meg et bilde av hvordan barneansvarlige arbeidet i et fengsel med sikkerhet og kontrollrutiner. I følge Thagaard (2009: 11) er et sentralt mål for kvalitativ forskning å oppnå en forståelse og fordypning av de sosiale fenomener en studerer. Hovedretningene i kvalitativ metode er intervju og observasjon. Min empiri er innhentet med observasjon og intervju av barneansvarlige i to norske fengsler og intervju med to barn av innsatte. I tillegg har jeg besøkt en børneansvarlig i et dansk fengsel. Jeg snakket med den danske børneansvarlige om hennes arbeid og fikk se litt av hva arbeidet bestod i. Besøket i Danmark vil ikke bli benyttet som forskningsfunn for oppgaven da mitt forskningsprosjekt skal ta for seg det norske forholdet med barneansvarlige i fengsler. Men jeg vil kunne vise til hvordan det er blitt gjort i Danmark, og eventuelt se likheter eller store forskjeller mellom norske og danske barneansvarlige.

Valg for bruk av kvantitativ eller kvalitativ tilnæringsmetode bør velges på bakgrunn av formålet med undersøkelsen og om man ønsker høy generaliserbarhet (Halvorsen 2011: 133). Selve tilbudet for informanter var i utgangspunktet marginalt da det kun fantes tre barneansvarlige ved masterprosjektets oppstart. Kvalitativ metode var nødvendig å bruke da det ville vært vanskelig å lage stort generaliserbart materiale med så få informantmuligheter. Med undersøkelsen av barneansvarlige ønsket jeg å oppnå en forståelse av arbeidet, av barn av innsatte og en bedre forståelse av hvordan barneansvarlige kan hjelpe barna inne fra en

fengselsinstitusjon. Kvalitativ metode egner seg godt til å studere hvordan et fenomen forstås (Halvorsen 2011: 132).

Under forberedelsesfasen tok jeg utgangspunkt i problemstillingen «hvordan kan en barneansvarlig i fengsel påvirke situasjonen til barn av innsatte?». Etter hvert som jeg arbeidet med prosjektet viste det seg at oppgaven ville få bedre utbytte av å tillegge flere forskningsspørsmål. Datamaterialet jeg innhentet gjorde det vanskelig å si noe klart om hvilken påvirkning barneansvarlige kan ha. Barneansvarligordningen er såpass ny at dette ville vært lettere å vurdere over en lengre studie av barneansvarlige. I tillegg hadde jeg få barn som informanter. Et slikt forskningsspørsmål ville krevd at jeg fikk tak i flere barn for et større bilde av barns situasjon med en pappa i fengsel og deres forventninger til barneansvarlige. Disse opplysningene er innhentet i mitt datamateriale, men informantene er få og det ville derfor vært vanskelig å se barneansvarliges generelle påvirkning på barna. Det betyr ikke at jeg ikke vil drøfte barneansvarliges mulige påvirkninger på barnas situasjon, men det empiriske datamaterialet har styrt hvordan jeg har utarbeidet oppgaven. Fokuset for oppgaven har derfor endret seg noe underveis i arbeidet. Etersom jeg har valgt å bruke kvalitativ metode er det ikke noe nytt at fokuset kan endre seg med det empiriske materialet. Forskningsopplegget er ofte fleksibelt og prosessene i forskningsopplegget kan overlappes underveis (Halvorsen 2011). Halvorsen (2011) mener at et ideal for den kvalitative tilnæringsmåten er at den skal være forutsetningsløs med fleksibel problemstilling. Mitt forskningsspørsmål har underveis vært fleksibel for å forsøke og faktisk sette ord på det jeg har sett og hørt.

2.2 Informanter

Før datainnsamlingen kunne starte måtte jeg finne ut hvem det var best å innhente data fra. For å finne hvordan barneansvarlige plasserer prinsippet *barnets beste* inn i et sikkerhet – og kontrollsystem som fengsel, hva barneansvarlig kan gjøre for å bedre barnas situasjon og hvem det er barneansvarlig arbeider for, så jeg det som viktig å innhente data fra informantene; barneansvarlige og barn av innsatte. Barneansvarlige ville kunne gi meg et innblikk i hvordan arbeidet til barneansvarlige er, hva som er viktig for barneansvarlige og hvilke utfordringer de møter i arbeidet. Barn av innsatte har derimot kunne gi meg en annen

og viktig synsvinkel på hva en barneansvarlig burde være. Ikke minst har barnas stemmer vært viktige for å vite hva barna selv har behov for og hva de mener er barns beste.

2.3 Barneansvarlige som informanter

2.3.1 Rekruttering

For å få tak i barneansvarlige kontaktet jeg fengslene de to barneansvarlige jobber i. Jeg sendte et skriv om prosjektet og hva jeg ønsket å oppnå med forskningen. Deretter spurte jeg om de barneansvarlige ønsket å delta som informanter til prosjektet. Den ene barneansvarlige kontaktet meg raskt etterpå for å avtale et møte for å få vite mer om prosjektet. Etter møte var både barneansvarlig og fengselsledelsen klare på at barneansvarlig kunne delta. Fra det andre fengselet kontaktet en i fengselsledelsen meg straks etter henvendelsen. Fengselet ville godkjenne observasjon og intervju av barneansvarlig så lenge barneansvarlig selv ønsket dette. Barneansvarlig i dette fengselet kontaktet meg noen dager i ettertid og ønsket gjerne å stille som informant. Rekrutteringsprosessen av barneansvarlige gikk altså fint. Dette kan kanskje komme av at også fengslene og barneansvarlige vil kunne ha nytteverdi av å bli forsket på. Både med tanke på hva forskningen viser av forbedringspotensialet og at funksjonen får fokus og omtale. Fra kriminalomsorgen fikk jeg skriftlig godkjenning for det ene fengselet, og muntlig godkjenning for det andre. Kriminalomsorgen vil også kunne dra nytte av at oppgaven viser hvordan fengslene har valgt å sette fokus på pårørende barn av innsatte. Fokuset har over lengre tid vært etterspurt hos kriminalomsorgen.

2.3.2 Gjennomføring av observasjonen

For å kunne se barneansvarliges arbeid i sammenheng med barnas beste og kontroll- og sikkerhetssystemet, har jeg vært nødt til å observere barneansvarlige i å utøve sine hverdagslige plikter i fengselet. Jeg foretok altså feltobservasjon av informantene. Under observasjonen så jeg etter hvordan de prater med andre og hvordan de spredde barneperspektivet. Jeg så også etter om barneansvarlige i praksis utførte arbeidsoppgavene de mente var viktige i intervjuene. For å se hva barneansvarlige hadde gjort for å tilrettelegge for barns beste i fengselet, ble det og viktig å observere fengslenes utarbeidelse av

besøksfasiliteter og «slusa»¹⁶. Jeg fikk også være med barneansvarlige under samtaler med innsatte, i ressursgruppen¹⁷, da barneansvarlige «minglet» rundt for å spre barneperspektiv, på planlegging og innredning av besøksrom og under utdeling av informasjon om barns situasjon til ansatte. jeg I tilbrakte fire dager med observasjon i Sage fengsel, der jeg fulgte barneansvarliges arbeidsdag. I Merle fengsel observerte jeg barneansvarlig i løpet av tre arbeidsdager.

Det er ikke sikkert at mine observasjoner av barneansvarlige alltid vil stemme med hvordan barneansvarlige arbeider. Da jeg ikke var til stedet hver dag i fengslene utelukker dette mye av barneansvarliges arbeid. I tillegg kan det også være at de barneansvarlige har vært veldig bevisste på min tilstedeværelse, som igjen kan ha påvirket deres måte å arbeide på da jeg var der. Jeg foretok det Halvorsen (2011: 135) kaller *direkte observasjon*, der informantene var klar over at jeg skulle observere dem. Informantene var også klar over hensikten med observasjonen. En sentral feilkilde ved bruk av observasjon kan ofte være at informasjonen som plukkes opp av forskeren vil kunne være påvirket av forskerens tilstedeværelse. Det er derfor en fare for at forskeren kan trekke feilaktige konklusjoner (Halvorsen 2011: 215). For å minske feilkildene ved observasjon har jeg under bearbeidelse av datamateriale forsøkt å se observasjonsfunnene opp mot barneansvarliges egne utsagn i intervjuene.

Halvorsen mener at forskeren ofte trenger å vite mye mer enn det selve observasjonen forteller for å kunne si noe om fenomenene de observerer. Blant annet trenger forskeren å vite hvor ofte fenomenet foregår, hvilke meninger som tillegges handlinger, og forskeren bør anta om fenomenet ville opptrådd annerledes hvis forskeren ikke observerte (Halvorsen 2011: 133). For å innhente denne kunnskapen valgte jeg å stille oppfølgingsspørsmål fra observasjonene i intervjuene med de barneansvarlige. Kombinasjonen av observasjon og intervju kan gi utfyllende data.

¹⁶ «Slusa» er entreen besøkende ankommer fengselet. Her foregår kontrollen besøkende må gjennom før de får gå videre til besøksavdelingen i fengselet.

¹⁷ Ressursgruppen bestod av barneansvarlig og tre fengslede fedre. I ressursgruppen blir situasjonen til barn av innsatte diskutert, og de innsatte får sammen med barneansvarlige komme med ideer på hva som kan gjøres for å ivareta barna.

2.3.3 Gjennomføring av intervju

Ved bruk av intervju kan man få omfattende og fyldig informasjon om intervjuobjektets synspunkter og perspektiver (Thagaard 2009: 56). I og med at jeg ikke kunne innhente data om barneansvarlig fra annen litteratur var jeg nødt til å få omfattende og fyldig informasjon om barneansvarlige. Dette ønsket jeg å oppnå ved å utføre dybdeintervju med barneansvarlige. I følge Halvorsen (2011: 138) er et dybdeintervju en samtale hvor intervjueren oppmuntrer informanten til å bruke egne ord for å fortelle om erfaringer og holdninger som er relevante for problemstillingen. Dybdeintervju er ofte et uformelt intervju der spørsmål ikke er forhåndsdefinerte, men tar utgangspunkt i samtaletemaer (Halvorsen 2011). Før intervjuene utarbeidet jeg en tematisert intervjuguide. At intervjuene skulle være tematisert innebar at intervjuene skulle være fleksible og dialogstyrte, da jeg ikke hadde et bestemt antall ferdig formulerte spørsmål. I stedet benyttet jeg meg av tema med noen nedskrevne oppfølgingsspørsmål. Under begge intervjuene fikk jeg bruk for alle oppfølgingsspørsmålene jeg hadde foreslått. I praksis ble det stort sett ikke like fleksible intervju som jeg hadde forestilt meg. Det vil si at begge barneansvarlige fikk like spørsmål og likt utgangspunkt. Dette vil gjøre det lettere for meg å kunne sammenligne svarene. I tilfellene der det ble stilt spørsmål til observasjonen jeg hadde foretatt, skilte selvfølgelig spørsmålene seg fra hverandre da jeg lurte på ulike ting fra observasjonene. Det var også åpent for at informantene selv kunne ta opp ting som hadde med temaene å gjøre, uten at jeg nødvendigvis hadde direkte spørsmål om det de ønsket å ta opp. Dette kan gi en mer helhetlig forståelse (Halvorsen 2011: 137). Under intervjuene brukte jeg lydopptaker for å ordrett fange opp informantenes utsagn. Lydopptakeren så ikke ut til å ha noen betydning på informantenes vilje til å snakke fritt under intervjuet.

2.4 Barn av innsatte som informanter

I og med at barneansvarligordningen i stor grad angår barn av innsatte, så jeg det som svært viktig å la barna få uttale seg om hva de mente at barneansvarlige skulle være og hva de kunne gjøre for å sikre barnas beste. Dessuten så jeg det som nødvendig å få barnas perspektiv for i det hele tatt kunne si noe om barns beste, selv om barns perspektiv og barns beste muligens kan avvike i enkelte tilfeller. Allikevel er det viktig å skape en forståelse for barnas livsverden. Det var viktig at jeg planla et forskningsopplegg med intervju av barna der jeg forholdt meg til etiske overveielser i metodebruken. Jeg så det som viktig å bruke god

metode for å unngå mulige negative virkninger forskningsdeltakelse kan ha på barn. Jeg vil litt senere utdype dette i kapittelet om etikk. På en annen side kan tilbudet om å la barn få være med i forskningen være positivt for barna. For barna kan det oppleves positivt å få uttale seg om ting som angår dem selv, og forstå at andre anser deres meninger som betydningsfulle for forskning. Hvordan har jeg kunne legge opp et forskningsopplegg som ivaretar og danner en positiv opplevelse for barna?

2.4.1 Hvem er barna?

For å få barn av innsatte som informanter valgte jeg å gå via Forening for fangers pårørende. Kriminalomsorgens sentrale forvaltning skriver på sin hjemmeside som kriterium for å forske på deres forhold at de ikke tar ansvar for rekruttering av pårørende til forskning. Dermed stod jeg igjen med Forening For Fangers Pårørende som en fin arena for å nå informantene jeg ønsket.

Hvordan har jeg kunnet rekruttere barna uten at de skal føle seg presset til å si ja? Hvordan kan man vite at barnets deltakelse er frivillig? Voksne sitter ofte med en autoritær makt overfor et barn, og det vil nok for mange barn kunne oppleves vanskelig å si nei eller motsi et voksent menneske (Backe-Hansen og Vestby 1995: 3). Det var svært viktig at barna ikke i noen grad skulle føle seg presset til å delta i denne studien. Derfor ble konklusjonen at jeg ikke skulle være i kontakt med barnet før barnet valgte å vise interesse ved å kontakte meg. Jeg skrev et informasjonsbrev med en samtykkeerklæring, dette ble videresendt til FFP. FFP sendte informasjonsbrevet videre til sine medlemmer og la det ut på sin hjemmeside. På denne måten fikk ikke jeg vite hvem som ble kontaktet, dette ble også spesifisert i brevet. Målet var å forhindre at barna skulle føle seg presset til å måtte delta. Barna visste at jeg ikke var klar over at akkurat de hadde fått brevet. Barna hadde heller ikke noen personlig karakter å forholde seg til. I tillegg slapp barna også å svare nei til noen. Istedenfor måtte barna som ønsket å delta ta kontakt selv sammen med en foresatt. På denne måten ble presset på deltakelse forsøkt begrenset og frivillig deltakelse stod i fokus.

2.4.2 Interessekonflikter rundt samtykke

For at barn skal få delta i forskning må de ha foresattes samtykke. Det kan finnes interessekonflikter mellom barn og deres foresatte (Backe-Hansen og Vestby 1995: 3). Voksne kan ønske at barnet ikke skal delta i forskningen fordi den voksne ikke ønsker at informasjon om forskningstemaet skal deles, selv om barnet ønsker å delta. Eller den voksne kan gjerne ønske at barnet skal delta, samtidig som barnet egentlig ikke ønsker det. Rekrutteringen for denne oppgaven har gått gjennom FFP. På denne måten ville jeg antakeligvis få informanter som var engasjerte i å dele sine opplevelser rundt det å være pårørende av en innsatt. Det kunne også forekomme at foreldregruppen blant medlemmene av FFP ønsket å få delt informasjon om situasjonen. I så fall kunne det dukket opp interesseproblemer dersom barnet ikke synes det var fristende å delta, men den voksne veldig gjerne ønsket at barnet skulle dele informasjon til masterprosjektet. Dette var det viktig å tenke over og ta hensyn til under prosjektet. Under intervjuene ble det viktig å være observant på hvordan barna hadde det. Dersom jeg skulle oppdage at et av barna ikke var komfortabel i situasjonen, eller at jeg fikk følelse av at barnet ikke ønsket dette, ville det være viktig å avslutte intervjuet på en ryddig måte. I slikt tilfelle er det viktig å uttrykke overfor barnet at det er helt i orden at intervjuet avsluttes, så barnet ikke skal få dårlig samvittighet for avbrytelsen. Jeg måtte ikke avbryte noen av intervjuene med barna.

At jeg har rekruttert barna gjennom FFP kan få betydning for resultatet. Barna er fra en bestemt gruppe som allerede er engasjerte rundt sin situasjon, og som kanskje derfor har et ønske om å ytre bestemte ting når de får mulighet. Dette gjør at svar fra de som ikke er medlemmer er utelukket fra min forskning, og det kan være at en ville fått noen andre svar fra disse. Dette kan jeg ikke sikkert vite, men det er viktig å påpeke at det kun er medlemmer av FFP som har fått mulighet til å være med på intervjuene.

Der var to barn som valgte å melde seg til studie. Dette setter også klare begrensninger for generaliserbarheten. Jeg vil vanskelig kunne generalisere barnas svar da jeg ikke kan sammenligne svarene med et større utvalg, men jeg har mulighet til å se på barnas svar opp mot funn fra tidligere forskning. Barnas utsagn er allikevel også verdifulle fordi det sier noe om hvordan barn kan oppleve situasjonen når pappa er i fengsel og hva de tenker om

barneansvarlige. Det er ikke utenkelig at flere barn opplever det samme som mine informanter, men jeg kan ikke si at det nødvendigvis er sånn for alle barn av innsatte.

I informasjonsbrevet ble barna opplyst at de kunne velge mellom enkelt eller gruppeintervju dersom jeg fikk mange nok informanter. Det viste seg vanskelig å få mange nok informanter til å kunne gjennomføre gruppeintervju, men dette ble ingen utfordring da begge informantene i utgangspunktet ønsket enkeltintervju.

2.4.3 Alder

Kriteriet for at barna kunne delta i undersøkelsen var at barnet enten måtte være barn av innsatt eller av tidligere innsatt, samtidig måtte barnet også være mellom 8 og 17 år. Det kunne altså være stor aldersforskjell på barna. Informantene som deltok var i alderen 8 og 15 år. Det måtte tas hensyn til aldersforskjellen under gjennomføring av intervjuene. For å sikre muligheten for best mulige svar og være sikker på at barna hadde mulighet til å forstå og kunne svare på spørsmålene, måtte jeg tilpasse intervjuene til hvert enkelt barn.

2.4.4 Gjennomføring av intervjuene

Backe-Hansen og Vestby (1995) mener at metodevalget kan få etiske konsekvenser i form av ubehag hvis forskeren velger metoder som gjør det umulig for barna å oppfylle forskerens forventninger. Dette kan skje ved bruk av tester beregnet på eldre alderstrinn eller hvis man stiller spørsmål og tematikk som barna ikke har forutsetning for å svare på. Med hensyn til dette brukte jeg ulike metoder for å gjennomføre intervjuene. Hos det litt eldre barnet gjennomførte jeg tematisert intervju, der jeg stilte spørsmål og nevnte ulike tema for barnet. Jeg hadde med et ark med skrevne spørsmål og tema som jeg fulgte i en bestemt rekkefølge. Intervjuet kunne jeg bygge opp ved å starte med litt enkle spørsmål om hva barnet visste om barneansvarlig fra før, for så å gå mer til det litt vanskeligere der barnet måtte reflektere mer. For det yngre barnet skrev jeg spørsmål på lapper i ulike farger. Barnet fikk her trekke lappene og så kunne enten jeg eller barnet selv lese opp spørsmålene. For å sikre sammenlignbare svar, fikk begge barna samme spørsmål. Enkelte av spørsmålene så jeg meg nødt til å forenkle for det yngste barnet, men passet på at spørsmålet fremdeles var ute etter samme innhold. Jeg forsøkte også å forenkle spørsmålene slik at ikke rekkefølgen på spørsmålene ville ha betydning, ettersom jeg ikke ville kunne ha kontroll på dette under

trekningen. Å trekke lapper med spørsmål fungerte bra med det yngste barnet. På denne måten lot jeg barnet selv få være med å styre intervjuet i større grad. Jeg håpet å få dempet noe av maktrelasjonen mellom voksen og barn. En voksen kan for barnet bli en autoritet som barnet forsøker å tilpasse seg etter. Det kan derfor være en fare for at barnet svarer det barnet tror den voksne vil høre, istedenfor å si sine egne meninger. Ved å forme intervjuformen mer til en lek lettet det noe på stemningen som også kan ha ført til at barnet kan ha sluppet mer av og «vært seg selv». Barnet var ivrig på å trekke lappene, og det ble kanskje en morsommere måte å gjennomføre intervjuet på. Altså ble intervjusituasjonene lagt opp til at barna skulle få positive opplevelser av å være med.

For å få mest mulig utdypende svar fra barna prøvde jeg å stille flest åpne spørsmål. *Åpne spørsmål* vil si at spørsmålene er stilt på en måte som krever mer enn ett ja eller nei til svar. Intervjuobjektet er nødt til å utdype svare med mer utfyllende setninger. Ofte kan man for eksempel stille hvorfor eller hva- spørsmål for å få mer utdypende svar (Halvorsen 2011:141 og Larsen 2002: 112). Allikevel skjedde det noen ganger at jeg stilte enkelte lukkede spørsmål i noen av de forhåndsskrevne spørsmålene og i enkelte oppfølgingsspørsmål. Jeg merket straks at det var vanskeligere å få utdypende svar på de lukkede spørsmålene. Barna svarte ofte kun ja eller nei på disse. Dersom det lot seg gjøre spurte jeg videre etter hvorfor det var slik, eller om barna kunne fortelle mer om det etter å ha svart ja eller nei. Det ble viktig for meg å huske på at jeg skulle forsøke å fortsette å stille åpne spørsmål.

2.4.5 Sted

For å skape en best mulig intervjusituasjon med barna ble det viktig å tenke på hvilke omgivelser som ville skape mest ro og trygghet for dem. Sted for intervjuene ble forskjellig mellom barna. Jeg valgte å spørre barnet og foresatte om de hadde noen ønsker om hvor intervjuet skulle foregå, samtidig som jeg opplyste om at jeg hadde rom på instituttet som vi kunne få låne. I følge Jensen (2012) bør valg av intervjulokale tas ut fra hensyn til barnets ønske.

I et av tilfellene dro jeg hjem til barnet og holdt intervjuet der. Dette var med på å skape trygge omgivelser for barnet. Her var barnet på forhånd trygt og kjent, og det var jeg som ble den ukjente i omgivelsene. På denne måten ble det naturlig at barnet viste meg rundt og jeg ble en slags gjest for barnet. Barnet hadde kanskje mer kontroll over situasjonen.

Maktrelasjonen mellom forsker og barn vil også i større grad kunne dempes når barnet er den som har kontroll og kjennskap med omgivelsene. Selv om det for en forsker kan være mer tidkrevende, er det ofte tryggest for barnet å bli intervjuet hjemme (Jensen 2012: 112). For å sikre at det er barnets egne meninger som kommer frem i intervjuet er det best om barnet lar seg intervjuet uten andre voksne til stedet. Samtidig kan en trygg voksenperson være betryggende for barnet under intervjusituasjonen (Näsman 2012: 46-48). Jeg valgte å spørre barnet selv om det ønsket å la seg intervjuet alene eller med en kjent voksen i samme rom. Barnet var selv klar på at det ønsket å være alene. Til intervjuet hadde jeg med en pakke med kjeks for å gjøre intervjuet til noe trygt og positivt for barnet.

Det andre barnet ønsket at intervjuet skulle foretas på instituttet. Først satt jeg meg opp på et kollokvierom i syvende etasje, men det tok ikke lang tid før jeg ombestemte meg. Disse rommene er små, og kan virke trange og ubehagelige med dårlig luft. Tanken slo meg at dette ikke ville være stedet for å skape trygge og gode omgivelser for et barn som er ukjent på instituttet og ukjent med meg som intervjuer. Jeg ønsket ikke at barnet skulle føle seg innelukket i et lite rom der alt var ukjent. Derfor fikk jeg booket et rom med vinduer og større areal. Jeg satt fram litt kjeks, drikke og frukt. Med dette ønsket jeg at barnet ikke skulle føle det skummelt å være med på intervjuet, men at vi kunne ha det hyggelig sammen under samtalen.

For å skape trygghet og mindre avstand mellom meg som forsker og barna tenkte jeg over plassering i rommene. Jeg ønsket at barna skulle føle seg avslappet og trygge. For å få til dette plasserte jeg meg selv ved siden av barna, istedenfor å sitte rett ovenfor hverandre ansikt til ansikt. Jeg plasserte meg alltid på siden ved at vi satt ved hvert vårt hjørne av bordet, altså en på lang siden og den andre på kortsiden. For et barn kan det oppleves vanskelig å skulle sitte rett ovenfor en voksen og ha øyekontakt og prate (Jensen 2012: 110). Jeg prøvde derfor å skape en mer naturlig situasjon for barna.

Gjennomsnittlig ble intervjuene gjennomført på ca. en time. Før intervjuene tenkte jeg over barnas alder, og hvor lenge et barn i den bestemte alderen sann omtrentlig ville klare å gjennomføre et intervju. Ut i fra dette tilpasset jeg antall spørsmål og tema. Kampann (1998) skriver at varigheten av et intervju med barn kan få stor betydning. Hvor lang tid barnet kan og ønsker å ha oppmerksomheten på selve intervjusituasjonen avhenger av barnets alder. Det

kan være stor forskjell blant de ulike aldrene. Videre skriver Kampmann (1998) at det i denne sammenheng må fordres en særlig sensitivitet hos den voksne intervjuer med hensyn til å lese de signalene barna gir underveis. Å la barnet få ha en aktivitet under intervjuet kan hjelpe intervjueren med å se når barnet har behov for pause (Jensen 2012: 110). Under intervjuene hadde jeg med papir og tegnesaker som jeg la frem på bordet. Jeg fortalte innledningsvis at barna kunne tegne eller eventuelt skrive ned ting de kommer på dersom de ønsket det. Å trekke lapper ble også en aktivitet under det ene intervjuet, da barnet kunne brette lappene eller snakke om hvorfor fargene på lappene var fine da barnet trengte avbrekk fra intervjuet. Under intervjuene merket jeg også stor forskjell på informantene, som mulig kan skyldes aldersforskjellen. Jeg ble hele tiden nødt til å vurdere hvor lenge de orket og intervjues. Fra tidligere av har jeg blant annet noe erfaring med barns konsentrasjon fra arbeid i barnehage, leksehjelp med mellomtrinns elever og gatemeglingskurs med ungdomsskole elever. Disse erfaringene var nyttig å ha med seg inn i intervjusituasjonene da jeg merket at barnet hadde behov for pause. Vi pratet da om andre ting eller barnet fikk tilbud om å bevege seg litt. Det var ingen av informantene som viste manglende konsentrasjon i den grad at jeg vurderte å avslutte intervjuet tidligere enn planlagt. Under et av intervjuene merket jeg at barnets konsentrasjon begynte å gli litt vekk. I stedet begynte barnet å prate om dataspill. Jeg forstod at barnet ville ha en pause og jeg valgte derfor å heller prate med barnet om dataspill og fritidsinteresser. Etter en stund spurte jeg om barnet ønsket å fortsette samtalen om barneansvarlig eller om vi skulle prate litt mer om fritidsting. Barnet svarte at vi nå kunne prate ferdig om barneansvarlig. De neste spørsmålene gikk fint, og barnet hadde tydelig fått det avbrekket barnet trengte.

2.5 Synsvinkler i oppgaven

Ved at jeg har ulike informanter fra ulike grupper er datamaterialet bredt. Dette har ført til at jeg har fått frem ulike synspunkter i oppgaven. Informantene har ulike bakgrunnsvariabler som alder, utdanning, og det å være pårørende eller ansatt. På den måten dekkes ulike og relevante synspunkter rundt samme sak. Det har gitt meg et bredt datamateriale å arbeide med. Selv om informantene er få, plukker datamaterialet opp flere perspektiver.

Avhandlingen vil få preg av barn av innsattes perspektiver, barneansvarliges perspektiver og innsatte og andre ansatte i fengselsinstitusjonens perspektiver. Synspunktene som kommer

frem blant innsatte og fengselsansatte er plukket opp under observasjon av barneansvarliges arbeid i samspill med andre.

Jeg har først og fremst valgt å begrense avhandlingen til situasjoner der fedre sitter i fengsel. I store deler av oppgaven er fengslede mødre utelatt. Dette har jeg bevisst gjort fordi datamaterialet først og fremst sier noe om situasjoner der fedre sitter i fengsel. Begge fengslene som barneansvarlige arbeidet i var fengsler med mannlige innsatte. Statistikken viser også at flest innsatte er menn. Pr. 31. august 2013 satt det 3475 menn og kun 186 kvinner i fengsler i Norge. Hele 94,9 % av fangebefolkningen bestod altså av menn (Statistikk og nøkkeltall 2013). Det vil derfor si at det er store sjanser for at barn av innsatte opplever at det er far som sitter i fengsel. Selv om tall fra Skardhamars (2002: 69) levevilkårsundersøkelse viste at hyppigheten blant kvinnelige innsatte og mannlige innsatte for å være forelder var større hos kvinnene. 43,4 % av mennene var fedre og 64,9 % av kvinnene var mødre. Ettersom det er betydelig flere mannlige innsatte enn kvinnelige innsatte, er sjansen allikevel stor for at barn av fengslede kan ha en pappa i fengsel. Jeg har vært nødt til å sette noen begrensninger for oppgaven, og et av valgene har derfor vært å utelukke fengslede mødre. I noen tilfeller vil jeg snakke om foreldre i fengsel der jeg har hentet informasjon fra forskning på barn av foreldre i fengsel. Det vil da i mange tilfeller være snakk om både fengslede mødre og fedre med mindre jeg påpeker noe annet.

2.6 Dataanalyse

Innhentete datamateriale gjennom observasjon og intervju måtte bearbeides og analyseres for å kunne anvendes i oppgaven. Jeg valgte å bruke tematisk analyse av empirien under bearbeidelsen. Først valgte jeg å sette opp et skjema med ulike tema jeg fant i intervjuene og observasjonene. Utsagn og observasjoner ble deretter plassert inn i kategoriene. Ettersom det ble et for bredt spekter med kategorier valgte jeg på nytt å danne større kategorier. Jeg endte da opp med fire hovedtema til analysen; *hvordan barn opplever å ha en far i fengsel, hvilke behov det er for kontakt mellom fengslede far og hans barn, barneansvarliges praktiske arbeid* og til slutt *barneansvarliges mulige betydning for den såkalte sosiale arven*. Etter å ha delt datamaterialet inn i kategorier har jeg kunne sammenligne svar og observasjonene i de ulike kategoriene. Dersom det har vært store avvik i resultatene har jeg kunne se på bakgrunnsvariabler ut i fra hvem som har sagt hva. Bakgrunnsvariablene kunne være alder,

kjønn, fagutdanning, land, lavsikkerhetsfengsel eller høysikkerhetsfengsel, hvor lenge barneansvarlig har vært i funksjon og hvilke fengsel informantene har tilhørt.

3 Etikk

Under arbeidet med forskningsprosjektet har jeg vært nødt til å ta en del etiske overveielser. Jeg vil i dette kapittelet vise hvilke etiske overveielser jeg har stått ovenfor, med særlig tyngde på inkludering av barn i forskningen, og hvilke begrunnelser jeg har for valgene jeg har tatt.

3.1 Når barn er med i forskningen

Å forske med barn som informanter åpner for flere etiske dilemmaer og refleksjoner. Det var derfor viktig å reflektere godt rundt valget om å ha barn med i forskningen om barneansvarlig. For å fremme en viktig side i vurdering av barneansvarliges påvirkning på barnas liv konkluderte jeg med at barn av innsatte skulle få lov til å ytre seg gjennom intervju.

Et aspekt mange frykter ved forskning med barn er mulige skadevirkninger på barna i etterkant av forskningen. Kan intervjuet åpne opp gamle sår? Kan det gjøre traumene vanskeligere hvis man forsker med barn i spesielt vanskelige situasjoner? Barn er på mange måter sårbare, spesielt gjelder dette barn som har levd under vanskelige livsbetingelser eller de som har opplevd traumatiske hendelser. Det kan være uheldig både å overdrive sårbarheten og å undervurdere den. Dersom en velger å overdrive den ved å unnlate å snakke med barn om deres livserfaringer, vil en miste viktig kunnskap og frata barna muligheten til å bli hørt om tema som angår dem direkte. Dersom en undervurderer sårbarheten og ikke tar noe hensyn i planleggingen av forskningen, kan man stå i fare for å krenke eller skade barnets psykiske utvikling. Det er viktig å veie opp eventuell risiko for deltakeren mot begrunnelser for å ha med barnet (Metoder og perspektiver 2012). Dette har jeg forsøkt å gjøre.

3.1.1 Mulige skadevirkninger

Et etisk dilemma knyttet til å forske med traumatiserte barn er frykten for å re-traumatisere den som intervjues. Jensen (2012: 99) advarer mot å bruke begrepet retraumatisering fordi det er villedende og skaper en unødvendig engstelse; «Det er stor forskjell på å oppleve et nytt traume og det å ha symptomer på gjenopplevelse». Kliniske erfaringer viser at noen barn kan bli urolige, engstelige og redde når de snakker om traumatiserte erfaringer, samtidig som de

også opplever det som en lettelse å fortelle om det. Barn kan ha behov og ønske om å ytre sine meninger og opplevelser om tema som angår dem.

I dette forskningsprosjektet er det sjans for at barna som intervjues kan være traumatiserte. Det at en forelder fengsles kan for mange være en traumatisk opplevelse, og det kan være vanskelig for barna å prate om sin situasjon. For å besvare forskningsspørsmålene i oppgaven trenger en ikke nødvendigvis å vite så mye om den traumatiske opplevelsen til barnet og barnets spesifikke situasjon. Jeg har lagt større vekt på barnas tanker rundt barneansvarlig og refleksjoner rundt denne rollen. «Hvordan bør en barneansvarlig jobbe? Er det noe barneansvarlig kunne gjort for å bedre barn av innsattes situasjon?» På denne måten ville barna kunne gi sine egne meninger om noe annet enn seg selv, samtidig som det også viser hvordan en barneansvarlig kan påvirke barnet. Hva en spør etter og hvordan en velger å innhente informasjon er viktig for at barna ikke skal få noen vanskeligheter som følge av forskningen. Backe-Hansen og Vestby (1995) skriver at det for eksempel kan være belastende for barn å bli intervjuet om hvorfor de går i terapi, som er en form for fortolkning. Det behøver ikke være like belastende å bli spurt om hvor de treffer terapeuten og hva de og terapeuten gjør sammen, eller hva de synes om å bli tatt ut av timen for å snakke med skolepsykologen. Dette er jo også å spørre barnet om fortolkninger, men en spør om mer konkrete ting som ikke direkte går på barnet (Backe-Hansen og Vestby:1995: 7). Jeg har for eksempel valgt å spørre barna mer om hva de synes at en barneansvarlig burde gjøre og hvordan en barneansvarlig burde være. Dersom barna fortalte om sine egne opplevelser fra fengselssituasjonen kom barna som regel inn på dette selv.

For å unngå mulige skadevirkninger på barnet som følge av forskningen mener Backe-Hansen og Vestby (1995: 11) at forskerens kvalifikasjon for å snakke med barn, spesielt om vanskelige ting, kan være av betydning;

Barn kan oppleve ubehag i intervjusituasjoner hvis de fornemmer at den informasjonen som blir formidlet er vanskelig å forholde seg til for intervjueren. Derimot blir de tryggere hvis de fornemmer at den voksne har snakket med barn før om de samme tingene, og den voksne skjønner barnets reaksjoner uten å blande inn sine egne.

Jeg har tidligere en del erfaring fra arbeid med barn og unge. Det å prate med barn og ungdom blant annet i krisesituasjoner og konflikter har vært en sentral del i min arbeidserfaring som

«oppsøkende miljøarbeider for å forebygge rus og kriminalitet blant barn og unge»¹⁸. På denne måten har jeg god erfaring med hvordan en kan lytte og håndtere vanskelige tema når barn og unge forteller om dette. Med denne bakgrunnen har det vært et håp om at barna i forskningen skulle føle seg trygge og fornemme at jeg som voksen har snakket med andre om lignende ting tidligere. Samtidig har jeg trening i å ikke blande inn mine egne reaksjoner dersom vanskelige ting blir fortalt.

Under et foredrag for Nem Nent Nesh¹⁹ la Backe-Hansen (1999) frem at det av forskeren kreves forforståelse og kunnskap om hvordan ulike problematiske livssituasjoner påvirker barna, når forskere skal forske med barn med spesielle problemer. Dette rådet har jeg tatt i bruk. Året før intervjuene begynte jeg å lese mye forskningslitteratur om barn av innsatte, deres situasjon og deres reaksjoner. Jeg leste blant annet litteratur av Smith som har skrevet om barns situasjon når de har mamma eller pappa i fengsel i Danmark. Gjennom litteraturen har jeg fått noe bakgrunnskunnskap om hvordan det kan oppleves for et barn å ha en forelder i fengsel. Dette betyr ikke at jeg visste hvordan det enkelte barnet nødvendigvis opplevde det, eller hva barna så på som viktig av en barneansvarlig.

Det er gjennomført noen studier for å vite om traumatiserte barn er mer utsatt for emosjonelle ubehag ved forskningsintervju enn andre barn. Jensen (2012) viser hvordan barn og unge har opplevd intervjuet og virkningene i etterkant fra disse studiene. Resultatene indikerer at barn ikke tar skade av slike intervju, men at mange tvert i mot opplever det som positivt å få snakke med en som er interessert i deres erfaringer. Det var også flere barn som uttrykte stolthet over at deres erfaringer kunne brukes til å gjøre livet bedre for andre i samme situasjon.

I masterprosjektet har det fra starten av vært viktig å tydeliggjøre ovenfor barna at dette prosjektet ikke nødvendigvis ville gjøre deres situasjon bedre. I stedet kan prosjektet være med på å sette deres meninger i fokus og kanskje kunne påvirke andre barn i lik situasjon senere. Dette ble tydeliggjort i informasjon- og samtykkebrevet (se vedlegg 4 og 5), og muntlig før intervjuet startet. På denne måten ønsket jeg at barna skulle være fullt klar over at forskningen ikke nødvendigvis bedret noe for barna selv. Men det har vært ønskelig å kunne gi barna mulighet til å være stolt av å kunne fortelle om noe som kanskje kan få betydning for andre senere.

¹⁸ Også kalt «utekontakt».

¹⁹ De nasjonale forsknings etiske komiteene

3.1.2 Stigmatisering som følge av forskning

En annen bekymring ved å forske med barn er frykten for at barna skal bli stigmatisert som følge av forskningen. Samtidig er en av begrunnelsene for å ytre barnas perspektiv og spre ordet videre å avstigmatisere barnet. Ofte har mange forutinntatte meninger om hvordan barn er, hvordan de reagerer på ulike hendelser og hva som er det riktige for et barn. Mange kan ha puttet barnet i en bås uten å lytte til barnets egen mening. Ved å la barnet få dele sin mening ønsker jeg å la andre se barnet slik barnet ser seg selv. Allikevel kan et etisk dilemma være å stigmatisere barnet ytterligere når barn brukes i forskning. Tiller (2000) skriver at forskeren som forsker med barn står overfor etiske krav som faktisk kan gjøre informasjonen mindre, - i stedet for mer pålitelige ved bruk av anonymisering. Tiller (2000: 44) stiller kritisk refleksjon til om det ikke er betenkelig at forskeren i utgangspunktet starter med å oppføre seg som om man regner med at det barnet har å fortelle er så skammelig, flaut og pinlig at barnet må anonymiseres. I dette tilfellet står man i fare for å stigmatisere ytterligere. For å få godkjent forskningsprosjekt stilles det ofte krav til anonymisering. Tiller (2000) uttrykker at det kan være vanskelig å forklare barn at de må anonymiseres uten å gjøre skade, enten ved å skade verdien av dataene eller på barnets selvfølelse.

Jeg har brukt ulike grep for å unngå eller forminske ytterligere stigmatisering ved at barnet føler at jeg allerede har satt dem i en bås. Under intervjuene ble det blant annet brukt åpne spørsmål for å unngå at barnet skulle tro at jeg forventet bestemte skammelige svarene. Dersom det var noe barna ønsket å fortelle fikk de mulighet til det. Jeg forsøkte på denne måten å minske forutinntatthet som barnet kan oppfatte stigmatiserende og ødeleggende for selvfølelsen. I masteroppgaven har jeg selvfølgelig også vært nødt til å anonymisere barna. I forkant av intervjuet forklarte jeg barna at alle som deltok i undersøkelsen var nødt til å anonymiseres for at jeg skulle få lov til å gjennomføre forskningsprosjektet. Både voksne og barn skulle anonymiseres. På denne måten stiller alle informantene likt, og det er ikke noe i barnas situasjon som gjorde at akkurat de måtte anonymiseres. Det ble derfor viktig å forklare barna godt at datamaterialet ville bli anonymisert og hva anonymisering betyr. I følge Backe-Hansen og Vestby(1995) har barn ofte ikke oversikt over konsekvensene av å gi forskere informasjon, og barna kan for eksempel tolke publisering av anonymisert data som et løftebrudd. Anonymiseringen ble derfor tydeliggjort i informasjonsskriv og under samtalene før intervjuene startet.

Dersom barnet ikke kan svare slik barnet tror forskeren ønsker å få svaret, kan det være fare for at barnet får en dårlig følelse (Backe-Hansen og Vestby 1995: 7). På denne måten kan en også stå i fare for å svekke barnets selvfølelse og stigmatisere ytterligere. For å unngå dette fortalte jeg barna om viktigheten av deres svar. Før intervjuene ble det tydelig formidlet at det var barna som kunne og hadde kunnskap om det de prater om, og det var de som skulle opplyse meg som ikke hadde kunnskapen. Jeg satt ikke på noe fasitsvar på det det ble spurt om.

3.2 Barn- og voksenperspektiv — to ulike virkeligheter?

Jensen skrev i 2012 at det i løpet av de siste 10 til 15årene er blitt mer akseptert at til og med små barn kan delta som informanter og aktører i forskning. Det finnes en økende interesse for forskning som tar utgangspunkt i barnets perspektiv²⁰. Dette representerer et skifte i fokus fra forskning *på* barn til forskning *med og for* barn. Skiftet kan være inspirert av FNs barnekonvensjon som gir barn rett til å uttale seg i saker som angår dem (Metoder og perspektiver 2012). FNs konvensjon om barns rettigheter artikkel 12, har vært viktig i avgjørelsen for om barna skulle få delta på intervju i denne masteravhandlingen;

Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter, i alle forhold som vedrører barnet, og gi barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

Altså har barnet rett til å bli hørt i saker som omhandler dem. Det fremgår også av forvaltningsloven § 17 at forvaltningen skal påse at barn som er part i en sak får mulighet til å gi uttrykk for sitt syn, i den grad barnet er i stand til å danne seg egne synspunkter. Med konvensjonen skal barnet gis mulighet til å komme med synspunkter, men barnet skal også stå fritt til å la være. Det skal ikke legges føringer for om barnet bør eller ikke bør uttale seg, barnet skal vite klart at det har et valg (Sandberg 2012: 98). FNs barnekonvensjon setter ingen nedre aldersgrense for barnets rett til å bli hørt. Sandberg (2012) skriver at retten til å bli hørt må sees i forhold til det enkelte barn og dets forutsetninger. Barnekomiteen fraråder land å sette en nedre aldersgrense for rett til uttalelse, men det er ikke i strid med konvensjonen dersom den suppleres med skjønnsmessige regler for yngre (Sandberg 2012). Innenfor

²⁰ Se Danby, Ewing og Thorpe (2011).

barnevernloven og barneloven i Norge er barnets rett til å uttale seg om saker som angår dem senket fra tolv år til syv år. Den er senket for å effektivt sikre at barn ned til denne lavere alderen skal bli hørt, og at det i praksis vil føre til at flere enn tidligere får ordet. Sandberg (2012) skriver at Norge har valgt å beholde tolv-årsgrensen på noen områder og at dette neppe samsvarer med konvensjonen, selv om det suppleres med skjønnsmessig regel for de yngre. Hun mener at grunnen til at det strider med konvensjonen er at grensen ofte oppfattes som en nedre aldersgrense, så mange barn som er i stand til å danne meninger faller i praksis ut. Barnets rett til å bli hørt i FNs barnekonvensjon omfatter alle saker som angår barnet. Barneansvarlig er helt klart noe som berører barnas forhold og barna bør derfor kunne uttrykke seg om sine synspunkter om barneansvarlig. At FNs barnekonvensjon også har valgt å ha en artikkel om barnets rett til å bli hørt er tegn på at barna trengs og høres.

Den amerikanske kjønns- og barneforskeren Thorne (1993: 12) skrev at forskeren burde ta hensyn til at;

Kids are competent social actors who take an active role in shaping their daily experiences. I wanted to sustain an attitude of respectful discovery, to uncover and document kids' points of view and meanings.

Altså ytret hun et ønske om å oppdage barnets syn og mening. Valget om å forske med barn i denne masteravhandlingen legger sterk vekt på å begrunne viktigheten av å få barnas perspektiv. Det er kun barna som er eksperter på seg selv, deres eget liv og egne oppfatninger av verden. Allikevel er det mange voksne som har sterke meninger om hva som er barns beste. I flere tilfeller vil det kanskje også stemme, men barna har også egne meninger. Tiller (2000: 48) kommer med et flott eksempel på hvor ulikt perspektiv barn og voksne kan ha. Fortellingen er om en norsk professor. Som barn gikk han på tur med sin faren. På begge sidene av veien var det høye brøytekanter slik at han ikke kunne se over dem. Han pekte og sa; «Så mye snø, så høyt!» Da hadde faren svart; «Så du synes dette er mye snø? Nei, da jeg var liten, var det så høye brøytekanter at en ikke kunne se over dem engang!» Altså ser barn og voksne ting ulikt. Hvorfor skulle ikke det barna ser og tenker, ha stor nok betydning til at vi er oppmerksomme og lytter til dem? Kan en dessuten ta nytte og lærdom av perspektivforskjellene? Backe-Hansen og Vestby (1995) mener det er to viktige grunner for at barn bør være informanter i barneforskning når det er nødvendig ut fra forskningens tema. For det første mangler en fortsatt forskningsmessig kunnskap på barns egen opplevelse av ulike sider ved deres tilværelse. For det andre vil ikke perspektivforskjeller mellom barn og voksne

komme frem uten at barn får være med å uttale seg i forskningen. Ulike aktører opplever verden forskjellig, uten at det ene perspektivet nødvendigvis er riktigere enn det andre. Da kan forskjellene i seg selv være interessante, og de kan også være nødvendige hvis målet er å få frem ny kunnskap (Backe-Hansen og Vestby 1995: 15). Voksne og barn har altså ulike utgangspunkt, og kanskje har de ulike interesser og oppfatninger av hva som egentlig er bra for barnet. Barnet har rett til å ytre sin mening, og jeg mener derfor barna bør få uttale seg når det kommer til barneansvarlig som skal jobbe ut fra prinsippet om barnas beste. Det vil dessuten kunne være nyttig å få kunnskap om forskjellene i hva barna mener er best for dem og hva barneansvarlige mener er best for barna.

3.3 Synliggjøring av barns perspektiv

Ønske om å få frem barneperspektivet har i følge Kampmann (1998) også et klart politisk perspektiv ved at man forsøker å synliggjøre grupper av mennesker (barna), som av ulike grunner tidligere har vært usynliggjort. Hensikten med dette vil være å øke deres mulighet for innflytelse på deres egne liv (Kampmann 1998). Det å synliggjøre grupper av mennesker som av ulike grunner tidligere har vært usynliggjort har også stått sterkt innenfor kriminologien. Den kriminologiske tradisjonen har vært opptatt av å løfte frem og gi de svake gruppene en stemme i forskningen. Dette er for eksempel gjort gjennom Ericsson og Simonsens (2005) bok «Krigsbarn i fredstid». Der ble det satt fokus på barn av norske kvinner som hadde vært i lag med tysker fienden under andre verdenskrig. Barna ble mye stigmatisert i etterkrigstiden i samfunnet. Ekskluderingen og stigmatiseringen var lenge «allmentakseptabelt» og det har vært lite fokus på gruppen. Skilbrei (1998) har beskrevet prostituertes situasjon i boken «Når sex er arbeid. En sosiologisk analyse av prostitusjon på massasjeinstituttene». Og ikke minst var kriminologien med på å gi gruppen innsatte en stemme i forskningen. Det vil da også være naturlig å kunne gi barn av innsatte som en usynlig gruppe en stemme i min masteravhandling i kriminologi.

Barneansvarlige skal sørge for at barneperspektivet bli sett og spredt. For å vite noe om barnas perspektiv samsvarer med de barneansvarliges barneperspektiv er en nødt til å vite hva barnas perspektiv egentlig er. Da må jeg løfte frem barnas stemmer. Det finnes ingen andre enn barna selv som er eksperter på deres syn, deres hverdag og hva de ønsker av barneansvarlige. Barneansvarliges jobb handler om barna, og gjennom å intervju barna

ønsker jeg å synliggjøre deres perspektiv, samtidig som jeg vil se om det er barnas perspektiv barneansvarlig faktisk synliggjør.

3.4 Barns troverdighet og sannhetssøken

En forskningsetisk innvendig mot å bruke barn som informanter kan være usikkerheten om hvorvidt datamaterialet blir troverdig. Det finnes antakelser om at barn som informanter ikke er like troverdige som voksne (Backe-Hansen og Vestby 1995: 25). Man kan oppleve at det barna forteller ikke alltid stemmer med voksnes oppfatning av virkeligheten. Med andre ord finnes det altså flere subjektive «sannheter» av virkeligheten. Den forskningsetiske innvendingen mot å forske med barn er at barn er fantasirike, og noen antar at barnas versjon er mindre riktig enn voksnes (Backe-Hansen og Vestby 1995: 25). Backe- Hansen og Vestby (1995) skriver at jo yngre barna er desto større er motforestillingene med å bruke dem som informanter. Videre forteller hun fra sin erfaring at barn over ti år stort sett er mer bevisste i den grad de kommer med usannheter. De kan da ha et ønske om å omskrive virkeligheten eller at de ikke vil si hvordan det egentlig er. Hun mener de ikke blander fantasi og virkelighet slik små barn kan gjøre. Barna i denne forskningen er 8 og 15 år. På denne måten vil prosjektet kanskje ha silt ut de barna som har størst fantasi ved at barna er litt eldre. «Feilkildene ved å bruke (store) barn som informanter er sannsynligvis ikke noe større enn når voksne er informanter» (Backe-Hansen og Vestby:1995:26). Voksne kan også pynte på eller unnlate å fortelle deres sannhet dersom de ønsker å fremstille fortelling annerledes. Selv om informanter ikke nødvendigvis sier sannheten eller at de «pynter på sannheten» kan det allikevel gi forskningen noe. Sandberg(2010) argumenterer for at historiene kan fortelle noe om personens holdninger, selvpresentasjon, hvordan personen tilpasser seg intervjueren eller hvordan personen faktisk har oppfattet situasjonen. Selv om historiene nødvendigvis ikke er sanne kan det fortelle noe om viktige fenomener i forhold til informanten.

At barn kan ha god fantasi kan nok stemme godt, men allikevel er det en slags virkelighetsoppfatning for barna. Selv om det kanskje i enkelte tilfeller er fantasi, så lever barna allikevel i tro om at det er sånn det er eller sånn det har skjedd. Deres virkelighetsoppfatning berører dermed deres hverdag og livskvalitet, og det er derfor viktig å lytte til deres virkelighet. Sandberg (2010:452) mener historiene er viktige, ikke nødvendigvis fordi det er sannheter av hva som skjedde, men fordi de kan ha en påvirkning på handlinger. I

denne forskningen er det viktig å få informasjon om hvordan barna ser muligheter for at barneansvarlig kan påvirke dem. Dersom barneansvarlig skal kunne jobbe for å spre barneperspektiv og eventuelt kunne bedre barnas situasjon, er barneansvarlige nødt til å vite om barnas virkelighetsoppfatning. På denne måten vil barnas svar bli «sannhet» på lik linje som en voksen informants uttalelser.

Det er nemlig et forskningsetisk krav at forskningsprosessen skal være sannhetssøkende. I følge Backe-Hansen og Vestby (1995: 25) skulle det da tilsi at det i en del tilfeller vil være verdifullt også å bruke barns informasjon som kildegrunnlag;

En kan stille seg spørsmålet i det konkrete prosjektet om det ville være forskningsetisk forsvarlig å utelate barnas beskrivelses av virkeligheten. En bevisst utelatelse av barns versjoner, når en tror at dette vil endre beskrivelsen eller konklusjonen vesentlig, vil etter min mening være et anslag mot objektivitetskravet i forskningen.

I masterprosjektet *Det er ikke du som skal straffes*, vil det være verdifullt å bruke barns informasjon som kildegrunnlag. For å kunne besvare forskningsspørsmålet om hva barneansvarlige kan gjøre for å bedre barnas situasjon er jeg nødt til å ha barnas informasjon om besøk, hverdagsliv og tanker rundt barneansvarliges rolle og eventuelle påvirkning. Å få barnas stemme i dette prosjektet vil kunne være med på å endre funnene vesentlig. Det vil være viktig å få saken fra flere sider enn kun fra barneansvarlige. På denne måten ønsker jeg også å fylle det forskningsetiske kravet om sannhetssøken ved å forske med barna.

Ut i fra de forskningsetiske overveielserne i dette kapittelet har jeg konkludert med at barnas stemmer ville få verdifull betydning for oppgaven, og jeg har tatt hensyn til hvert enkelt barn og barnets behov underveis i forskningen.

3.5 Etske utfordringer når barneansvarlige er med i forskningen

Barneansvarligordningen er relativt ny i norske fengsler, og det er foreløpig ikke så alt for mange fengsler som har fått barneansvarlige enda. Dette har skapt etske utfordringer for meg i forhold til anonymisering av barneansvarlige. Jeg har derfor bevisst valgt å ikke navngi hvilke fengsler mine informanter tilhører for at det skal være vanskeligere å forstå hvem de er. Å vite hvilke fengsler barneansvarlig tilhører har heller ikke vist seg som spesielt nødvendig for forklare og beskrive funnene i empirien. En ulempe ved å anonymisere fengslene vil i

noen tilfeller kunne være at leseren mister informasjon om fengselet som kan ha betydning for årsakene til funnene. I noen tilfeller vil det kunne være greit å vite hvilke fengsel det er snakk om for å få forståelse av hvorfor arbeidsoppgaver er som de er. Det er nødvendig å si at disse to barneansvarlige jobber i høysikkerhets fengsler²¹ i denne studien, fordi dette kan påvirke deres muligheter for utøvelse av arbeidsoppgaver på grunn av fengslenes høye sikkerhet- og kontrollbehov. Som nevnt tidligere bruker jeg fiktive navn på fengslene og de barneansvarlige i oppgaven. Dette er nødvendig fordi barneansvarlige kan ha ulike meninger som er relevante å se på. De ulike meningene grunner også ofte i ulike bakgrunnsvariabler som for eksempel utdanning eller erfaringer. Det vil derfor være viktig å skille mellom de barneansvarlige.

En annen etisk utfordring har vært å innhente fritt samtykke fra andre aktører utenom barneansvarlige under observasjonen. Å innhente fritt samtykke fra barneansvarlige var jeg sikret fra starten av ved å gi barneansvarlige et informasjonsskriv om prosjektets formål og utførelse. I bunn av informasjonsskrivet skrev de barneansvarlige under på at de ønsket å delta i forskningen. Aktørene som barneansvarlige derimot møtte under sitt arbeid hadde ikke fått dette skrevet. Observasjon krever også fritt samtykke av involverte parter. Dette ble løst ved at barneansvarlige presenterte meg og fortalte at jeg skulle skrive en oppgave om barneansvarlig sitt arbeid, og at jeg derfor fulgte med på hva barneansvarlig gjorde. I møter med innsatte ble innsatte spurt om det var greit at jeg var til stedet for å observere barneansvarliges arbeid. På denne måten fikk jeg innpass til å kunne observere barneansvarlig i møte med andre i jobben.

²¹ Fengsler i Norge er delt inn i ulike sikkerhetsnivåer. Et fengsel med høyt sikkerhetsnivå har høye murer eller gjerder, sikkerhetssluser ved inngangene, overvåkningskameraer og piggtråder. Alle dører er i hovedsak låste. Når de innsatte ikke er på skole, i arbeid eller under aktivitet med kontroll av betjentene, må innsatte være innelåst på cella si (Type fengsel og sikkerhet). I følge Ugelvik (2011:69) er det relativt mange betjenter per fange i høysikkerhets fengsler. Fengsler med lavere sikkerhetsnivå har færre fysiske sikkerhetstiltak. Fengselet er ofte omringet med et gjerde og den innsatte har ikke lov til å forlate fengselsområdet. De innsatte låses ikke inn på celler på dagen og innsatte står mer fritt til å bevege seg på fengselsområdet (Type fengsel og sikkerhet).

4 Hva får barna vite?

Som vist innledningsvis kan det være vanskelig for barn å ha en pappa i fengsel. Hva er det barna egentlig får vite når pappaen deres fengsles? Mange barn av innsatte opplever at det å ha en pappa i fengsel skaper hemmeligheter i hverdagen deres. Jeg ønsker å drøfte hvilke type hemmeligheter barn kan oppleve når far fengsles, og hvordan hemmeligheter kan påvirke barna. Hvordan kan barneansvarlige arbeide for barnas behov når fengslingen er en hemmelighet og hvilken betydning vil arbeidet kunne få for barna?

4.1 Informasjon fra fengselet?

Hvilken informasjon får barn og pårørende av fengselet når domsavgjørelsen er avgjort og pappa skal sone i fengsel? Britt forteller at de i forkant av soningen sender ut et informasjonsskriv til pårørende og den som skal sone. Informasjonsbrevet informerer om hva den soningsdømte kan ha med til soning og at det finnes et tilbud for familien (inkludert barn) om besøk i fengselet før straffegjennomføringen. Da kan familien se hvordan innsatte soner, og få svar av den barneansvarlig på spørsmål om fengselet. Familien må selv ta kontakt for en slik avtale. Selv om det sendes ut informasjonsskriv vil ikke dette si at barnet automatisk får informasjonen fra fengselet. Det vil være opp til den foresatte om de videreformidler informasjonen til barnet eller ikke. Allikevel har Merle fengsel forsøkt å gi noe informasjon gjennom informasjonsskrivet og ved tilbud om informasjonsbesøk før soningen. I følge Fodstad (2010) opplever mange barn av innsatte mangel på informasjon om fengselsbesøk og det å ha en forelder i fengsel. Det kan være viktig for et barn å vite hvordan et besøk vil foregå for å forberede barnet før besøket. Å vite hva og hvordan et fengsel er, vil for et barn være behjelpelig for å forstå hvilken situasjon pappa er i. Det kan være godt for barnet å vite hvordan fengselet ser ut og hvem som passer på pappa når han er borte. Da kan barnet bekymre seg mindre for hvordan pappa har det. Et av barna bekrefter at informasjon fra fengselet til barn kan være mangelfull.

Meg: *Fikk du noe informasjon fra fengselet om at faren din var satt inn? Snakket de med deg?*

Barn 1: *Nei, ikke med meg. Men de snakket med besteforeldrene mine de to -tre første gangene vi besøkte han. For da var det en mann som satt inne på rommet sammen*

med oss, når vi besøkte han, og snakka med besteforeldrene mine da. Men ikke noe, de snakka ikke med meg. Så jeg fikk jo mest informasjon og alt sånn gjennom FFP.

Meg: *Men visste FFP mye om situasjonen til faren din eller generelt om fengsel?*

Barn 1: *Begge deler. Fordi de hadde hatt mest kontakt med bestefar, før de fikk kontakt med meg. Så de fikk vite alt og sånn før de snakka med meg.*

Barnet fikk ikke opplysninger fra fengselet da pappaen satt i fengsel. Informasjonen gikk gjennom besteforeldrene som ble opplyst av fengselet. I dette tilfelle tok bestefar kontakt med FFP for hjelp til å informere barnet om fengselsituasjonen, slik at barnet fikk informasjon om fengsel og pappas situasjon. Informasjonen kom fra en ekstern organisasjon. Det er ikke slik at alle barn eller pårørende av innsatte har kontakt med Forening for fangers pårørende. Det vil si at ikke alle barn av innsatte får hjelp med informasjon om fengselet på samme måte som dette barnet.

I følge Forening for Fangers pårørende (2009) gir noen fengsler ut informasjonshefter direkte til barn. I mitt datamateriale finner jeg ikke at det gis noen informasjon om fengslingen direkte til barnet fra fengslene. Barnet må selv oppsøke informasjon på fengslenes internettside eller få informasjon fra informasjonsbrevet gjennom en voksen. Det er verdt å merke seg at fengslene med barneansvarlige ikke gir ut direkte informasjonsbrev til barna. Begge fengslene har liggende informasjonshefter om fengsel beregnet på barn i slusa eller besøksområdet.

4.2 En hemmelighet i familien

Det er ikke alltid slik at barna får opplysninger om at pappa er i fengsel²². Barn kan oppleve hverken å få informasjon fra fengselet, en annen ekstern organisasjon eller fra foreldrene. Andre barn igjen får vite om fengslingen, men det kan være at det enten snakkes minimalt om situasjonen eller at fengslingen skal holdes skjult utenfor familien. Fengsling av en forelder skaper i mange tilfeller hemmeligheter innad i familien (Arditti og Tech 2012: 184).

Grøftehaug (2004) beskriver «Dianas» historie om hvordan det var å ha en pappa i fengsel uten å få vite sannheten. Moren fortalte at pappen satt i et slott, men «Diana» skjønnte at dette ikke stemte og at han var i fengsel. Da jenta ikke skulle vite om pappas fengsling, fikk hun

²² Se Smith og Jakobsen (2010) og Grøftehaug (2004).

heller ikke lov til å besøke pappaen. «Diana» lurte ofte på hvorfor pappa satt i fengsel, men det var ingen som kunne gi henne svaret. Hun følte seg som et vandrende spørsmålstegn. For å takle situasjonen fant hun opp historier på skolen om hvorfor pappaen ikke var til stedet. Hun fortalte historier som gjorde henne spennende blant de andre elevene. Da hun var hjemme følte hun seg tilsidesatt av mor. Da hun kom i tenårene syns hun det var enda vanskeligere å takle alle spørsmålene om far. Hun mener hun prøvde å få vekk smerten ved å kutte seg selv, ta smertestillende og ved å begynne å drikke og røyke som 13-åring. Da «Diana» begynte i 8. klasse tok skolen tak i problemene hennes og skaffet henne psykolog. «Diana» var mye skuffet over at moren ikke fortalte sannheten. Hun har i senere tid hatt vanskeligheter for å kunne stole på mor.

For et barn kan hemmeligheter være problematisk for barnets trygghet, fantasi og tillitt til omsorgspersoner. Det kan også for barnet være med på å skape en følelse av skam. I og med at fengsling av en forelder i mange tilfeller er med på å danne hemmeligheter i familien, skal jeg drøfte tre ulike former for hemmeligholdelse som barn av fengslede kan oppleve. Hvordan type hemmelighet pappas fengsling er, kan ha betydning for barnets opplevelser og utfordringer i hverdagen. Jeg har valgt å se hemmeligholdelse av pappas fengsling og hvilken virkning hemmeligholdelse kan ha for barna, i lys av Laupstad og Drangevågs (2006: 145) inndeling av tre overordnede kategorier av hemmeligheter;

- 1) Individuelle hemmeligheter; en person har en hemmelighet i forhold til en eller flere familiemedlemmer, men hemmeligheten kan være kjent for andre utenom familien.
- 2) Interne familiehemmeligheter; minst to medlemmer har en hemmelighet ovenfor minst en annen. Denne skaper subsystemer i familien. Den kan også være kjent utenom familien.
- 3) Delte familiehemmeligheter; alle i familien kjenner hemmeligheten, men hemmeligheten holdes hemmelig for personer utenfor familien. Denne typen hemmeligheter styrker gjerne grensene mellom familien og omverden.

Mine funn viser også at domsavgjørelsen for varighet av soningen kan ha betydning for hvilken type hemmelighet fengslingen av en pappa kan få.

4.2.1 Individuelle hemmeligheter

Individuelle hemmeligheter er når pappas fengsling blir en hemmeligholdelse innad i hjemmet av mor. Mor er klar over fengslingen, men velger å holde den skjult for barna. Det kan godt være at mor er åpen om hemmeligheten med andre voksne utenfor hjemmet. Det kan være at mor ønsker å betro seg til en utenforstående og få støtte i prosessen. For barna holdes pappas fengsling skjult.

Tall fra FFPs helse og livskvalitetsundersøkelse (2007) viste at kun 67 % (N= 110) av barna i undersøkelsen visste om fengslingen. Det vil si at 43 % av barna ikke visste at pappa var eller har vært i fengsel. Tallene ser relativt like ut med tall fra Storbritannia som går hele 49 år tilbake i tid, der 40 % av barna i Morris (1965) undersøkelse ikke visste at faren var i fengsel eller at de ikke direkte hadde fått fortalt om fengslingen. 27 år senere fant Shaw (1992) i Storbritannia at 2/3 av barna ikke fikk vite hvor den fengslede pappaen var. En tredjedel av disse fikk andre forklaringer på fengslingen. De kunne for eksempel få vite at pappa var på jobb eller at han var ute og reiste. Tallene er noe høyere enn fra den norske undersøkelsen av FFP. Selv om tallene i Morris og Shaws forskning er av eldre dato, viser tall fra FFP sin undersøkelse at det fortsatt er en realitet at flere barn av innsatte ikke får vite at pappa er i fengsel, og at dette også gjelder norske forhold.

Under intervju og observasjon av barneansvarlige var det tydelig at hyppigheten av hemmeligholdelse om fars fengsling ovenfor barna er høy. Om mor velger å fortelle barnet om fars fengsling eller ikke, kan også avhenge av farens plass i familien. Noen barn har ikke kontakt eller bor med pappaen før fengslingen. Dette kan ha betydning for hva mor velger å fortelle barnet. I følge de barneansvarlige finnes det også tilfeller der barnet vanligvis bodde med far før fengslingen, og allikevel ikke får fortalt om pappas fengsling. For et barn kan det være problematisk å ikke få vite sannheten når det skjer et plutselig kontaktbrudd i barn- og far relasjonen. I mange tilfeller vil barnet oppfatte at det er noe som ikke stemmer når pappa plutselig blir borte.

Britt og noen andre ansatte i fengselet snakket om et barn som ikke visste at pappa satt i fengsel. *Barnet har fått beskjed om at pappa jobber i fengselet og at de med nøklene (betjentene) jobber for han. Den innsatte er sjefen til de med nøklene og de må åpne opp for han dit han skal*, fortalte en av de ansatte. Da lo annen ansatt og svarte at *nå har han fått seg*

ny jobb på (et lavsikkerhetsfengsel). En tredje ansatt mente at barna var så små at hun uansett var usikker på hvor mye de skjønnte. Da svarte den første ansatte at *barna fort kan merke at det er noe som skurrer.* Dette eksempelet viser flere ting. For det første får dette barnet ikke fortalt sannheten om at pappa sitter i fengsel, fengslingen er en hemmelighet. I tillegg blir barnet lurt til å tro at pappa jobber i fengselet. Ugelvik (2011: 135) viser hvordan innsatte ovenfor seg selv kan omskrive betjenter til tjenerne med nøkler som kan låse opp for dem. Allikevel skjønner de at betjentene ikke er tjenere. For innsatte kan det være en lettere måte å forholde seg til fengselssituasjonen på. Når betjentene betegnes som ansatte for den innsatte ovenfor barnet, kan den innsatte også få høyere moralsk status ovenfor barnet. Eksempelet som barneansvarlig og de ansatte diskuterte viste at mor valgte å holde fengslingen for seg selv, men allikevel lot barnet få møte pappa ved å tro at det besøkte pappas på jobb. Et problem vil kunne være at det for barnet kan skurre litt når barnet forstår at pappa aldri kommer hjem fra jobb. Dersom barnet får vite at andres fedre pleier å komme hjem fra jobb vil barnet kunne forstå at noe er galt hjemme. Eller hva skjer den dagen en av betjentene ikke tar hensyn til historien og pappaen for eksempel må følges i håndjern? Eller at betjenten sier noe som gjør det tydelig at betjenten ikke jobber for den fengslede pappaen? Christensen(1999) mener at barna selv gjennomskuer historier om at fedre for eksempel jobber i fengselet. I følge Anita kan barn bli skuffa dersom barnet får beskjed om at pappa er på jobb og pappa ikke kommer hjem.

Anita: *Ungene blir liksom sånn unødvendig skuffa.*

Meg: *Når dem ikke kommer hjem og...*

Anita: *Ja. Og har en dom på sju år og så lover at du skal komme hjem i mårra.*

Meg: *Da vet du at du skuffer, etter på i hvert fall.*

Anita: *Mm. Veldig sånn kortsiktig brannsløkning da. [...]For barnet vil jo veldig gjerne ha foreldra sine hjemme selvfølgelig.*

Å fortelle barnet løgner om hvor pappa er og når han kommer hjem kan for barnet by på en rekke skuffelser. Dette kan igjen gjøre det vanskelig for barnet å stole på hva de voksne sier, slik historien om «Diana» viste tidligere. «Diana» manglet to voksne tillitspersoner i hjemmet da mor løy om fengslingen og far var vekk. «Dianas» historie bekrefter påstanden om at barn av fengslede ofte skjønner mer enn voksne tror når en forelder fengsles. Selv om barn forstår så ønsker de sjelden å gå i mot foreldrene sine. Barn er svært lojale mot foreldrene sine.

«Diana» visste selv at pappa var i fengsel, men på grunn av hemmeligholdelsen hadde hun mange spørsmål og bekymringer rundt pappas fengsling hun ikke kunne få svar på. Dersom «Diana» hadde fått fortalt at pappa satt i fengsel ville sannsynlighet for at «Diana» hadde fått svar på det hun hadde trengte å vite vært større. Kanskje kunne hun bekymret seg mindre for pappa?

Altså kan konsekvensene av å bruke fars fengsling som en *individuell hemmelighet* i familien være problematisk for barnet. Det betyr ikke at mor eller far ønsker å gjøre det vanskelig for barnet. Grunner til at mange mødre ikke forteller barnet om fars fengsling kan være at mor ønsker å skjerme og beskytte barnet fra vonde følelser som tristhet, frykt og sinne.

Anita: *Men samtidig så er det jo forelderen sin beste vilje å beskytte ungen, ikke sant? Forelderen vil beskytte barnet fra den harde virkeligheten. Så det er jo ikke noen som gjør noe for å være slem.*

Mødrene kan også ønske å beskytte fars moralske status ovenfor barnet ved å holde fengslingen skjult. Eller de kan ønske å holde fengslingen skjult fordi de ikke føler de har overskudd til å være en god støttespiller for barna hvis barna får sannheten (Lahnstein 1993: 36). Mor kan ha interesse av å beskytte seg selv, far og barnet når barnets far fengsles.

Diskusjonen mellom Britt og andre ansatte viser også at oppfatninger av hva som er barnets beste kan være svært ulike. De ansatte har forskjellige meninger om barns forståelse av hemmeligheten og hva som egentlig best vil hjelpe barnet. Den ene ansatte mener at barna er for små til å forstå fengslingen, slik at barnet ikke vil ta skade om fengslingen hemmeligholdes. Den andre betjenten derimot hevder at barnet kan merke at løgnen ikke stemmer med realiteten. De ansatte er altså uenige i om barn skal få vite om pappas fengsling eller ikke. Hvordan og hvor mye barn eventuelt skal få vite om fengslingen bør i følge Britt avhenge av barnets alder, modenhet, forståelse og den opprinnelige relasjon til far. Britt mener at også fars lengde på soningen kan få betydning for om barnet bør få vite sannheten eller ikke. Når selv fengselsansatte er uenige om barnet har godt av å vite sannheten og barneansvarlige mener man bør ta hensyn til ulike forhold, er det kanskje ikke så rart at mødrene og den innsatte er usikre på hva de skal si til barna. Men for mange barn er det problematisk når fars fengsling hemmeligholdelse dersom barnet uansett forstår at noe er galt.

Barnet kan i stedet bli gående alene med bekymringer og vrangforestillinger om hva som har skjedd med pappa.

4.2.2 Interne familiehemmeligheter

Interne familiehemmeligheter samsvarer med historiene der et eller flere barn i familien ikke får sannheten om pappas fengsling, men mor, far og resten av søsknene vet om fengslingen. Begge barneansvarlige forteller historier der yngste barnet i familien ikke får vite at pappa er i fengsel, mens de eldre søsknene får vite sannheten. De eldre søsknene får da beskjed om å holde pappas fengsling hemmelig for yngre søsken.

Britt: *Han ene innsatte som snakka om det [at yngste dattera hadde fått beskjed om at pappa var på jobb og ikke i fengsel] sa at «nå er dattera mi fem år og hun leser skiltene på vei til fengselet. Men vi sier at hun kommer å besøker meg på jobb». Så for mange så tror jeg at barna egentlig vet, de leser jo fengsel på porten når de kommer. De leser Merle fengsel på skiltene når de kjører hit. [...] Men historien er jo at du får ikke lov til å sette ord på det, du får ikke lov til å snakke om det, vi besøker pappa på jobb. Også kan det være at man har en familie der man har noen små barn og noen eldre barn. Og at de eldste barna vet, men at det yngste ikke vet. At det skal holdes hemmelig for de yngste. Og det var det da blant annet i den familien her med den datteren på fem år da som leste hva som stod, men de fikk ikke lov til å snakke om det. Det ble aldri sagt at pappa satt inne. De sa at «ja nå skal vi besøke pappa på jobb».*

De eldste søsknene ble forhindret i å prate om fengslingen fordi det yngste barnet ikke skulle vite at pappa var i fengsel. Det var stor sjanse for at det yngste barnet forstod at de var på besøk i et fengsel, men barnet fikk servert en historie om at pappa var på jobb. Begge barneansvarlige er opptatt av at mange barn kan skjønne at historiene ikke stemmer og at det kan være vanskelig for barna. Dette kan for barna gjøre det vanskelig å stole på foreldrene som har løyet til barna²³. De barneansvarlige påpeker at dette er problematisk og uønskelig. De eldste søsknene får også beskjed om å lyve til det yngste barnet. Da vil det for det yngste barnet også kunne oppstå et tillitsbrudd til de eldre søsknene dersom barnet oppdager sannheten. For de eldste søsknene kan det være problematisk å måtte lyve. De får ikke lov til

²³ Se Grøftehaug (2004: 22-23), Grambo (2000: 77) og Smith og Jakobsen (2010:89).

å prate om eller uttrykke følelser rundt fengslingen, i hvert fall ikke i nærheten av det yngste barnet. Kanskje kunne barna egentlig hatt god støtte av hverandre i den vanskelige tiden? Barna som holder på en hemmelighet vil kunne frykte ubehaget som kan forekomme om de blir avslørt. Det kan også være vanskelig og skummelt å fortelle avledninger og løgner. Laupstad og Drangevåg (2006) mener at de ikke-vitende vil kunne oppleve angst når det oppstår en uforklarlige spenningen når relevante tema blir tatt opp. Hemmeligheter kan også forsterke skam og skyldfølelse hos den som holder på hemmeligheten og hos den uvitende. Når yngre søsken ikke skal få vite om fars fengsling og de eldre søsknene skal holde dette skjult, kan det altså være problematisk for alle barna. De barneansvarlige mener derfor at det er viktig at innsatte og familien blir opplyst om hvilke problemer barna kan få hvis fengslingen hemmeligholdelse for de yngste. Barneansvarlige opplyser innsatte og familien ved å snakke med den innsatte eller mor om viktigheten av å la barna forstå sin egen situasjon.

De barneansvarlige opplever at det kan være aldersadekvate begrunnelser på hvorfor eldre søsken får vite sannheten, men ikke de yngste barna. En del foreldre tror at barna hverken forstår at far er i fengsel eller hva det innebærer så lenge barnet er ungt nok.

Britt: *Det er forskjeller i oppfattelse og hvor barnet kognitivt er aldersadekvat. Og hva det [barnet] har behov for. En ettåring merker ikke så stor forskjell om det møter pappa her, eller hvor det møter pappa hen, og har ikke engang språket. Men en syvåring vil jo forstå på en helt annen måte. Og hvis man da skal holde det hemmelig for en syvåring så er det noe helt annet enn å gjøre det for en ettåring. Den ville ikke forstå det allikevel. Sånn at det er noe annet. Men også for femtenåringer. Syv og femten år, hvor mye skal man fortelle? Jeg tenker at det må tilpasses til barnet. Fordi en syvåring, den trenger ikke all informasjon.*

Barn oppfatter situasjoner ulikt avhengig av barns utvikling og alder²⁴, men det betyr ikke at de yngste ikke forstår at noe er galt hvis barnet ikke får vite sannheten. I følge «BarnsBeste»²⁵ er barn aldri for små til å få med seg ting som skjer. Yngre barn får med seg ting, men de gjør det på litt annen måte enn eldre barn. De oppfatter forandringer i rutiner, stemninger og at

²⁴ Se Tetzchner (2005) og BarnsBeste

²⁵ BarnsBeste er et nasjonalt kompetansenettverk for barn som er pårørende.

foreldrene ikke er lett å få kontakt med. Nettverket EUROCHIPS²⁶ påpeker at barn ofte kan forstå at noe er galt helt ned i spedbarnsalder (Telling a Child the Truth: 12.avsnitt). Etter å ha hatt samtale med fengslede mødre i fengselet Fleury-Mérogis, konkluderer Dolto følgende;

You know, everything that is voiced becomes humanized. It is what goes unsaid that is bad, even if we think that is not painful, given that it has not been voiced. When we don't tell a child something, It means we want to hide it from them, that is not good (Telling a Child the Truth, 12.avsnitt).

Barna trenger ofte å høre om situasjonen de er i og få lov å sette ord på det, påpeker Britt. Men det finnes selvsagt ulike måter å formidle sannheten til barna på. I følge de barneansvarlige bør det tas hensyn til enkeltbarnets behov og forståelseskompetanse når sannheten formidles.

Når fengslingen hemmeligholdes

Dersom barnet ikke får vite at pappa sitter i fengsel vil barnet kunne danne seg egne tanker om hvor pappa er eller hva som har skjedd når pappa er borte. Barnet har behov for å prøve å forstå hva som foregår i sin egen hverdag. Ofte kan fantasien til et barn være verre enn virkeligheten. Britt forteller om flere barn som ikke har fått vite sannheten og derfor bekymrer seg for at pappa skal dø eller er syk. Hvis barneansvarlig ikke har samtykke av den innsatte til å prate med barnet om situasjonen, kan hun heller ikke avkrefte bekymringene ved å si at pappa sitter i fengsel. I hovedsak arbeider barneansvarlige for barns beste når det gjelder å skape større åpenhet om fengslingen, men reglene som krever fars samtykke kan vanskeliggjøre arbeide for barnas beste. Istedenfor må barneansvarlige ta hensyn til far i arbeidet. Det vil ikke si at barneansvarlige ikke kan prøve å overtale far ved å fortelle om de positive konsekvensene av å være åpen om fengslingen ovenfor barna. I følge børneansvarlig i Danmark kan barn som ikke får vite om forelderens fengsling føle at foreldereren har gått fra barnet og ikke er glad i det mer. Det kan være vanskelig for barnet å forstå hvorfor pappa må være vekk når barnet ikke får vite sannheten. I en slik situasjon hender det også at barnet kjenner på skyldfølelse. Barnet kan for eksempel tro at det har vært slemt mot pappa, slik at

²⁶ EUROSHIPS står for "The european network for children of imprisoned parents" og er et internasjonalt nettverk for barn av innsatte. Nettverket skal være barn av innsattes internasjonale stemme. Nettverket lager statistikker, og holder forum og debatter for å forbedre barnas situasjon (About us). Nettverket har nå forandret navn til «Children of Prisoners Europe».

pappa ikke vil være hjemme med barnet. Når barnet får usanne historier som at pappa er på ferie og barnet merker at noe ikke stemmer, vil barnet danne egne bilder av hvorfor de voksne ikke forteller sannheten. Ofte kan barnet knytte dette til at barnet selv har skyld i atskillelsen²⁷.

Individuelle hemmeligheter og interne familiehemmeligheter er to hemmelighetsformer der minst et barn av en innsatt ikke får vite sannheten om pappas fengsling. Om barna opplever disse hemmelighetsformene kan avhenge av pappas domslengde. Barneansvarliges fortellinger om hemmeligholdelse av fengslingen for barna hadde i flere tilfeller sammenheng med straffens varighet. Britt mener også at det ikke nødvendigvis alltid er viktig å fortelle barnet om pappas fengsling dersom det er snakk om veldig kort soningstid eller kort opphold i varetekt.

Britt: *Fordi jeg har forståelse for det at man ikke vil fortelle til barnet hvis pappa sitter i varetekt og man vet ikke om pappa kommer ut om fire uker. Og da er det ikke noe vits å gjøre den forstyrrelsen. Da går det an å bruke andre forklaringsmetoder. Også kan det også være at det er 17-åringer eller kanskje 15-åringer i familien og man ser at «vet du, det har vært ting rundt pappa før. Vi trenger å fortelle det og vi trenger å snakke om det» for noen så kan det være viktig selv om det kanskje bare er snakk om fire uker. At man må se på en hver situasjon.*

Britt mener altså at barnets situasjon bør vurderes for å komme frem til om det er for barnets beste at fengslingen skjules eller ikke. I følge Shaw (1992) gir kortere straffer større sannsynlighet for at fengslingen holdes skjult for barna, samtidig som lengre straffer øker sannsynlighet for at barna får vite om fengslingen. Begge barneansvarlige påpeker viktigheten av å se enkeltbarnets situasjon og behov når en bestemmer om pappas fengsling skal bli en åpenhet eller hemmelighet. Til syvende og sist anbefaler de to begge i de fleste tilfeller åpenhet omkring fengslingen, da konsekvensene av hemmeligholdelse kan være vanskelige for barna.

²⁷ Se Grøftehaug (2004) og Smith og Jakobsen (2010)

4.2.3 Delte familiehemmeligheter

Delte familiehemmeligheter vil i denne sammenheng være når barna får vite om fengslingen, men ikke får lov til å prate med noen om det. Dette kan også være en form for hemmeligholdelse når en far fengsles. Britt og Anita forteller at det er tilfeller der barna får vite at pappa sitter i fengsel og det snakkes om innad i familien, men barna får ikke prate om fengslingen utenfor familien. At en pappa sitter i fengsel er generelt et tabubelagt tema i samfunnet som igjen kan påvirke familien til å hemmeligholde fengslingen utad. Barna kan få beskjed om at de ikke skal snakke om fengslingen utenfor hjemmet eller barna kan selv velge å holde fengslingen skjult for venner og andre voksne.

Anita: *I forhold til skole så er det jo redselen for at barnet skal bli mobba da, hvis han er ærlig og forteller at pappa er i fengsel. Så det er jo mange som holder det for seg sjøl, som bærer på hemmeligheten hele tida og ikke tør å si noe om det. Og da kan det jo være dager som er tunge og kanskje ikke læreren eller dem andre vet hva det er for noe med den gutten eller jenta. Det er ikke veldig mye åpenhet om, eller snakk om sånne ting på skolen i det hele tatt, vil jeg tro.*

Dersom barna ikke kan fortelle andre om pappas fengsling vil barna kunne miste potensiell støtte i andre. For venner, lærere eller andre som ikke vet om fengslingen vil det være vanskelig å forstå hvorfor barna kan ha det vanskelig og for eksempel ha forandret atferd. For utenforstående vil det kunne være problematisk å forstå hvilke behov barna har. Det kan altså være problemfullt når barn av fengslede ikke ønsker eller får lov å dele fengslingen, samtidig som barna kan ha behov for støtte og forståelse av venner, lærere eller andre voksne.

Anita: *For det er klart at det ikke er så veldig gøy for foreldra hvis ungen springer rundt i barnehagen å forteller at pappa er i fengsel. Så kan jo det føre med seg vanskeligheter og.*

For å unngå ubehageligheter for foreldrene og barna blir noen barn av innsatte fortalt at de skal holde fengslingen hemmelig. Britt legger stor vekt på at hun er utdanna familieterapeut under intervjuet, og setter familiehemmeligheter inn i et familieterapeutisk syn når barn ikke får prate om fengslingen.

Britt: *Men barn er jo ekstremt lojale ovenfor foreldrene sine. Så hvis det [fars fengsling] er en familiehemmelighet så blir systemet, eller familiesystemet. Nå begynner jeg å snakke med familierapeutisk syn, men da blir det naturlig lokk på det. [...] Det er sjeldent at noen da bryter ut som barn på at det snakker vi ikke om. Du kan se det i atferd, du kan se det i andre ting. Men barna er ofte veldig lojale om at det snakker vi ikke om. Jeg tror at situasjonen for barn både skole, familie og venner, den er veldig avhengig av hvordan familien i utgangspunktet har takla det. Og da om det er åpenhet eller lukkahet om tema.*

Selv om noen barn kan ha behov og lyst til å prate om fengslingen med andre voksne eller venner er det ofte vanskelig for et barn å bryte familiehemmeligheten. Barn er lojale mot foreldrene sine og gjør mye for ikke å skuffe dem (Laupstad og Drangevåg 2006). Barnet som holder på hemmeligheten om pappa har lovet foreldrene å ikke snakke om fengslingen. Dersom barnet forteller hemmeligheten vil foreldrene kunne oppleve det som et svik og illojalitet. Et barn kan frykte at foreldre skal føle seg sviktet av barnet når det må holde på en hemmelighet (Laupstad og Drangevåg 2006). Dessuten vil det å bryte en hemmelighet kunne gi barnet skyldfølelse, selv om barnet i utgangspunktet kan ha behov for å prate med andre om hemmeligheten.

I de fleste tilfellene der fengslingen er en familiehemmelighet, erfarer Britt at det er vanskeligere og mer utfordrende for barna, enn for de barna som får snakke åpent om fengslingen utenfor familien. Dersom fengslingen av pappa er en familiehemmelighet som ikke skal fortelles utad, kan barna føle skam og flauhet fordi familien signaliserer familiens situasjon som unormal og uakseptabel for utenforstående.

4.2.4 Når pappas fengsling ikke er hemmelig

Britt: *Der det er åpenhet i familien, der familien snakker om hvordan det er når pappa er inne, besøker pappa, det er åpenhet utad i familien og kanskje til samfunnet rundt. At sånn er situasjon vår. Det kan oppleves lettere å håndtere. Når det er ting de kan få lov til å snakke om. At de [barna] får lov til å sette ord på det at «pappa sitter inne, og nå savner jeg pappa. Det er vondt, det er vanskelig». At det er helt ok å*

snakke om sånne ting. Når familien finner måter å håndtere det på. Da tror jeg situasjonen kan være lettere å håndtere for flere barn. [...] Med de jeg har møtt, og det jeg har lest om og det jeg har erfart gjennom kontakt med FFP, så er det en stor fordel. Så jeg tror det er viktig med åpenheten.

Barneansvarlige i Sage, Merle og Danmark har alle tre til felles at de mener fengslingen av pappa i de fleste tilfeller ikke bør holdes skjult for barna. Barna jeg intervjuet har begge opplevd åpenhet fra foreldrene om fengslingen. De er begge enige i at det var fint å vite sannheten om pappas fengsling. Dersom det er åpenhet om pappas fengsling vil det kunne være lettere for barna å få svar på bekymringer og spørsmål rundt pappas situasjon, fordi barna får lov å prate om det. Det vil være lettere for barna å kunne akseptere at pappa må være borte og barna kan lettere forstå at far ikke er borte fordi han ønsker det. Anita tror også det vil være en fordel for barnet å prate med venner om at pappa er i fengsel.

Anita: *Jeg tror at hvis man har gode venner og sier det som det er, så er det helt sikkert bedre enn å finne på historier. Fordi at vennene vil jo snuse ut hvis det er falske historier. «Pappa er på jobb i tre år.» Det vil dem skjønne etter hvert. [...] Jeg tror at vennskap og venner bare kan bli styrka av sånne ting. Når de opplever litt tøffe ting. [...] Så handler det vel sikkert litt om å ta hensyn òg. I dag sitter Petter og tenker mye på pappa og er lei seg, så skjønner dem [barnets venner] hvorfor.*

Anita antar at det ikke bare er barn av innsatte som vil skjønne at noe er galt dersom barna ikke får vite sannheten om fengslingen, men barnas venner kan også forstå at noe er galt dersom barna ikke er åpne med sine venner igjen. Dessuten ser Anita det som positivt for barnas vennskap og dele hemmeligheten. Et styrket vennskap med venner som forstår og støtter barna under den vanskelige tiden når pappa er i fengsel, vil kunne gjøre det lettere for barna. Under Forening For Fangers Pårørendes 20-års jubileum forteller to barn av innsatte at de har følt seg mye alene med en pappa i fengsel. For dem var det godt å få støtte gjennom nye venner i FFPUng. Barna forteller at andre ikke kan skjønne hvordan det er å ha en pappa i fengsel før de har hatt det selv. De ser derfor en stor nytte i vennskap dannet gjennom FFPUng (Trodde de var alene med far i fengsel 2013). Der barna kan være åpne i et vennskap vil det kunne være positivt ved at det kan danne støtte for barna.

Britt tror at åpenhet om pappas fengsling på skolen kan være en fordel der barna kan bruke det til noe positivt. Hun nevner at det fort kan foregå baksnakking og rykter om at «Petter» sin pappa sitter i fengsel. Dersom barnet får lov til å fortelle om pappas fengsling *så er det i hvert fall ufarlig. Det er ikke et tema som barnet kan «bli tatt for», fordi barnet har avklart fengslingen på forhånd.* Hun tror at barn kan slippe «en del pes» ved å fortelle om pappa, og at andre barn ikke i like stor grad trenger å prate om barnets situasjon bak barnets rygg. Hvis det allikevel skulle være noen som prater bak barnets rygg, mener Britt at det i hvert fall var en fordel at barnet var først ute med å fortelle det.

4.3 Hva kan barneansvarlige gjøre?

For mange barn kan et fengsel høres skummelt og fryktelig ut. I tillegg til å vite at pappa er fengslet, kan barna ha behov for mer informasjon om hva fengselet er, hva som foregår i løpet av en fengselshverdag og hvordan pappa har det. De barneansvarlige er opptatt av at barn bør informeres om at pappa er i fengsel og videreformidler viktigheten av dette aktivt i samtaler med innsatte. Dette kan være positivt fordi det kan øke antall barn som får vite om pappas fengsling, som igjen kan danne bedre forståelse av egen situasjon for barna. Begge barneansvarlige opplever at det er mange fedre som tar kontakt fordi de er usikre på om de skal fortelle barna om fengslingen eller hvordan de skal fortelle det. I samarbeid med far forsøker de da å finne ut hva som er best for barnet. Dersom det er vanskelig for far å skulle fortelle barnet om fengslingen forteller Britt at hun selv vil kunne være behjelpelig ved å kunne prate med barnet. Barneansvarlige har ikke myndighet til å gå inn i en familie å fortelle barnet om pappas fengsling uten foresattes samtykke. Til syvende og sist er det opp til den foresatte om barnet informeres. Barneansvarlige kan være med å motivere for en åpenhet fra de foresatte. Men hvordan kan barneansvarlig være behjelpelig med å dekke behovene for ytterligere informasjon om fengslingen og fengsel til barna?

4.3.1 Barnas fantasi kan være verre enn virkeligheten

Foreldre kan kvie seg for å fortelle sannheten om at pappas fengsling i frykt for at barnet skal få vonde følelser og utvikle problemer. Selv om det viser seg at barna i mange tilfeller har godt av å få vite sannheten, kan allikevel det å vite at pappa er i fengsel by på utfordringer for barna. Barn av innsatte kan ofte gå med bekymringer for hvordan pappa har det i fengselet. Forening For Fangers Pårørendes (2007: 2) undersøkelse viser at hele 39 % (N=333) av de

pårørende informantene var usikre på om de får kontakt med den innsatte dersom det skjer noe alvorlig. Dette kan gjøre at barna bekymrer seg mer enn nødvendig, fordi de ikke kan vite sikkert at det ikke noe har skjedd med pappa. 27 % svarte at de ikke var trygge på at den innsatte ble behandlet bra i fengselet. Det er ikke vanskelig å tenke seg at barna dermed kan bekymre seg for hvordan pappa har det i fengselet. Barn danner fort egne bilder av hvordan ting er. Når pappa er i fengsel er det mange barn som bekymrer seg, og lager angstfulle forestillinger om at pappa ikke har det bra, hvis ikke noe annet bekreftes. Det kan være vanskelig for et barn som vet at pappa sitter i fengsel, men ikke har besøkt han. Barna kan ha fantasier om hvordan fengselet ser ut og hvordan pappa har det. I noen tilfeller kan barnets fantasi være verre enn virkeligheten. Et av barna jeg intervjuet opplevde det som vanskelig å vite at pappa satt i fengsel uten å ha besøkt pappa.

Barn 1: *I starten så trodde jeg jo at pappa bodde i et hull i bakken.*

Meg: *Åh?*

Barn 1: *Helt i starten. For jeg så jo det på tegneserier og sånn. Så jeg fikk jo ikke vite at han ikke gjorde det, før jeg besøkte han.*

Meg: *Åssen var det å besøke han da?*

Barn 1: *Jeg trodde det bare var sånn. Sånn rom man kunne besøke i da. At han ikke bodde på et rom. Men at han bodde i bakken. Men at han fikk lov til å være på rommet når vi besøkte han. Men det var jo ikke sånn da. [Ler] Han bodde jo på et rom.*

Meg: *Men det hadde vært veldig, sikkert, greit for deg å vite det på forhånd?*

Barn 1: *Ja. Jeg spurte han jo ikke heller første gangen om han bodde på et ekte rom. Så jeg trodde jo det egentlig ganske lang stund. Før han fortalte meg at han hadde bilder av meg på pulten og sånn. Og da skjønnte jeg at han ikke bodde i et hull i bakken.*

For dette barnet var det en ekstra belastning å ikke vite at pappa hadde et rom i fengselet. Barnet bekymret seg for hvordan pappa hadde det og dannet seg bilder om fengselet som senere viste seg å ikke stemme. Dette viser tydelig at barn kan ha manglende kunnskap om fengsel. Innsatte sitter ikke fengslet i et hull i bakken, men uten informasjon om hva et fengsel er og hvordan fengselet ser ut er det opp til barnets fantasi å danne egne bilder. Dette barnet hadde trengt å vite mer om hva fengsel egentlig er. For barnet var det vondt å gå lenge med vrangforestillingen om hvordan pappa levde. Dersom barnet tidligere hadde fått vite at pappa

hadde et ordentlig rom ville det vært enklere for barnet å tro at pappa hadde det bedre i fengselet.

I løpet av en dag kan barna bruke mye av tiden sin til å bekymre seg og tenke på far. Smith og Jakobsen (2010: 57) skriver om en familiebehandler fra Kriminalforsorgens Pension Engelsborg som ba barn om å vise hvor mye av tiden de tenkte på pappa etter at hun hadde tegnet en sirkel. Barna ga uttrykk for å tenke på pappa 95 % av tiden. Barna kan koble ting som skjer i egen hverdag til hvordan det må være i fengselet. For eksempel kan barna undre seg på om pappa får frokost i fengselet når barna selv spiser frokost. Det er viktig for barna å vite at det er noen som passer godt på deres far når ikke far kan være hjemme.

For å forebygge feilantakelser om hvordan pappaen lever i fengsel og dempe barnets bekymringer, kan barneansvarlige hjelpe barna ved å informere om hva fengsel faktisk er og hvordan de innsatte lever. Dette kan barneansvarlige gjøre gjennom informasjon til enkeltbarn, til alle barn av innsatte i det gjeldende fengselet gjennom brosjyrer og bilder av fengselet, ved å ta med barn på omvisning i fengselet eller ved å fortelle mer om fengsel til barn utenfor²⁸ fengselet. Det er mulig å kunne gi barn en bedre forståelse av fengselet for å mildne barnas fantasier.

Britt opplever at mange barn tror at pappa må gå med «Donald-kule» rundt foten og i stripete drakt i fengselet. Barna blir overrasket når de kommer på besøk og oppdager at dette ikke stemmer. Det kan være godt for barnet å se at pappa har det greit. Samtidig handler barnas fantasi også om hva slags forventninger de har til at pappa skal «straffes» for den kriminelle handlingen han har begått. Det kan være vondt og bekymringsfullt for barnet å vite at pappa skal straffes. Andre barn igjen trenger bekreftelse på at forelderen får sont sin straff for den kriminelle handlingen. I Danmark fortalte en innsatt mor at barna var svært skuffa da de kom på besøk i det lavesikkerhetsfengselet. Betjentene gikk jo ikke rundt med pistoler og mor måtte ikke ha på håndjern. De kunne ikke skjønne at mor satt i et fengsel. De ønsket selvsagt at mor skulle ha det bra, samtidig kunne de også være bekymret for at mor ikke skulle straffes nok, slik at mor ikke gjorde noe dumt igjen etter løslatelse.

²⁸ For eksempel til skoler eller til befolkningen gjennom media.

Barn av innsatte kan altså både ha behov for å se fengselets myke side så barna ikke trenger å bekymre seg for mye for at pappa ikke har det bra under soningen. Samtidig som andre barn igjen kan bli bekymret dersom fengselet oppleves «for mykt» og «snilt». Disse barna vil kunne kjenne frykten for at forelderen ikke har lært av sine feil, og at barnet igjen vil kunne miste forelderen til fengselet. Antakeligvis vil det for andre barn igjen være ambivalente følelser. De kan ha behov for å vite at forelderen har det bra og blir passet på, samtidig som barnet kan ønske at straffen skal være hard nok for å unngå gjentakelse. Fengsel i dag er ment som en straff for den kriminelle som skal lære av sine feil gjennom straffens frihetsberøvelse. Samtidig skal straffen også endre den kriminelle blant annet gjennom ulike programmer, individuelle planer, og det settes i gang ulike velferdstilbud for å forberede fangen på tilbakeføring²⁹. Dette gjøres for at fangen ikke skal begå nye lovbrudd etter løslatelsen.

4.3.2 Avmystifisering av fengselet

For å unngå unødvendig bekymring hos barna har de barneansvarlige startet ulike tiltak for å avmystifisere fengselet for barna. Både barneansvarlig i Sage og Merle fengsel ser på spredning av informasjon om fengselet til barna som en form for avmystifisering. De ønsker å gi ut informasjon til barn og foreldre om hvordan ting foregår i fengselet. Slik kan barna få en bevissthet om hva det egentlig vil si at pappa sitter i fengsel. Anita har valgt å gi ut mye informasjon om fengselet gjennom deres hjemmeside for barn på internett. Begge barneansvarliges antakelser om barnas behov for informasjon fra fengselet samsvarer godt med barnas forventninger til hvilke positive konsekvenser barneansvarliges arbeid kan ha.

Meg: *Hva tror du kan være det mest positive for barn av innsatte med en barneansvarlig i fengsel?*

Barn 1: *[...] At de har informasjon.*

Meg: *Ja, informasjon om?*

Barn 1: *Fengselet, og hva det innebærer. Og at det ikke er et farlig sted.*

Meg: *Ja. At de kan fortelle om hvordan det er der?*

Barn 1: *Mm*

Det viste seg at barna var enige om hva som ville være positivt med å ha en barneansvarlig i fengselet. **Barn 2** svarer også; *nei, altså. De kan fortelle deg ting du ikke vet om fengselet på*

²⁹ Se Ugelvik (2011), Foucault (2008), Smith (2003) og Nielsen (2006)

en måte da. Det er jo litt positivt. For mine to informanter var det viktig å få god informasjon fra fengselet når en har pappa i fengsel.

Britt har valgt å lage en bildefolder som skal avmystifisere fengselet for barna. Foreløpig har det vist seg at bilder av fengselet har vært en god måte å berolige barna på. De blir kjent med hverdagen til pappa gjennom bildene.

Britt: *Det er noe annet når det er så lukka. De (besøkende) møter kun på besøksrom og vet ikke hvordan resten av fengselet ser ut. Og det er en veldig god mulighet for innsatte til å vise «sånn, ja vet du at nå var jeg på gymsalen, her ser du sånn og sånn er det der. Borti der pleier jeg å være». Ja, det er en informasjon ut som har en stor betydning.*

Meg: *Mm. Se hvordan pappa lever.*

Britt: *Se hvordan pappa lever. Helt konkretisert, for spesielt også de små barna. Pappa kan fortelle «sånn og sånn er cella mi». Men det er noe annet når du ser det i form av bilder. Det er et konkret materialet og da spiller ikke fantasien deg ut. Assa du får se det fysisk.*

De innsatte gir også gode tilbakemeldinger på bildefolderen og ser muligheten for å kunne dele sin hverdag lettere med barna. Samtidig påpeker en av de innsatte at bildene ikke må være for fine, han er redd barnet vil synes fengselet ser ut som et positivt sted å være. Dersom dette i realiteten skulle skje står i så fall barneansvarlig i fare for å kunne idealisere fengselet for barn av innsatte. Bruken av fengsel begrunnes også med allmennprevensjonen *avskrekkelse* som skal holde nye potensielle kriminelle unna kriminalitet (Mathiesen 2007: 87). Fengselets frihetsberøvelse skal oppfattes som et onde som samfunnsborgerne ikke skal ønske å komme til og dermed holde samfunnsborgeren vekk fra lovbrudd. Kan det være at barneansvarlige kan skape et problem for den allmennpreventive avskrekkelsen? Dersom fengselet idealiseres i så stor grad, er det kanskje mulig at frihetsberøvelsen glemmes, og at barna i stedet husker hvor «flott» fengselet var? Dersom det skulle føre til lovbrudd for å få en fengselsplass vil i så fall avmystifiseringen kunne ha negativ effekt for samfunnet og barna. Samtidig er det viktig for barna at fengselet avmystifiseres for berolige dem, slik at bekymringene ikke skal overta deres hverdag.

Før barneansvarlig kom til Merle fengsel var det allerede innført innsamtaler og omvisningsbesøk i fengselet der barna var inkludert. Dette har de brukt for å berolige barn når de får en pappa i fengsel. Britt har fått i oppgave å jobbe videre med innsamtalene og omvisningsbesøket. Før en pappa skal sone straffen i fengselet får familien et tilbud om innsamtale med barneansvarlig om hvordan soningen vil foregå, hvordan besøk foregår og familiens situasjon. Dersom familien ønsker kan barnet være med på samtalen. En innsatt forteller at innsamtalen hjalp barnet hans mye da han skulle sone. Han skulle bare ønske at innsamtalen foregikk rett etter at man fikk dommen, slik at ventetiden før soning ikke ble så skummel. Ifølge Britt har flere innsatte sagt at barnas skuldre «falt» etter informasjonen de fikk i samtalen.

Britt: *Da var det greit at pappa skulle inn, de var ikke så redd for det her med at, forestillingene er mange, at pappa skulle hatt «Donald-kule» eller at han skulle gå i stripe fangedrakt. «Nei, han får lov til å ha eget tøy».*

Å bruke samtale før soningstiden kan være med på å dempe usikkerheten og bekymringene for barnet. Omvisningsbesøk i fengselet er også en form for avmystifisering av fengselet. Da får barna lov til å se cella til pappa, gymsalen, arbeidsstedet og kjøkkenet. Dette gjør at barna med egne øyne har sett hvor pappa lever og at barna har et konkret bildet å forholde seg til. For pårørende har det stor betydning hvilke forhold den innsatte lever under. Hvis det er dårlige forhold påvirker dette de pårørende ved at de kan bli mye bekymret og lei seg på den innsattes vegne (Lahnstein 1993: 31). Et av barna fortalte om hvordan det var lettere å akseptere at pappa satt i fengselet etter å ha sett hvordan han levde.

Barn 1: *Når han satt inne på [et åpent fengsel], da fikk jeg lov til å se på rommet hans. På sånn åpen dag eller noe sånt. Da så jeg han bodde i et sånt hus sammen med andre. Da var det greit liksom. Da visste jeg at han ikke hadde det sånn fælt.*

Bruk av omvisningsbesøk i fengslene samsvarer også med Stortingsmelding 37 (2007-2008) sine tips til videre arbeid i kriminalomsorgen, der det foreslås at fengslene bør tilby omvisningsbesøk så langt det er sikkerhetsmessig forsvarlig for å dempe barns fantasier og engstelser. Foreløpig er det bare det ene fengselet jeg besøkte med barneansvarlig som tilbyr omvisningsbesøk for å dempe barnas bekymringer og fantasier. Barneansvarliges arbeid med

å åpne for større åpenhet om pappas fengsling og informasjon og avmystifisering av fengselet, vil altså kunne få positiv betydning for barna. Det kan gi barna økt forståelse av egen situasjon, av pappas situasjon og dempe bekymringer og vrangforestillinger om fengselet.

5 Å spre barneperspektivet

Fra å ha sett på noen av utfordringene barna kan møte når far er i fengsel, vil jeg nå komme mer inn på hvordan barneansvarlige kan arbeide med barnas utfordringer og bedre barnas forhold. Hvordan kan barneansvarlige sørge for at barnas beste og behov ivaretas i fengslene? For å ivareta barna er barneansvarliges arbeidsoppgave i å spre barneperspektivet innad i fengselet viktig. Det å spre barneperspektivet ser ut til å være så viktig for de barneansvarlige at en rekke andre arbeidsoppgaver begrunnes med uttrykket; *jeg gjør det for å spre barneperspektivet*. Et eksempel kan være at besøksrommet må pusses opp i henhold til barneperspektivet. De barneansvarlige oppfatter at barna mener besøksrommene kunne vært bedre tilrettelagt for barn. Med en slik oppfatning kan barneansvarlig begrunne oppusning med et barneperspektiv. Da jeg spurte barneansvarlige om de kunne fortelle hva en barneansvarlig er, kom det tydelig frem at å spre barneperspektivet er essensielt i barneansvarligrollen.

Britt: *En barneansvarlig er vel egentlig ikke definert i kriminalomsorgen. Men når jeg tenker på en barneansvarlig, hovedfunksjons til en barneansvarlig er å spre barneperspektivet. Spre hvordan barnets situasjon kan være, og hvordan det kan oppleves å ha en pappa i fengsel.*

Anita: *Så det er sånt langsiktig mål og kontinuerlig holde barneperspektivet i fengselet levende.*

Med andre ord skal barneansvarlig danne seg et barneperspektiv, spre barneperspektivet innad i fengselet og sørge for at andre kan ta i bruk perspektivet innad i fengselet. I dette kapittelet drøftes hvordan barneansvarlige kan spre barneperspektivet innad i fengslene.

Barneansvarlige sprer barneperspektivet både til innsatte og ansatte for å skape økt forståelse for barna. Ettersom jeg har vært nødt til å avgrense oppgaven tar jeg kun for meg barneansvarliges arbeid i å spre perspektivet til ansatte. Hvordan kan de ansatte få nytte av barneperspektivet? Kan dette gi utslag for barnas beste?

5.1 Å spre barneperspektiv i et fengsel

Barneansvarlige skal til ansatte formidle barnas situasjon når barna har en pappa i fengsel, og hvilke type følelser og utfordringer barna kan ha. Dersom de ansatte har en bedre forståelse av

barnas behov håper de barneansvarlige at barna bedre vil ivaretas i avgjørelser og handlinger som påvirker barna.

Barneperspektivet må gjennomsyre alle ledd i hele fengselet, var en setning som gikk igjen hos begge barneansvarlige. Med dette mener de at barneperspektivet skal ligge i bakhodet i alle avgjørelser og praksis som foregår i fengselet. Det betyr ikke at barneperspektivet alltid skal komme i første rekke og overgå sikkerheten, men ansatte skal ha sett om handlingen kunne vært utført annerledes for både å tilfredsstille sikkerhetsprinsippet og barnets beste på samme tid.

Britt: *De[ansatte i fengselet] skal ha barneperspektivet innarbeida inn i rutinene våre, tankene våre, inn i bevisstheten når vi gjør det arbeidet vi gjør. Sånn at de som skal være med å utarbeide nye fysiske rom i fengselet kan tenke «Okey, hvordan vil det være hvis vi har det besøksrommet med tilgang til luft». For barnet vil det være en fordel at man kan tenke de tankene. [...] At barneperspektivet er godt innarbeida. Og at de som er alt annet personell også, at vi har det inne i bevisstheten at vi skal kunne fokusere på innsattes barn i tillegg til ikke bare innsattes situasjon. Og se at de noen ganger er samslående og andre ganger ikke er det.*

Det hele handler om å sette barneperspektivet inn i en helhet og på denne måten la barna kjenne på at fengselet har tenkt barnetanker når barna kommer på besøk. Barna skal kjenne at de ansatte har tenkt på barna ved at alle gjør en innsats for barna i sitt arbeid. Barna trenger ikke nødvendigvis møte på den ansatte for å kjenne på at han eller hun har tatt barneperspektivet. Kanskje vil den ansatte ha tatt barneperspektivet ved å ha passet på at besøksrommet er i orden og lekene er der de skal være. Dette vil barna kunne merke uten å direkte treffer den ansatte. Eller at juristene husker på barneperspektivet i avgjørelser om den innsatte skal få permisjon eller ikke. Innsatte er også et ledd av helheten i fengselet. De barneansvarlige ønsker å jobbe aktivt for at innsatte også tar barneperspektivet med inn i soningen. Innsatte kan ta barneperspektivet ved å tenke seg hvordan det kan være for barnet å ha en pappa i fengsel og hvordan det er å komme på besøk. «Hva kan pappa gjøre for å lette barnets situasjon?» Dette vil for den innsatte forelderen kunne danne en bedre forståelse av barnets reaksjoner, og han vil kunne lettere handle etter barnets behov.

5.2 Barneperspektiv inn i fengselsarbeid

I et fengsel jobber det personale med mange ulike arbeidsoppgaver. Fengselet har blant annet sosialkonsulenter, saksbehandlere, jurister, betjenter, prest, lege, imam, sykepleiere, tannlege, verksbetjenter, lærere, fritidsledere og ledelse. Disse kan igjen jobbe innenfor ulike avdelinger. Hver ansatt har sin funksjon i fengselet og det er ulikt hva personale gjør. Det vil derfor være ulikt hvilke situasjoner personale vil kunne forholde seg til barneperspektivet i.

Dersom barneansvarlige klarer å spre barneperspektivet til de ansatte, kan de ansatte bruke dette i deres opprinnelige arbeidsoppgaver. Det betyr ikke at arbeidsoppgavene skal endres til å dreie seg om barnet, men det betyr at barneperspektivet skal bli liggende i bakhodet samtidig som de utfører andre arbeidsoppgaver. Det er ønsket at ansatte skal få et mer reflektert forhold til barn av innsatte i arbeidet de gjør. Ansatte skal være klar over at fengselsstraffen av far også påvirker barna. Barna må huskes på, men det er også viktig å ta høyde for at fengselet har sine kontroll og sikkerhetsrutiner som skal bevares.

Barneansvarliges arbeid blir å spre barneperspektivet på en slik måte at de ansatte kan ivareta fengselets sikkerhetsbehov samtidig som barnets beste vurderes.

Ivaretakelse av barnas rettigheter

Gjennom FNs barnekonvensjon har barn av innsatte, som andre barn, rett på beskyttelse for å sikre barnets vekst og trivsel. Konvensjonen sikrer barn grunnleggende rettigheter som for eksempel mat, sunnhet, retten til liv og husly. Det erkjennes som riktig at barnet bør vokse opp i et familiemiljø med en gledelig, kjærlig og forståelsesfull atmosfære, med hensyn til full og harmonisk utvikling av barnets personlighet (FNs konvensjon om barnets rettigheter 1989). I noen tilfeller er det av barnets beste og/eller samfunnssikkerhetsmessige grunner ikke alltid slik at barnet får vokse opp i familiemiljøet. Barnevernet kan ha tatt hånd om barnet dersom barnevernet mener det er for barnets beste å ikke bo med foreldrene. Barn av innsatte skilles fra sin forelder under soningen som følge av samfunnssikkerhetsmessige årsaker.

Barnekonvensjonen gir rettigheter som spesielt kan være viktige for barn av innsatte.

Gjennom barnekonvensjonen artikkel 12 har fengselet en plikt i å skulle beskytte og fremme barnets interesser ved å la barnet bli hørt når familiemedlemmer er fengslet. Rettslig sett kan barns interesse og fengselets funksjon som samfunnssikkerhetsdannende stå i konflikt med hverandre. Fengselet skal blant annet være samfunnsbeskyttende ved å beskytte samfunnet fra

den innsattes kriminalitet. Dette gjøres ved at den innsatte oppbevares i fengselet samtidig som fengselet forsøker å rehabilitere den innsatte før løslatelse. FNs konvensjon om barnets rettigheter artikkel 3.1 fastslår at;

Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle handlinger som berører barn, både foretatt av offentlige og private aktører. Også av domstoler, velferdsorganisasjoner, administrative myndigheter og lovgivende organer.

Dette vil si at fengselet skal tenke på barnets beste i avgjørelser og handlinger som påvirker barna. At fengselet skal forholde seg til barnas rettigheter siden barnekonvensjonen er inkorporert i Norsk lov er ikke noe nytt som kommer med barneansvarlige. Fengslene har siden inkorporeringen vært pliktig til å ta hensyn til konvensjonen. Det nye er derimot at fengslene får en person som faktisk får ansvar for å passe på at dette skjer. Barneansvarliges arbeid med å spre og implementere barneperspektivet i institusjonen ivaretar barns rettighet. Barna blir forsøkt hørt og i institusjonen blir det gjennom barneansvarlig kontrollert for barnas beste.

I og med at barneansvarlig er såpass nytt har de første barneansvarlige en stor jobb i å skulle implementere barneperspektivet i alle institusjonensleddene. For at de ansatte skal vite hvordan de kan forholde seg til barna og lette på barnas situasjon, er det viktig at de er klar over hvordan det er for et barn å komme på besøk i fengsel, hvordan barna kan ha det med en pappa i fengsel og hvilke rettigheter barna har. I kriminalomsorgen har temaet fengsel og menneskerettigheter tradisjonelt sett dreid seg mest om innsattes rettigheter, og ikke i hvilken grad barn av fengslede har rettigheter i forbindelsen med fengslingen³⁰ (FFP 2013). Av den grunn kan det være mange ansatte som kan trenge informasjon og opplæring i barnas rettigheter. Fengselsansattes arbeidsoppgaver kan påvirke barna og det er derfor viktig at de ansatte er klar over hvilke rettigheter barna har. Dersom fengselsansatte ikke er bevisst på barnas rettigheter kan de stå i fare for å krenke dem med fengselsforhold hvor barna ikke blir tatt hensyn til.

³⁰ Smith og Jakobsen (2010) ser at dette også lenge har vært gjeldende for kriminalforsorgen i Danmark.

5.2.1 Å spre barneperspektivet til fengselsansatte

For begge barneansvarlige er det vanskelig å skulle spre barneperspektivet til hver eneste ansatt i anstalten alene. For og nå alle sammen har de vært nødt til å benytte seg av enkelte grep. De barneansvarlige har valgt å spre informasjonen til grupper eller gjennom andre kommunikasjonsmidler enn tale. I desember 2013 hadde barneansvarlig i Sage delt ut en barneperm til alle avdelinger i fengselet. I permene kan de ansatte lese hva de skal gjøre dersom noe viser seg vanskelig i forhold til barna. Permen inneholder materiell om barnets situasjon og hvordan man kan håndtere ulike situasjoner relatert til barn av fengslede. Britt har gjort noe lignende ved å lage en ressurskasse som skal ut til alle vaktrom i alle avdelinger. Her kan betjenter finne informasjon om hvordan det er å ha en pappa i fengsel, barnas rettigheter, forelderrollen og hvordan den innsatte kan være en pappa bak murene. Britt har også puttet oppi brosjyrer fra Forening For Fangers Pårørende og informasjon om barneansvarlig og hva hun kan brukes til. Videre tenker hun å fylle opp i ny og nyttig informasjon til de ansatte om barneperspektivet. Dersom en slik ressurskasse skal fungere er barneansvarlig avhengig av at betjentene selv tar tid og initiativ til å lese informasjonen. Jeg vil anta at dette gjøres av betjenter som allerede er interessert eller nysgjerrige på barneperspektivet i sammenheng med fengsel. For de som ikke har denne interessen vil de lett kunne «slippe unna» ved og ikke ta seg tid til å lese informasjonen. Betjentene er på ingen måte pålagt å måtte lese ressurskassa som handler om barna. I hvilken grad har betjenter interesse for barneperspektivet? Dette er interessant for å si noe om en slik ressurskasse vil kunne fungere for å spre barneperspektivet.

Under observasjonen av Britt fikk jeg være med å dele ut ressurskasser i to avdelinger. Da vi kom til vaktrommene fortalte barneansvarlig at det lå informasjon om hvordan betjentene kan snakke med de innsatte om barna i esken. Videre fortalte hun at hun skal holde kurs for dem om samtale med innsatte om innsattes barn. I det første vaktrommet var tre betjenter til stedet. Da barneansvarlig fortalte om esken var betjentene stille og kikket på barneansvarlig. Etter at barneansvarlig var ferdig med å informere spurte hun dem hvor esken skulle stå. Betjentene tittet på hverandre og det tok en stund før noen av dem tok initiativ til å svare. Til slutt var det en betjent som plasserte esken inn i en hylle hvor det for meg virket som om masse annet bare lå slengt. På det andre vaktrommet var det syv betjenter til stedet. Under barneansvarlig sin informasjon pratet flere av betjentene med hverandre. Jeg observerte kun én betjent som så på

barneansvarlig og var stille under informasjonen. Denne betjenten tok ansvaret for å plassere esken i vaktrommet. Han puttet esken på et skap han kalte «positiv skapet».

Eksemplene ovenfor kan tyde på at betjentenes interesse for barnas situasjon med en pappa i fengsel kan være lav. De første betjentene lyttet, men nøyte med å ta tak i esken. I det andre vaktrommet lyttet tilsynelatende ikke betjentene bortsett fra én betjent. Dersom betjentene ikke er interessert i å sette seg inn i barnas situasjon vil antakeligvis ressurskassen være en bortkastet metode for å spre barneperspektivet i institusjonen.

Dette svake engasjementet hos betjentene samsvarer med opplevelsene til børneansvarlig jeg besøkte i Danmark. Hun fortalte at det var vanskelig å spre barneperspektivet til noen av betjentene. Det var ikke alle som ville lære om barneperspektivet av børneansvarlig.

Børneansvarlig fortalte at flere betjenter mente de gjør det de kan. Det var ofte betjentene i slusa som ikke ville lære. Børneansvarlig syntes dette er synd da det er de første betjente barna møter. Hvis barna møter en sur betjent vil kanskje noen barn bli redde og tenke at forelderen ikke har det bra i fengsel fordi betjente er sure. I og med at det har vært vanskelig å spre barneperspektivet til betjentene, og spesielt til betjentene i slusa, har børneansvarlig i Danmark bestemt seg for å holde et nytt møte med avdelingen. Hendriksen, Jakobsen og Smith (2012) fant også i forsøksprosjektet med børneansvarlige i Danmark at det kunne være merkbar uenighet blant de ansatte om hva barn av fengslede har med kriminalforsorgens institusjoner å gjøre. De finner at uenigheten til dels skyldes at barn av innsatte og fokus på dem ikke er kjerneoppgaven for Kriminalforsorgen, og at en høy utnyttelsesgrad av institusjonsplassene og økonomiske prioriteringer har gitt stramme vilkår for institusjonene. Dette har gitt et press på at ansatte må ta ekstra vakter og mistet fridager. Derfor har de ikke vært så klare for nye prosjekter om det betjentene kaller «bløte» familieverdier. Betjentenes opprinnelige arbeidsoppgaver har vært tidkrevende nok om de ikke i tillegg skulle sette seg inn i barnas utfordringer. Men samlet sett konkluderer Hendriksen, Jakobsen og Smith(2012: 54) med at det har vært en overveiende positiv mottakelse blant personalet.

Jeg har ingen klare svar på årsaken til den manglende interessen jeg fant for barnas situasjon da barneansvarlig leverte ressurskassene. Kan det være at betjenter har nok arbeidsoppgaver så det kan være vanskelig å finne tid til enda flere «myke arbeidsoppgaver»? Basberg (1999) så det vanskelig for betjenter å skulle prioritere omsorgsrollen for den innsatte ved siden av

sine opprinnelige arbeidsoppgaver i Bredtveit fengsel. Det kunne rett og slett være problematisk å finne tid den dype samtalen og omsorgsbiten. Arbeid med barn av innsatte er ikke beskrevet i betjentenes stillingsinstruks. Antakeligvis vil betjentene prioritere arbeidsoppgaver som stillingsinstruksen beskriver. I hovedsak er det innsatte som er betjentenes arbeidsarena og ikke de innsattes barn. Dersom betjentene har mer enn nok å gjøre kan det stilles spørsmål ved hvor mye ressurser de kommer til å bruke på å sette seg inn i barneperspektivet. I hvert fall hvis de selv også må ta initiativ til å lese. Å skulle spre barneperspektivet gjennom ressursesker vil kunne skape utfordringer i å vite om alle betjentene faktisk leser informasjonen og får barneperspektivet. På en annen side er det en effektiv måte å nå flere på en gang dersom de ansatte setter av tid til å lese selv. Denne metoden vil kunne avhenge mye av betjentenes interesse for barn av innsatte.

Da jeg observerte i Sage fengsel fikk jeg også se hvordan barneansvarlig benyttet anledninger til å spre barneperspektivet i spisepauser, da hun gikk andre ærender og da hun kom i kommunikasjon med andre ansatte. Hun fortalte at det er viktig å «mingle» litt når hun skal spre barneperspektivet. Med dette mener hun at hun må prate litt med alle og en hver når sjansen byr seg, og putte inn barneperspektivet der det er mulig. Samtidig ønsker hun at de ansatte skal bli kjent med hvem barneansvarlig er og hvordan de kan benytte seg av henne. Under det første besøket viste barneansvarlig meg rundt i fengselet. Da vi kom til skoleavdelingen møtte vi en ansatt som hadde ansvar for avdelingen. Barneansvarlig stanset opp for å «mingle» med den ansatte. Han var ikke klar over at det fantes en barneansvarlig i fengselet, eller hva barneansvarlig i det hele tatt var. Barneansvarlig fortalte kort om hva barneansvarlig gjør i fengselet og at hun jobber for å bedre barns situasjon. Hun nevnte at det er mange utfordringer for barna. Deretter spurte barneansvarlig om det var noe hun kunne gjøre for skoleavdelingen. *Kan det være noe i skolen der barneansvarlig kan få spredd barneperspektivet?* Den ansatte var litt usikker der og da. Barneansvarlig ba han til slutt tenke på det. På denne måten benytter barneansvarlig seg av møte med andre ansatte til å formidle barneperspektivet i forhold til den ansattes ansvarsområde.

Det kan stilles spørsmål til hvilken betydning barneansvarliges arbeid i implementere barneperspektivet i alle organisasjonsleddene har for de ulike leddene. En del av de som arbeider i fengselet har ofte ikke så mye med barna å gjøre. Den ansatte i skoleavdelingen så ikke hvilke forskjell de kunne gjøre for barna. På lengre sikt vil en kanskje kunne si at skole

og utdanning av den innsatte vil kunne komme barna til gode i forhold til den innsattes muligheter for å klare seg bedre etter løslatelsen. Om det er noe skoleansatte direkte kan jobbe med som får betydning for barna hadde den ansatte problemer med å se. For eksempel vil det å spre barneperspektivet til tannlegen i fengselet mest sannsynlig heller ikke påvirke barna. Så hvilke type barneperspektiv er det de barneansvarlige sprer til de ulike ansatte?

Barneperspektivet inn i slusa

Begge barneansvarlige mener betjentenes håndtering av barn når de ankommer slusa i fengselet er viktig. Dette er barnas første møte med fengselet. Betjentene som sitter i slusa danner et første inntrykk om hvordan fengselet er for barna.

***Britt:** Jeg har også satt opp sånn kursrekke. Med at jeg ønsker å få gjennomført at de som jobber i besøks – og mottaksavdelingen, at vi har en «hvordan snakke med barn. Hvordan møte når barn kommer på besøk?» Fordi alle har vi ulike måter å møte på. Noen er veldig behagelige, andre er litt mindre behagelig. Og hvordan kan det oppleves som liten når du kommer inn i slusa. Og ting piper rundt deg og det står noen der med uniform som sier ulike ting. Og kanskje du ikke engang slipper inn. Eller du får ikke lov til å ta med deg sjokoladen du har kjøpt til pappa, eller brusen, eller hva det nå enn er. Så hvordan si det på en best mulig måte at det ikke er greit. At man[betjentene i slusa]øker bevisstheten på det. [...] Hvordan kan vi utøve de retningslinjene og den sikkerheten som vi må utøve på en måte som er tilpassa barna. Det der med å tilpasse til barnet, det er viktig.*

Altså er det viktig for Britt at betjentene i slusa setter seg inn i barneperspektivet. For barna kan det være svært skummelt og skulle kontrolleres når de ankommer fengselet, men på grunn av sikkerhetsmessige hensyn må fengselet foreta kontroller av besøkende. Jeg vil komme mer tilbake til dette i kapittel 6. Etersom det kan være voldsomt for barn å skulle kontrolleres gjennom kroppsvisitering, metalldetektor eller ved bruk av hund er det viktig at kontrollene foregår skånsomt. For at kontrollen skal gjennomføres skånsomt trenger betjentene som utfører kontrollene en forståelse for hvordan kontrollen kan være for barnet. Dersom betjentene i praksis bruker det de barneansvarlige lærer dem om barnas opplevelser av fengselsbesøk og kontroll, vil dette kunne komme barna til gode.

Anita har også forsøkt å spre barneperspektivet til betjentene i slusa og få kontrollene tilpasset til barna. Hun har valgt å henge opp «gylne regler» på hvordan betjentene kan møte barna på en barnevennlig måte når de kommer på besøk. Anita har tatt de gylne reglene fra Jakobsen og Smiths forslag om hvordan man kan ta i mot barn;

- Få barna til å føle seg velkommen
- Snakk åpent og vennlig med barna, og forklar dem stille og rolig hvordan besøket skal foregå.
- Gå ned i barnehøyde når du henvender deg til mindre barn.
- Behandle den innsatte og de pårørende med respekt. Tenk først og fremst på barnas opplevelse av situasjonen.
- Tenk på språket ditt og stemmeleie.
- Hvis det er nødvendig å foreta kontroll/visitasjon av barna, så gjør det så skånsomt som mulig. Forsøk og «leke» barnet gjennom visitasjonskontrollen. For eksempel ved å la barna stå med metalldetektoren eller la dem se når noe medbrakt blir skannet. Du kan sammenligne kontrollen med den som er på en flyplass.
- Sett eventuelt skilt opp i barnehøyde som forteller om visitasjonsprosedyren.
- Ta deg god tid når barna skal ta farvel. Hjelp dem og innsatte med en vennlig bemerkning.
- Forsøk å huske barnas navn og de ting som de snakket om i forbindelse med besøket.
[...]Det vil få barna til å føle seg velkomne neste gang (Jakobsen og Smith 2011:50).

Begge barneansvarlige oppfatter stort sett betjentene i slusa som flinke med barn, men det finnes også de som ikke er særlig vant med barn. Jeg vil anta at barneansvarliges arbeid med å spre barneperspektivet til betjentene i slusa kan være nyttig for å sikre at barna som besøker fengselet tas godt i mot og veiledes gjennom kontroller på en forståelig måte. Til slutt blir det igjen opp til betjentene å ta i bruk kunnskapen fra barneansvarlige i møte med barna. En utfordring ved å henge opp plakaten kan være at ikke nødvendigvis alle betjentene i slusa leser den. I så fall har ikke betjentene fått med seg Anitas råd. Å gjennomføre kurs med avdelingen vil nok være en sikrere måte å nå flere av betjentene på.

Barneperspektiv inn i besøksavdelinger

Betjentene som jobber i besøksavdelingen er noen av de ansatte som er mest i kontakt med barna. I tillegg jobber disse betjentene med lokalene barna befinner seg i under besøkene. Begge barneansvarlige er opptatt av at besøksrommene skal være tilpasset barn i alle aldre og oppjustert til dagens leker. Dette jobber de barneansvarlige med å ordne. Ikke minst er det viktig at besøksrommene ser tiltalende og fine ut når barna kommer på besøk. Dette kan gjøre at barna føler seg velkomne og at fengselet har tenkt på dem. Derfor har barneansvarlig i Merle fengsel fortalt betjentene at barna trenger trivelige rom, der alle lekene er hele og spillene er fullstendige for å gjøre besøket mer barnevennlig. Betjentene skal si i fra til barneansvarlig hvis de ser noe som mangler eller at de selv plasserer ting tilbake hvis besøkende ikke har ryddet etter seg. I Merle fengsel er renholdspersonalet bedt om å huske på barna når de vasker på besøksavdelingen. Barneansvarlig har gitt dem et ekstra ansvar for at det skal se bra ut, så det frister barna å leke og være der. De skal ha barneperspektivet i bakhodet mens de vasker.

Dersom betjentene og renholdspersonalet har barneperspektivet i bakhodet og passer på at besøksrommene ser trivelig ut, vil dette kunne bedre barnas opplevelse av å besøke pappa i fengsel. Dette viser at det ikke nødvendigvis bare er møte med betjentene og hvordan betjentene prater med barna som er viktig for at barna skal få et best mulig besøk i fengselet. At forholdene er ordentlige vil også ha stor betydning for barna. Dermed kan betjentene gjøre noe for å bedre barnas besøk uten å være i kontakt med barna.

I besøksavdelingene finnes det matautomater der besøkende kan kjøpe seg mat. Automatene har i begge fengslene for det meste inneholdt sjokolade og snacks. Både barn og foreldre har uttrykt at det er dumt at de nesten bare får kjøpt sjokolade på besøket, da besøkende ikke får ha med egen mat inn i fengselet. Anita forteller at flere opplever at barna blir så hyre av masse sjokolade, og at besøkene kan bli koseligere om barna ikke er «helt i hundre». Da jeg var i venterommet i Sage fengsel sammen med barneansvarlig møtte vi to fengselsbetjenter med ansvar for besøksavdelingen. Barneansvarlig benyttet seg av sjansen til å fortelle at hun hadde hørt fra barn og foreldre at det var dumt med så mye sjokolade i automatene, men at det var bra at de nå hadde begynt å selge barnesmoothie og morsmelkerstatning også. Dette ga barna sunnere alternativer. I og med at besøksavdelingen allerede hadde begynt å selge sunnere alternativer er det tydelig at flere enn barneansvarlig har vært klar over barna og

foreldrenes behov for sunnere mat. Flere ansatte i anstalten hadde altså selv tenkt på barna. Det er ikke nødvendigvis slik at andre ansatte ikke har noe kjennskap til hvordan barn av innsatte kan ha det eller hvordan de bør møte barna, men gjennom barneansvarliges kommentarer kan ansatte bli påminnet viktigheten av huske de små tingene som kan gjøres for at barna skal få et bedre fengselsbesøk.

Barneperspektivet hos jurister og saksbehandlere

Jurister og saksbehandlere er ikke direkte i kontakt med barna, men de behandler og avgjør saker som vil kunne påvirke barnas situasjon. Derfor er det viktig at barneansvarlige setter dem inn barneperspektivet. Juristene kan fort bli de som avgjør hvor stor grad den innsatte får ha kontakt med barnet sitt. Fra mine intervju med barna påpeker et av barna viktigheten av at barneansvarlig formidler barnas syn om permisjoner til juristene.

Meg: *Er det noe som trengs å gjøres av en barneansvarlig?*

Barn 2: *Ja altså, de [innsatte foreldre] må få lov til å komme hjem flere ganger uten vakter.*

Meg: *Ja*

Barn 2: *For det at pappa hadde gjort det ennå. Han kommer på torsdag, da er første gangen da.*

Meg: *Da er første gangen han kommer ut igjen?*

Barn 2: *Mm, ja og det er åtte år siden nå.*

Meg: *Ja. Og da vil du at han skal komme hjem uten vakter?*

Barn 2: *Ja litt flere ganger enn, siden det er gått åtte år.*

Meg: *Ja ikke sant. Og da vil du at barneansvarlig skal kunne hjelpe til med å ordne at han kan komme flere ganger hjem da eller?*

Barn 2: *Ja. Kan snakke med de som ordner med sånt kanskje.*

Barnets ønske om at barneansvarlig skal prate med juristene samsvarer med hva begge barneansvarlige tenker er nødvendig. De barneansvarlige mener det er viktig at juristene setter seg inn barnas situasjon siden mange vedtak vil påvirke barna.

Britt: *To dager før han kommer, og du egentlig har venta i tre måneder. [...] Hvordan oppleves det for barnet å ikke få vite og så vite, og plutselig så kommer pappa? «Nei, nå kommer'n ikke allikevel». At vi tar med barneperspektivet inn i de vurderingene vi gjør inn i det daglige arbeidet. Skal det være utvida ringetid her? Er det viktig for barnet eller er det ikke? At alle de vedtak, alle de saker som omfatter eller vil påvirke barnet. At vi skal ha barneperspektivet inn ved arbeidet alle og en hver.*

Juristens avgjørelser kan få stor påvirkning på barnas ventetid og kontakten mellom barnet og den innsatte. I og med at avgjørelsene ofte tas på vegne av den innsatte og i forhold til fengselets orden og sikkerhet, kan det tenkes at konsekvensene for barna fort kan havne i glemmeboken. De barneansvarlige er enige i at juristene bør få barneperspektivet i forhold til permisjoner. Saksbehandlingstiden for permisjoner kan ta lang tid eller den innsatte kan ha gjort noe inne i fengselet som skaper endringer for den planlagte permisjonen. Barn av innsatte kan da oppleve og enten måtte vente lenge på svar på når pappa kan komme på permisjon, eller barna kan plutselig få beskjed om at pappa ikke kommer allikevel. For barna kan ventetiden være slitsom og vanskeliggjøre planlegging av aktiviteter med venner. Barnas hverdag blir mer usikker. Dersom fars permisjon plutselig blir avbrutt kan dette være vondt for barna. Det kan føre til at barna kan føle seg usikker på om pappa kommer på permisjon neste gang eller ikke. Denne usikkerheten kan være et uromoment i barnas hverdag. Barneansvarlige kan forsøke å dempe denne usikkerheten ved å sette juristene- og saksbehandlere inn i barneperspektivet. Kanskje kan juristene og saksbehandlerne tidligere gi beskjeder om når far kan komme på permisjon?

I tillegg til at den innsatte kan straffes med fengsel har fengselet egne kontroll- og reaksjonsteknikker for ting som skjer innad i fengselet. Dersom en innsatt gjør noe som strider i mot fengselets regler kan fengselet se det nødvendig å føre en reaksjon mot den innsatte. Dette kan igjen føre til at barnet blir dobbelt «straffet» når pappa er i fengsel. Britt er opptatt av at juristene må huske på barnas beste og barneperspektivet når den innsatte skal få reaksjoner i fengselet. Kanskje kan ting gjøres annerledes for å bedre barnets situasjon? Hun vil informere juristene om at reaksjonene kan påvirke barn av innsatte slik at de tenker over dette ved nye avgjørelser. En av reaksjonene som vil kunne ramme barna mye er reaksjonen

«tap av adgang til permisjon for et tidsrom av inntil fire måneder»³¹. Barnas mulighet for kontakt med forelderen kan i stor grad begrenses på grunn av ytterligere sanksjon mot den innsatte som utelatelse av permisjon. Dette vil i mange tilfeller ikke være for barnets beste.

Britt er også svært opptatt av at juristene skal være klar over konsekvenser for barna ved bruk av kontrolltiltaket glassvegg. Glassveggen kan brukes dersom det er mistanke om overføring av ulovlige gjenstander mellom besøkende og innsatte, og for å forhindre uønskede handlinger (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 2002). En glassvegg vil skille barna og forelderen under besøket. Dette rammer den innsatte, men også barna direkte.

Britt: [...] Når jeg sier at fengselet kan ha andre interesser enn barnets beste, så kan det være at det skal gjennomføres besøk og det skal gjennomføres besøk med kontroll. Og kontrollen det er glassvegg. Og da at barnet skal sitte og ha kontakt med pappa mens glassveggen er der. Det er ikke barnets interesse, men det kan være fengselets interesse. Så barnets beste det handler om for meg å fremme at barnets situasjon kan være veldig annerledes. [...] For fengselet så er det nyttig å ha glassvegg. Det er funksjonelt og det er i henhold til lovverket med hva som kan ha skjedd. Mens for barnet så oppleves det bare som ennå en negativ ting i forhold til å skulle ha kontakt og komme inn i fengsel. En ny belastning. Du får ikke klemme pappa, du får ikke ta på han. Du må snakke med han, men du må snakke gjennom veggen. Da tenker jeg det er situasjoner hvor en for eksempel ikke har tenkt barnets beste.

Meg: Mm. Er det noe du kan gjøre i sånne situasjoner?

Britt: Jeg tenker det er å spre kunnskap om hvordan det påvirker. [...] Jeg tror når det blir fatta vedtak med besøk gjennom glassvegg, også når det gjelder nær familie eller med barn, så er det ikke ment for å straffe barnet på noen måte. Det er ment som en konsekvens av ting som har skjedd her inne og at man tar sine forhåndsregler. Men det straffer barnet direkte når det gjennomføres.

Glassveggen er et tydelig eksempel på at fengselets bruk av kontroll for å ivareta sikkerheten kan stride sterkt i mot barnas interesse. Når fengselets perspektiv eller avgjørelser strider mot eller i liten grad ivaretar barna, blir barneansvarligrollen en slags «barnas advokat» som taler på vegne av barna ovenfor juristene. Ettersom barna kan ha andre interesser enn fengselets

³¹ Se straffegjennomføringsloven § 40.

sikkerhet og ordensperspektiv havner barneansvarlig som både skal arbeide for barna og sikkerheten midt i mellom. Men i møte med juristene blir hun barnas talerør. Ved å problematisere barneperspektivet når det skal tas avgjørelser om glassveggen fremmer barneansvarlig barnets interesse fremfor fengselets interesse. Det skal benevnes at kriminalomsorgens retningslinjer for straffegjennomføringen påpeker at bruk av glassvegg når barn er på besøk skal utvises med varsomhet. I artikkelen «Når muren tar familien» forteller Jeanett om hvordan det var å være barn og komme på besøk i et norsk fengsel da pappa satt bak glassveggen (Machlar 2013). Jeanett hadde gledet seg til og endelig gi pappa en lang klem da hun skulle besøke han flere måneder etter innsettelsen. Da Jeanett kom på besøk var det en glassvegg som skilte Jeanett og pappaen. Det var ingen mulighet for fysisk kontakt, og hun måtte høre pappas stemme fra en høyttaler. Jeanett følte at ingen tilrettela eller tok hensyn for at hun skulle få en koselig dag med far. Hun synes det var grusomt å se pappaen sin på den måten, «som å se han på utstilling». I tillegg følte hun seg mistenkeliggjort som barn. Hun lurte på hva fengselet trodde hun skulle gjøre siden glassveggen var der. Skulle hun gi han stoff? For et barn kan det være svært vanskelig å skulle se pappa slik. I tillegg har barn behov for fysisk omsorg som en klem av omsorgspersonen. Den fysiske kontakten blir utelatt når en glassvegg skiller den innsatte og barnet. Britt ønsker at juristene skal tenke over *«hvordan de tror det er for barnet når det kommer og ikke får lov til å klemme pappa, og som må sitte og snakke med han gjennom den veggen?»*. Ved og sette juristene inn i barneperspektivet vil kanskje juristene tenke mer gjennom om det finnes en annen måte å gjennomføre besøket på som både ivaretar barnets interesse og fengselets sikkerhet. Samtidig er dette også et eksempel på at fengselets ivaretagelse av barnas sikkerhet kan være ambivalent. En glassvegg vil kunne komme barna til beste ved å være en forebyggende kontroll i innføring av ulovlige gjenstander. Glassveggen kan forhindre at barna blir presset til å smugle med seg noe ulovlig eller at det skal forekomme andre ulovlige hendelser under besøket. Samtidig kan kontrolltiltaket også føles ubehagelig for barna.

5.2.2 utfordringer

For begge barneansvarlige er det utfordrende å spre barneperspektivet til alle ansatte alene. Det er snakk om store fengsler med mange ansatte. Barneansvarlig er en person som skal nå ut til mange i tillegg til å ha andre arbeidsoppgaver. Barneansvarlig er i begge fengslene i dag bare en funksjon ved siden av en annen 100 % stilling. Det er ikke satt av prosenttid til

barneansvarligfunksjonen, så funksjonen må de selv finne tid til. Dette fører selvsagt med seg begrensninger i hvor mye de kan rekke å gjøre da de også er nødt til å fullføre den andre stillingen. Utfordringen med å nå ut til så mange som mulig har de altså forsøkt å løse gjennom kursrekker for flere på en gang, barneperm og ressurskasser til ansatte. Det kan stilles spørsmål om barneperspektivet når ut til de ansatte når ansatte selv må sette av egen tid og ressurser til å lese materiell i ressurskasser og barnepermer. Dette krever en viss interesse for barn av innsatte hos de andre ansatte.

Anita gir uttrykk for at fengselssystemets oppbygning kan by på utfordringer i å skulle spre barneperspektivet like raskt som hun hadde håpet.

Anita: *Kriminalomsorgen er som jeg opplever 'n, så er det et tungrodd system, fordi at det er veldig mange som har noe å si. Det er veldig mange avdelinger. Forskjellige teamledere. Det tar lang tid fra A til Å. Det er mange ting du må tenke på som du ikke har tenkt på før. Men så opplever jeg at det er et veldig velvillig miljø å jobbe i da. Velvillig og det er mange som tenker på barns beste. [...] Mye er vanskelig å få gjennomført. For det første så må du jo bli hørt. Og folk må forstå at det du sier og gjør er riktig og relevant. Og da må det jobbes litt. Men ellers så er den største vanskeligheten at ting tar fryktelig, fryktelig lang tid som regel. Men kanskje det er viktig at det tar litt tid og. For da setter det seg kanskje litt bedre. Jeg vet ikke. Det kan være jeg som er fryktelig utålmodig. [ler] Det er jeg også.*

Meg: *Men man blir jo sånn hvis man har en ide som man bare «det her må gjennom». Så har man jo lyst at det skal skje [knipser] sånn.*

Anita: *Ja. Men det er veldig forskjell med sånn [knipser] og med nesten to eller tre år som er spennet. Noen ting tar faktisk nesten to år. Det er unødvendig. Noe kunne vært gjort fortere.*

Anita gir uttrykk for to utfordringer som vanskeliggjør arbeidet i å spre barneperspektivet til ansatte. For det første forteller hun at det er nødvendig å jobbe mye for å få gjennom forslag og bli hørt, hun er nødt til å overbevise om at det hun sier er viktig. Dette kan tyde på at andre ansatte gir noe motstand når barnenansvarlig forsøker å spre barneperspektivet. Samtidig gir barneansvarlig uttrykk for at det allikevel er en velvillighet til å arbeide for barnas beste i akkurat dette fengselet. *Det er mange som tenker på barns beste.* Dette kan vise at ansatte kan

se barn av innsattes situasjon, men det kan virke som om det kan være vanskeligere å få andre ansatte til å prioritere arbeid som påvirker barna positivt. Ut fra Anitas utsagn er det tydelig at barneansvarlig må konkretisere mer hvordan de ansatte kan implementere barneperspektivet inn i fengselsarbeidet. Den andre utfordringen utsagnet viser er at ting tar tid i systemet. Dette vil si at barneansvarlig godt kan ha mange ideer som hun gjerne skulle ha satt i gang så raskt som mulig. Først må ideene godkjennes av høyere hold. Kan det være at barneansvarlig sine ideer om hvordan hun kan spre barneperspektivet får lavere prioritet enn andre saker som angår fengselet? I så fall vil dette kunne skape utfordringer for barneansvarlige ved at det kan ta lang tid å få satt i gang ønsket arbeid. Dette kan være en utfordring når barneansvarligfunksjonen er helt ny og det er behov for å få effektivitet i å spre hvem barneansvarlig er og å sette ansatte inn i barnetankene.

6 Barn på besøk i fengsel

Når barna er på besøk hos pappa i fengsel vil de kunne kjenne på om barnansvarliges arbeid med å spre barneperspektivet har fungert i praksis. Det hjelper ikke å spre barneperspektivet hvis det faktisk ikke vil påvirke barna. I praksis tenker jeg arbeidet med barneperspektivet vil synliggjøres for barna gjennom ivaretagelse av møtende betjenter, møte med de tilrettelagte besøksrommene og i avgjørelser av hvor ofte barnet får møte pappa.

Dersom barn skal besøke pappa i fengsel må det først foregå en søkeprosess. Den innsatte skal skrive en liste over hvem som får komme på besøk. Etter at fengselet har godkjent besøkslisten må barna sammen med en voksen søke om besøkstillatelse. Politiet sjekker da opp strafferegisteret før fengselet eventuelt innvilger besøkstillatelsen. Dersom besøkstillatelsen godkjennes kan barna og den voksne bestille besøkstid. I utgangspunktet skal besøket foregå når innsatte har fritid i fengselet (Forening for fangers pårørende 2009: 38-39).

For mange barn vil det å komme på besøk i fengsel være barnets eneste mulighet for direkte kontakt med pappaen under soningen. Det kan være vanskelig for et barn å forstå hvorfor barnet ikke får lov til å møte pappa når det vil. Som nevnt tidligere i kapittel 4, kan det for mange barn være vanskeligere og mer skremmende om de ikke får besøke far. Et besøk i fengselet kan hjelpe med å berolige barnet. Forening for fangers pårørende (2009) anbefaler at barna får besøke forelderen i fengsel så lenge barna har en positiv relasjon til forelderen. Fengslene kan gjennom barneansvarlige komme med anbefalinger om barna har godt av å besøke far eller ikke, men i hovedsak er det personen med omsorg- og samværsrett for barnet som avgjør om barnet har godt av besøk. Dette kan være problematisk dersom personen med samværsrett tar avgjørelsen ut fra eget behov og ikke barnets. Dette kommer jeg nærmere innpå i neste kapittel.

Tidligere har ofte besøksforholdene i kriminalomsorgen blitt kritisert for å være dårlige for barna (Barneombudet 2010). Hvordan er det tilrettelagt for besøk av barn av innsatte i fengslene der de barneansvarlige er? Kan barneansvarlige ha betydning for besøksfasilitetene? Jeg vil i dette kapitlet vise hva slags møte barn kan ha med fengslene og drøfte om de barneansvarlige kan ivareta barnas behov med barneansvarligarbeidet i fengselet.

Barneansvarliges utfordringer i å skulle ivareta barnets beste i et kontroll- og sikkerhetssystem kommer tydelig frem i dette kapittelet.

6.1 Barnas møte med fengselet – hva kan barneansvarlige gjøre?

Det første som vil møte barna i begge fengslene er høye grå murer og en besøksdør. Ved siden av dørene finnes det en ringeklokke. Etter å ha ringt på hører man en betjent i høyttaleren som lurert på hvem man er og hva man skal i fengselet. Betjentene sjekker opp at informasjonen stemmer før man blir sluppet inn i den såkalte «slusa».

6.1.1 Slusa

Alle besøkende må gjennom sikkerhetsslusa for identifisering og kontroll før besøk i fengslene. I både Sage og Merle fengsel bestod slusa av en skranke med glassvegg. Skranken i Sage fengsel var såpass høy at en del barn ikke ville klare å se bak glassveggen uten å bli løftet opp av en voksen. I Danmark var nederste del av skranken laget av glass slik at barn i alle høyder vil kunne se inn. Bak glassveggene satt det betjenter som spurte om å få se legitimasjon for å sjekke om besøket var godkjent. I Sage og Merle fengsel fikk jeg et besøksskilt som skulle henge synlig på meg. Deretter fikk jeg beskjed om å legge fra meg verdisaker og ting jeg ikke fikk ha med inn i låsbare skap. Det hang et skilt om at det ikke var lov å ha med mobiltelefoner, ellers fant jeg ingen skriv om hva som var lov eller ikke lov å ha med. Betjentene i begge fengslene ba meg så sende vesken gjennom en skanner. Ved det ene besøket i Merle fengsel forklarte betjenten bak skranken at jeg *akkurat som på en flyplass* skulle putte veska oppi plastboksen og sende den gjennom røntgen. Bak skranken fulgte betjenten godt med på innholdet i vesken. Deretter fikk jeg i begge de norske fengslene beskjed om å gå gjennom en metalledetektor.

Metalledetektor er en form for kontroll som barna må gjennom i slusa.

Straffegjennomføringsloven § 27. sier at;

kriminalomsorgen kan på fengselsområdet undersøke personer og gjenstander ved bruk av teknisk utstyr eller hund for å forhindre at det tas med gjenstander som ikke er tillatt.

Ved positivt utslag, eller når personen ikke medvirker til undersøkelsen, kan fengselet avvise personen.

Kontroller som barna kan møte er håndholdt metalldetektor, stående metalldetektor eller narkotikahund som snuser på barna. Hund kan brukes ved stikkprøvekontroller.

Den samme betjenten som sammenlignet skanningen med flyplassrutiner, fortalte videre så jeg ikke skulle tro jeg gjorde noe galt, at han først måtte skru på metalldetektoren og at den kunne pipe høyt når den skruses på. *Etterpå kan du gå gjennom (metalldetektoren) slik som du gjør når du skal fly, så skal jeg følge deg ut til noen som kan følge deg til barneansvarlig, sa betjenten.* I og med at betjenten visste at jeg var der for å skrive om barneansvarlig, var min første tanke at barneansvarlig hadde kurset opp betjentene i slusa i å ta imot barn. Å sammenligne kontrollen av barna med flyplassrutiner kan for barna gjøre situasjonen mer gjenkjennelig. Dette kan i følge Jakobsen og Smith (2011) betrygge barna. Senere viste det seg å ikke stemme at barneansvarlig hadde kursa de i slusa på hvordan de kunne foreta kontroll av barna. Hun hadde kun satt opp et mål å få gjort det i framtiden. Dette merket jeg også ved neste besøk da det var en annen betjent i skranken. Denne gangen fikk jeg slett ingen forklaring på hva jeg skulle gjøre, og betjenten spurte med en streng stemme hvilken elektronisk gjenstand jeg hadde i vesken. Jeg hadde glemt å nevne båndopptakeren jeg hadde med meg for intervjuet.

For barna vil disse to ulike opplevelsene jeg hadde kunne få stor betydning for barnas opplevelse av å komme på besøk i fengselet. Mitt første møte med betjenten som tydelig forklarte hva som ville foregå, ga meg en forståelse av metalldetektoren som noe gjenkjennbart og ville trolig ha gitt barna en mer positiv opplevelse av kontrollen enn mitt andre møte. Situasjonen ufarliggjøres når barna får forklart hva som skal skje under kontrollen. Betjenten forsikret meg også om at jeg ikke gjorde noe galt hvis metalldetektoren pep da den ble skrudd på. Dersom barna får slike forklaringer vil det kunne roe ned barnas nervøsitet for kontrollen. I flere studier³² forteller barn at metalldetektoren og kontrollen før besøket er skummelt.

³² Se Smith og Jakobsen (2010: 132) og Lahnstein (1993).

«Når man kommer til metalldektoren er det litt skummelt, tenk om man gjør noe gærent. Man er redd for å gjøre feil» (FFP 2012a).

Kontroll og visitasjon kan være skummelt for barn som kan være redd for å ha med seg noe de ikke får lov til. I tillegg kan barna føle seg mistenkeliggjort når de må kontrolleres for å besøke pappa. Å skulle stille seg opp med spredde armer og ben for å bli visitert kan for et barn virke voldsomt. Det er derfor viktig at de ansatte foretar kontroller på en skånsom måte som mulig. At kontrollen er uforståelig for barna kan sees i sammenheng med fengselets sekundær prisonisering av pårørende, der pårørende også opplever fengselets frihetsberøvelse og kontrollen over pårørendes kropper og handlinger (Comfort 2008). Sykes (1974: 74) beskrev hvordan fangene måtte tilpasse seg fengselets regulering som ikke ga noe mening for fangene, der handlingene ble begrenset etter fengselets instruksjoner og bestemmelser. Slik kan det også være for barna, det kan være vanskelig å forstå hvorfor de må kontrolleres. Allikevel er barna nødt til å tilpasse seg fengselets regler og instruksjoner dersom de ønsker å besøke pappa i fengsel. For noen barn kan det føles som et inngrep i deres privatliv når betjentene går gjennom medbrakt mat eller åpner gaven til far. Betjentene i slusa bør derfor forklare barna hvilke kontroll de skal igjennom og hvorfor på en barnevennlig måte. I 2008 opprettet barneombudet en ekspertgruppe av barn av innsatte. Ekspertgruppen mente at det er viktig å få vite hvorfor ting skjer når de er på fengselsbesøk. Det vil da kunne være lettere å akseptere kontrollen de møter. At det kan være skremmende og uforståelig for barna og skulle kontrolleres, er ikke så rart. Det er tross alt pappaen som har gjort noe galt, ikke barnet. Kontrollen av hva barna har med og på seg kan sees i sammenheng med fangekroppene Ugelvik (2011: 85) kaller kropper-uten-tillitt. Innsattes kropper kontrolleres og visiteres for å avdekke hemmeligheter. Barna blir også gjennom kontrollen mistenkeliggjort for å skjule hemmeligheter. I så måte opplever barna nok en gang sekundær prisonisering. For fengselets sikkerhet er fengselet nødt til å foreta kontroller, også av barn. Viktigheten av slik kontroll vises gjennom en historie fra Vestre Fængsel i Danmark. Der fant betjentene heroin i buksene på en 11åring som skulle besøke den innsatte forelderen. Dermed så fengselet seg nødt til å skjerpe kontroll og visitasjoner enda mer (Smith og Jakobsen 2010: 157). Det finnes dessverre tilfeller der barn blir utnyttet til lovbrudd som å smugle inn narkotika eller andre ulovlige gjenstander til forelderen i fengselet. Dette gjelder selvfølgelig ikke alle barn av innsatte, men for fengselet vil det av sikkerhetsmessige årsaker være nødvendig å gjennomføre kontroller for å forhindre dette.

På grunn av kontrollens problematikk ovenfor barna kan det være lett å tenke at barneansvarlig bør jobbe for å fjerne kontrollen av barna, men dette vil stride sterkt i mot fengselets egen sikkerhet. Det vil derfor ikke skje. Fengselet må prøve å ha oversikt over hva som bringes inn. På en annen side kan det tenkes at kontrollen kan være til barnas beste, fordi et kontrollsystem kan føre til at færre foreldre presser barna til å smugle inn ulovlige gjenstander i fengselet. Det er ikke bra for et barn og for eksempel måtte smugle med seg narkotika. Det viktigste for kontrollen i slusa og barnets beste vil være hvordan kontrollen gjennomføres. Det er her barneansvarlige faktisk kan gjøre noe. De barneansvarlige kan arbeide med å bedre betjentenes holdninger i møte med barna. Begge barneansvarlige mener det er viktig at personalet tenker på hvordan barna møtes i slusa, og at prosedyrene bør foregå på en mest mulig barnevennlig måte. Som nevnt i kapittel 5 har Anita gitt personalet i slusa gyldne regler for hvordan ta i mot barn på besøk. Det er blant annet viktig for betjentene å forklare hva barna skal gjennom, gå ned i barnehøyde med de yngre barna og prøve å leke barna gjennom kontrollen ved å sammenligne det med noe gjenkjennelig eller la barnet få å se på skanningen. Britt planlegger og sette opp kurs i hvordan ta i mot barn for personalet i slusa. Dersom gyldne regler og kurs for personalet vil føre til at ansatte i slusa tar til seg et barneperspektiv, vil dette kunne gi resultater for barnas beste. Hvis barna møter på ansatte som forklarer kontrollen, forstår at barna kan være nervøse og ikke ser nedlatende på barna, vil det for barna kunne oppleves tryggere og ankomme slusa. Samtidig vil en barnevennlig velkomst være en god start på hele besøket. Det blir viktig at de barneansvarlige husker å kurse ansatte i hvordan de kan møte barn i ulike alder. Et barn på fem år har et annet behov for forklaring av kontrollen enn en ungdom på femten år.

Betjenter er også ulike individer og vil derfor naturlig nok kunne møte barna på ulike måter. Betjentene kan for eksempel variere i hvordan de prater til barna og hva de spør barna om. Smith og Jakobsen(2010) skriver at noen betjenter kan være kjempesøte, mens andre veldig strenge. Betjentene kan ha ulike oppfattelse av om barn bør være på besøk i et fengsel eller ikke, og dette kan påvirke hvordan betjenten møter barna. Barn 2 forteller om snille betjenter i slusa i det ene fengselet som tok tak i ballen og spilte ball med barnet. Dette gjorde det litt hyggeligere å komme på besøk, betjentene virket ikke så strenge og sure. I et annet fengsel mener barnet at betjentene er strenge og har dårlig tid. Barnet føler seg i veien for betjentene. Barnet forteller at det som skal sies må planlegges før møte med betjentene slik at møte kan

gå raskt nok for betjentene. Det andre barnet uttrykker at betjentene ikke har noen personlighet. Dette er ingen positiv opplevelse for barna som allerede er i en utrygg situasjon. Det er viktig at betjentene er hyggelige og tar hensyn til barna, også utenom kontrollen. Dette kan betjentene gjøre ved å smile, si «hei» og spørre om ting som angår barnet. Å møte på barnevennlige betjenter i slusa vil kunne berolige barna om at de ansatte er rolige og hyggelige. Dersom barna ser at betjentene er snille vil det kunne betrygge barna i at pappa kan ha det greit i fengsel fordi betjentene er snille. Hvis barna føler at ansatte i fengselet er strenge eller at de ser ned på dem kan det ødelegge hele besøket. Dette kan igjen føre til at barna ikke ønsker å komme så mye på besøk. Betjentenes eventuelle dårlige oppførsel kan derfor være et hinder i kontakten med den innsatte forelderen (Smith og Jakobsen 2010: 151).

Barneansvarliges arbeid med å kurse opp betjentene i slusa blir derfor svært viktig. Dette kan antakeligvis gjøre mye for barnas opplevelse av å besøke forelderen i fengsel, samtidig som det kan betrygge barna om at pappa møter snille betjenter.

I slusa jobber det flere betjenter. Barn av innsatte møter derfor ofte for dem ukjente og nye mennesker på besøk i fengselet. Altså kan det for barna være noe nytt ved besøket hver gang. Barna forteller at de ønsker å møte på et kjent ansikt når de kommer på besøk i fengselet.

Meg: *Hvordan ville det vært for deg at det hadde vært en barneansvarlig i fengselet?*

Barn 1: *Jeg tror jeg hadde følt meg mye tryggere. Og tenkt at det er en bra ting da.*

Ikke bra at han [pappaen] sitter inne. Men det er liksom greit at man kommer og...

Kanskje det hadde vært litt lettere å være liten og måtte ta av seg sko og belte hvis det var en spesiell person som var der hver gang, som hjalp til og sånn. Så man hadde et kjent fjes. Da tror jeg det hadde vært mye tryggere. Jeg følte meg ganske utrygg når jeg var der, det var forskjellige strenge personer hver gang og sånn.

Barnet ser for seg barneansvarlig som en fast person som møter barna i slusa. Dette stemmer ikke med hva de barneansvarlige kommer til å gjøre. Barneansvarlige vil ikke ha mulighet til å møte alle barna som kommer på besøk i tillegg til andre arbeidsoppgaver. Det vil si at det fremdeles er stor sjanse for at barna møter nye ansikter når de kommer til slusa. Da barneansvarlige ikke har mulighet til å være tilstede i slusa ved hvert besøk blir opplæring av betjentene nok engang viktig. Betjentene bør også minnes på at de kan være fremmede for barna og at det for barna er viktig at det dannes en trygg velkomst. I følge barna får møte med

ulike betjenter også betydning for hva barna får lov å ha med eller ikke på besøket. Barn har ulik opplevelse av hva de får og ikke får ha med inn i fengselet. Dette er ikke rart da det ikke er helt fastsatte regler for alle fengsler på hva besøkende får ha med seg. Dette er mye opp til fengslene å bestemme. I høysikkerhetsfengsler er det strengere regler for hva som kan tas med og betjentene må kontrollere medbrakte gjenstander. Barna som besøkende opplever igjen sekundær prisonisering ved at fengselet bestemmer hva barna får ha med. I moderne vestlig kultur er materielle verdier en stor del av individenes konsept av seg selv (Sykes 1974: 69 og Comfort 2008: 59). Fengselet bestemmer hvilke materielle gjenstander besøkende får ha med og er dermed med på å påføre barna en såkalt smertepåføring som fratrar barna en del av deres personlige verdier. Selv om barna ikke skal sone noen straff kan de oppleve å bli fratatt eiendeler de ønsker å ha med inn på besøket, på samme måte som innsatte opplever å bli fratatt sine eiendeler under soningen. Kontrollen og begrensningene i hva besøkende får ha med inn begrunnes fra fengselets side med sikkerhet. FFP (2009: 42) skriver at selv en liten tegning barnet har tegnet til den innsatte forelderen kan få avslag i sikkerhetsmessige grunner. Rutinene kan være svært ulike fra fengsel til fengsel. Det betyr at det ikke er noe klart svar på hva barna kan ta med på besøk. Dette kan være forvirrende for barn som opplever at pappa bytter fengsel under soningen. I tillegg forteller barn at de har opplevd ulikheter i hva de får ha med i det samme fengselet.

Barn 1: *Ja, og vi kunne ikke ha med oss noe inne, sånn spesielt. Ikke noe mat, eller de sjekka jo alt grundig. Og så ja, det var vel ikke så mye annet.*

Meg: *Fikk dere beskjed om hva dere fikk lov til å ha med eller var det bare sånn at dere måtte finne ut av det når dere kom eller?*

Barn 1: *Som regel så fant vi ut av det i det vi kom. Bestemor tok med kake innimellom og sånn, men vi fikk ikke alltid lov til å ha det med inn.*

Betjentene gjennomførte ikke de samme reglene, og om bestemoren fikk ta med kake inn eller ikke varierte avhengig av betjente. Det kan være vanskelig for barna å forstå hvorfor det ikke er lov å ha med seg tegningen, kake eller blomstene barna har plukket inn til pappa, samtidig som de kanskje ved neste besøk får lov allikevel. Dette er ingen stabil situasjon for barna og kan være et uromoment ved besøket. At barna ikke kan være sikre på hva de får ha med seg kan gjøre at barna gruer seg til å komme på besøk. Barna kan føle seg slemme og «kriminalisert» dersom de har med seg noe feil. For barna ville det vært bedre om rutinene på

hva de fikk ha med var klare og like for hvert besøk. Barneansvarlige kan gjøre en forskjell for barna her ved å sette betjentene inn i barnets usikre situasjon når reglene er så uklare. Britt ønsker å kurse opp de ansatte til å forklare barnet hvorfor barnet ikke får ha med seg «akkurat den cola flasken» inn på besøket. Barnet trenger en bedre forståelse. Kanskje ville det vært en idé om barna kunne få en liste over hvilke ting som er lov eller ikke lov å ha med i fengselet? Dersom fengselet ser det nødvendig å variere hva de besøkende kan ha med grunnet ulike situasjoner med den innsatte på innsiden, burde det opplyses til barna at det kan forekomme variasjoner i hva som kan tas med. Ingen av de barneansvarlige var inne på å lage en slik type oversikt for barna. Allikevel forstod de begge at usikkerheten for hva man kunne ta med var problematisk og de mente at barna trengte gode forklaringer. Det er altså viktig at barna føler seg respektert ut i fra barnas situasjon med å ha en pappa i fengsel og barnas alder i møte med betjentene i slusa. De barneansvarlige kan gjøre en stor forskjell for mange barns møter med disse fengslene ved å lære opp betjentene. Det vil selvfølgelig også avhenge av om betjentene velger å ta i bruk det de lærer i møte med barna.

6.1.2 Venterom

Fra slusa blir besøkende vist til et venterom der man venter på å få komme til besøksrommene. Venterommet i Sage fengsel var lyst, med en sofa og et bord. Det var noen få brosjyrer som besøkende kunne titte i, ellers var det lite å gjøre mens man ventet. I Merle var venterommet åpent med glassvegger så man kan se utover fengselet. Det var mange betjenter som gikk gjennom venterommet og det virket som om dette var en hall de fleste ansatte gikk gjennom for å komme seg videre i fengselet. Jeg tok meg selv i å tenke at det var ubehagelig å sitte og vente i denne hallen da jeg følte at de fleste ansatte tittet på meg. Jeg kjente jeg fikk lyst og fortelle dem alle at det var barneansvarlig jeg skulle besøke. I det jeg tenkte dette slo det meg hvordan det kanskje må føles for barna og sitte og vente her. Det var tydelig at man skulle på besøk og man var godt synlig fra alle kanter. Dersom barna ønsker å få være i fred og ikke bli sett av mange før besøket, er ikke dette noe godt sted å vente. Barn kan ofte føle på skam og være flau over at pappa sitter i fengsel, og et besøk i fengsel kan i seg selv være skummelt. Jeg vil anta at for de barna dette gjelder vil ikke et slikt venterom gjøre besøket lettere. Barna kan antakeligvis fort føle at de «sitter på utstilling». Under besøket i Merle kommenterte aldri Britt hvordan det kunne være for barn å vente på venterommet. Hun var i første omgang mer opptatt av barnets opplevelser med besøksrommene.

6.1.3 Besøk- og familierom

Begge de norske fengslene jeg var i hadde både besøk- og familierom. Familierommene var litt større enn besøksrommene, og brukes når den innsatte har besøk av familien. Det kan være stor pågang med besøk av familier i fengslene, og det er derfor ikke alltid slik at familierommene er ledig når en familie kommer på besøk. Derfor er et av besøksrommene i begge fengslene i tillegg gjort mer barnevennlige.

Mange barns opplevelser av besøksrom i fengsler både i Norge og i Danmark, er ofte at de er små, trange og har lite barnevennlige aktiviteter å tilby. Det meste av leker er ofte for de aller minste, eller så kan lekene være slitte, ødelagte og kjedelige³³. Dette samsvarer med hva barna fortalte under intervjuene;

Barn 2: *Men besøksrommet der er det bare ett barnerom. Og på det barnerommet der er det jo bare sånne barneting på en måte da. Sånne små ting. Sånn barbie-dukke og sånn.*

Barn 1: *Det var veldig mest babybøker, eller ødelagt Lego.*

Det viser seg at det er lite som er egnet for litt eldre barn. I FFPs (2012a) høring av en gruppe ungdom, mener de at fengslene ofte ikke tenker på ungdommen. Fengslene tenker på barn opp til førskolealder og så på voksne, men de glemmer barna midt i mellom. Besøksrommene varierer fra fengsel til fengsel, der noen besøksrom er bedre tilrettelagt for besøk av barn enn andre. Andre barn uttrykker også at besøksrommene er bra så lenge de får være på familierommene der det finnes noen leker. Besøksrommene kan også variere fra lavsikkerhetsfengsler til høysikkerhetsfengsler. Et barn er i høringsuttalelsen positivt til besøksforholdene i et lavsikkerhetsfengsel; «På...(et lavsikkerhetsfengsel) er det ganske fint. Man kan gå litt rundt» (FFP 2012a: 4). Det finnes altså besøksrom som barn og ungdom er fornøyde med, men generelt finner jeg i litteratur og eget datamateriale at hovedvekten av barns opplevelser er at det er for lite å gjøre, og at rommene er for små.

³³ Se Barneombudet (2010), FFP (2012a), Smith og Jakobsen (2010:142 - 144), Lahnstein (1993:23) og Christensen (1999:105).

Dersom et barn syns det er lite å gjøre viser mitt funn at det kan være ødeleggende for kontakten med den innsatte. Det ene barnet forteller meg at barnet ikke lenger ønsker å være så ofte på besøk i fengselet siden det er så kjedelig å være der. Det er nesten ingenting å gjøre, så fra å ha besøkt pappa en gang i uka, besøker barnet pappa nå maks en gang i måneden. Da jeg spurte barna om det er noe barneansvarlige kan gjøre i rommene de er på besøk i fikk jeg til svar at det burde være TV på rommene. Barna mente det var kjedelig og bare skulle prate med pappa hele tiden mens de var på besøk. Ofte kan et besøk være i fire timer. De uttrykte at det ville vært bedre om de sammen med far kunne sett noe på TV. Begge barneansvarlige er opptatt av at barna ikke skal kjede seg når de er på besøk i fengslene. De kommenterte at det er unaturlig for et barn å skulle sitte og prate med far uten noe form for aktivitet i fire timer. De barneansvarlige har derfor vært svært opptatte av besøksrommene.

På besøksrommet i Sage fengsel fantes en brun sofa som ikke gikk overens med den grønne veggfargen, og rommet var ganske lite. I en reol fantes litt Lego og noen barnebøker. Det så ikke ut som det gikk an å bygge store greiene av det som lå der. Familierommet var noe større enn besøksrommet og hadde eget bad. Rommet hadde stellebord, en bilbane, sofa og noen leker. Lekene var mest beregna for barn i lav alder. På veggen hang det bilder av dyr, og en krittavle. Familierommet hadde en liten hage man kan lufte seg i. Anita mente at fengselets besøks- og familierom var for dårlig tilrettelagt for barn i ulike aldre. Dermed har oppussing av besøksrommene vært en prioritert oppgave. Under datainnsamlingen arbeidet barneansvarlig mye med å handle inn maling til vegger, kjøpte nye sofaer og leker til ulike aldre. For å tilrettelegge for flere aldre ønsker Anita å opprette et barnerom og et ungdomsrom i fengselet. I ungdomsrommet ønsker hun å ha bordfotball- eller bordishockeyspill. Anita har i løpet av datainnsamlingen hatt et prosjekt i fengselet der innsatte fikk mulighet til å tegne et veggmotiv. Det beste motivet skulle brukes i besøksrommet for barna. At innsatte settes i gang til å kunne påvirke besøksrommet hadde to hensikter. Det ene var at det ville være spennende for barna å få et morsomt og passende motiv på veggen. Det andre var i håp om at innsatte ville få en eie- og ansvarsfølelse til rommet dersom de innsatte selv var med på utforme det. Barneansvarlig forteller at det etter et besøk ofte kan være svært rotete på besøksrommet, selv om familien og den innsatte har ansvar for å rydde etter seg.

For å ivareta barnas behov for ulike aktiviteter i forskjellige aldre har Britt laget et eget spillerom med varierte brettspill, puslespill og kritt. Besøkende kan be om å få lov til og låne

spillene. Barneansvarlig forteller at tingene holder lenger ved at besøkende må spørre om å få låne og levere tilbake spillene etterpå. Å få et fullstendig spill gjør at barna faktisk er i stand til å kunne spille spillet. I FFPs høringsuttalelse av barna uttrykte barna at spillene ofte kan være mangelfulle. «Ingen av spillene er fulle. Det hadde vært utrolig bra om det var et ordentlig spill» (FFP 2012a: 4). Dersom spillet er ufullstendig vil det ofte ikke gå an å spille spillet, og igjen vil det bli mindre for barna å gjøre. Dessuten kan et fullstendig spill også vise barna at fengselet har tenkt på at det skal være noe å gjøre for barna. Det kan være en måte å få barna til å føle seg velkommen og ivaretatt på. Ved å opprette et eget spillerom der spillene må hentes og leveres etter bruk, prøver Britt å ivareta barna ved at spillende faktisk kan spilles.

Anita har i Sage fengsel satt inn glass i dørene til besøk- og familierommene. På denne måten kan betjentene få oversikt over hva som skjer i besøksrommet dersom de velger å se inn i glasset. Barneansvarlig så det som utrygt for barna å skulle være innelåst alene på besøksrommene med den innsatte uten innsyn fra betjentene. Risikoen kunne for eksempel være vold, trusler eller overgrep mot barnet da betjentene ikke førte tilsyn under besøket. Eller det kunne være fare for at barn ble vitne til mishandling av mor. En tredje situasjon kunne være at barnet vitnet til mor og fars samkvem under besøket. Dette er tre situasjoner barneansvarlig ikke så som ønskelig. For å minske risikoen for dette ble det satt glass i dørene. Besøkende og den innsatte blir da påminnet om at de kan holdes under oppsyn. Betjentene har mulighet til å se dem. Dette skal forhindre de innelåste kroppene i å gjøre noe galt. Denne form for kontroll kan minne mye om Foucaults (2008) beskrivelse av hvordan overvåkning som kontroll skulle disiplinere og forbedre fangene. Foucault beskrev hvordan det moderne fengselet forsøkte å forbedre fangen gjennom straffens disiplinering. En av disiplineringsteknikkene var at fangen skulle oppfatte at han hele tiden ble overvåket. Etersom fangen trodde at han hele tiden ble overvåket skulle fangen disiplinere seg selv. Fangen skulle ikke gjøre noe galt fordi han trodde han ble sett. På grunn av glasset i Sage fengsel skal altså innsatte disiplinere seg selv til og ikke begå lovbrudd mot barn eller andre besøkende. Den innsatte er på grunn av glasset bevisst om at han kan overvåkes når som helst. Det er ikke slik at betjentene konstant står og titter inn i glasset i døra, men betjentene har mulighet til å kontrollere rommet akkurat når de vil. I tillegg til å minne innsatte og besøkende på at de blir sett, vil glasset gi betjentene lettere mulighet for å gripe inn dersom det skjer uønskede hendelser. Glasset i døra er en kontrollform som i hovedsak skal ta vare

på barnets sikkerhet. I dette tilfellet kan barnets beste og fengselets kontroll passe fint sammen. Det er selvsagt ikke slik at alle barn av innsatte står i fare for misbruk, vold eller å være vitne til foreldres samkvem under besøk i fengselet. For barna som ikke står i fare for dette vil glassveggen kanskje i stedet bli en ekstra kontroll av familien. Dette kan oppfattes som et inngrep i familiens privatliv. I så fall vil kanskje ikke glasset være til barnets beste. Med tanke på de tilfellene der barna kan oppleve uønskede hendelser mener barneansvarlig at disse barnas beste bør komme først. Barnas beste blir da barnas sikkerhet som kan ivaretas gjennom fengselets kontroll.

Fengslene kan operere med flere former for kontroll under besøket. Dersom kontrollen hindrer barnas fysiske kontakt med forelderen, som å gi en klem, vil det kunne skape negative reaksjoner hos barnet (Carlson 1991). I så fall vil ikke kontrollen være til barnets beste. I og med at begge de norske fengslene jeg har observert i er høysikkerhetsfengsler skal i utgangspunktet besøket kontrolleres. Dersom det er forsvarlig kan det gjøres unntak når barna besøker forelderen. I fengsler med lavere sikkerhetsnivå skal besøket kontrolleres hvis det fremstår som nødvendig på grunn av sikkerhetsmessige årsaker (FFP 2009: 41). Besøket kan kontrolleres ved tilstedeværelse av en betjent i rommet, at besøket blir avlyttet, gjennom overvåkning, ved at besøket foregår gjennom en glassvegg eller at en betjent kommer innom på stikkprøver. Carlson (1991) mener at kontrollen under besøket hos far kan gjenskape følelser av tap og isolasjon for barnet, spesielt hvis kontrollen hindrer barnet i å ha fysisk kontakt med forelderen. Kontroll av besøket kan derfor på den ene siden være for barnets beste hvis kontrollen hindrer uønskete handlinger mot barna, samtidig kan kontroll av besøket i noen tilfeller skape følelse av større avstand til far. Det blir derfor viktig at barneansvarlig ser på hva slags kontrollformer som brukes under besøkene og at de med jurister og betjenter som avgjør og utfører kontrollen kan diskutere hva som er barnets beste.

I besøks- og familierommene i Merle fengsel fantes ingen glass betjentene kunne se gjennom, men det var plassert en alarmknapp i rommene som besøkende og den innsatte kunne trykke på. Alarmknappen kontaktet betjentene. De besøkende og den innsatte kan for eksempel varsle betjentene dersom det skjer noe uønsket, hvis de skal på do eller om de ønsker å kjøpe noe fra matautomaten utenfor. Jeg bemerket meg at denne knappen var plassert ganske høyt opp på veggen hvis et barn skulle trenge å rekke opp. I og med at barnet låses inne vil ikke barnet ha mulighet til å forlate rommet ved behov. Dersom barnet ikke er høyt nok til å kunne

nå alarmknappen kan det være fare for at barnets behov ikke blir dekt i fengselet. Barnets sikkerhet kan nok bedre ivaretas her. Dette ble ikke kommentert av barneansvarlig under besøket.

Besøksavdelingen i Danmark skiller seg noe ut fra de norske besøksrommene jeg besøkte. Dette kan ha sammenheng med at barneansvarlig har arbeidet lenger i rollen og at fengselet var en lavsikkerhetsanstalt. Fengselet har derfor ikke de samme begrensingene som følge av sikkerhetsregler som hos Merle og Sage fengsel. Det var laget et eget familierom egnet for besøk av barna. Det var leker for de minste, barbie-dukke og en TV med DVD-spiller. Ved siden av familierommet var det et lekerom. Her kunne barna enten leke med andre barn som var på besøk eller hente leker inn til familierommet. Veggene var fylt med hyller med ulike leker. I den ene enden av rommet fantes også TV og PlayStation. Barna ble altså ikke innelåst med forelderen under besøket, og kunne fritt gå til lekerommet. Barna kunne da komme i kontakt med andre barn og slapp også følelsen av å selv bli låst inn i et fengsel. Det er klart at dette virker som en bedre ordning for barna enn eksemplene fra de norske fengslene. Det er ingen ideell situasjon å skulle låse et barn inne i et rom over lengre tid. I fengslene med høy sikkerhet blir barnet låst inn i besøksrommene sammen med den innsatte og en annen medbesøkende voksen. Et barn i den danske undersøkelsen av Smith og Jakobsen (2010:133) forteller at han selv følte seg fengslet under besøket, «de lukkede døren, vi var også i fengsel». At barna er på besøk i fengselet blir enda tydeligere for barna når de selv også må låses inn, selv om barna ikke har gjort noe galt. Barna opplever frihetsberøvelse under fengselsbesøket ved at barna ikke får bevege seg fritt etter eget behov. For eksempel er barna avhengig av betjentene dersom barna skal på do eller ønsker å kjøpe mat på automatene. Dette er igjen det Comfort(2008) kaller sekundær prisonisering når pårørende opplever straffens smertepåføring. Betjentene bestemmer hvor barna kan gå siden betjentene har nøklene. Til sist er det faktisk opp til betjentene om de låser opp og lar barna få gå på do eller kjøpe mat. Barnas bruk av tid og sted er avhengig av hva betjentene lar barna få gjøre. En av mine informanter forteller hvordan det er å måtte be betjentene om å få kjøpe noe i automaten.

Barn 2: *Det er lurt hvis du skal kjøpe noe inne i sånne automater, så bør du vite hva du skal ha før du går dit. Fordi at de vaktene er veldig utålmodige. «Hva skal du ha?»*

Meg: *Ja. De orker ikke å vente så lenge?*

Barn 2: *Mm.*

For barna kan dette skape en følelse av at de er til bry for betjentene, samtidig som barna kan være sultne og trenge mat. Barnet følte at det er nødt til å skynde seg i møte med betjentene. På denne måten bestemmer også betjentene barnets bruk av tid. På grunn av det høye sikkerhetsnivåene i de norske fengslene jeg var i anses det allikevel som nødvendig å holde besøkende og den innsatte innelåst på et rom. Det blir da viktig for de barneansvarlige i Sage og Merle fengsel å gjøre forholdene så gode og tilpasset barnas behov som mulig. For å dempe «smertepåføringen» som oppstår gjennom sekundær prisoniseringen ved kontroll av barnets tid og handling, kan barneansvarlige fortelle betjentene om barnas behov for tid og å bli hørt tid. Så lenge barna er på besøk i fengselet vil barna alltid oppleve å måtte tilpasse seg etter fengselets regler og rutiner. Og fengselet vil kontrollere hvor og når de besøkendekroppene skal være på ulike steder i fengselet. Dette er nødvendig for å holde orden i fengselet. Allikevel kan barna få en bedre forståelse av bestemmelsene gjennom informasjon av barneansvarlige og betjenter. Barneansvarlige kan sette betjentene inn i barneperspektivet om møte med fengselet. Dette kan mildne barnas opplevelser av fengselsbesøkene. At barna får et positivt møte med fengselet vil kunne være avgjørende for å opprettholde kontakt med pappa når kontakten er for barnets beste. Samtidig vil det også kunne være positivt for å skape en mer normalisert³⁴ situasjon for barna og de innsatte når de møtes.

³⁴ Et viktig prinsipp for kriminalomsorgen er i dag normaliseringsprinsippet. Den innsatte skal forberedes på et liv tilbake til samfunnet under soningen. Som Ugelvik (2011) skriver skal den innsatte i utgangspunktet ha samme rettigheter, plikter og muligheter som befolkningen. Det er frihetsberøvelsen som skal være fengselets straff. Tilrettelegging for besøk av barnet mot en mer «normal» familiesituasjon vil kunne samsvare med normalitetsprinsippet.

7 Barnas behov for kontakt med far

Når barn og far atskilles gjennom fars fengsling kan det lede til en skade i relasjonen mellom dem. I følge Smith og Gampell (2011: 20) kan det være vanskelig å bygge opp relasjonen i ettertid. Fengslingen skaper en avstand mellom barnet og faren som gjør at de ikke kan ha kontakt når de måtte ønske. I et fengsel setter regler mange begrensinger for innsattes frihet. Disse begrensningene vil også kunne påvirke barna, for eksempel ved kontaktbegrensning mellom partene. Det finnes fire former for kontakt som barnet og den innsatte pappaen kan ha; kontakt over telefon, barnet besøker pappa i fengsel, pappa kommer ut til barnet på permisjon eller gjennom brevveksling. Selv om dette er mulige kommunikasjonsformer for å opprettholde kontakt, begrenser fengselet hvor mye de har lov til å benytte seg av disse. Som hovedregel har den innsatte rett på besøk en time i uken og har en telefontid på 20 minutter per uke. Dette er et minstekrav (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 2002: 102 og 106). Ringe- og besøkstid kan utvides ved behov for mer kontakt med barn. Det er ulikt fra fengsel til fengsel hvor lang besøk- og ringetid den innsatte kan ha. Legg merke til at kontakttiden er fastslått til fars rett på kontakt, og ikke barnas rett.

For barn som er vant til mye eller daglig kontakt med far vil det bli en brå forandring og plutselig skulle ha så lite kontakt. Et av barna fortalte hvordan begrensingen for kontakt var sårt og hemmende for relasjonen med pappa i intervjuet;

Barn 1: *De hadde jo sånn telefonboks som foreldrene eller pappa ringte fra. Og vi måtte alltid ringe opp igjen fordi [ler litt] han hadde ikke nok sånne mynter. Men det var også litt vondt. For det stod jo mange andre fedre i kø, så vi måtte kjappe oss å snakke og. Da ble det mest sånn hvordan går det på skolen? Og går det bra med deg? Og så var det over. Så jeg fikk jo ikke akkurat så godt forhold til pappa mens han satt inne. Fordi vi ble jo ikke akkurat ordentlig kjent. Jeg hadde egentlig ganske stort behov for å snakke med pappa, fordi vi hadde ganske godt forhold før han ble satt inn. Og jeg har jo fire andre søsken, men de har en annen pappa, så da ble jeg litt sånn utenfor. Da følte jeg at jeg ikke fikk nok kontakt med han, og så har vi, ja vi hadde ikke så godt forhold da.*

Sykes (1974) ser på fengselets begrensninger for familiekontakt som en «pains of imprisonment» for fangen. Det er ikke bare fangen som rammes av kontaktbegrensningen, barna rammes også. Vil barna også oppleve disse begrensningene som «pains of imprisonment»? Comfort (2008) mener pårørende av fengslede også opplever fengselets

«smertepåføring» og går gjennom en sekundær prisonisering. Eksempelet ovenfor viser tydelig hvordan barnet også ble rammet av fengselets frihetsberøvelse. Dette diskuterer jeg mer senere i kapittelet. I dette kapittelet skal jeg drøfte barnas behov for kontakt med pappaen i fengsel. Deretter vil jeg vise hva barneansvarlige gjør for å bevare familierelasjonene når det sees som nødvendig. Barneansvarlige arbeider med å etablere og tilrettelegge for kontakten mellom barn og far. Finnes det tilfeller der barneansvarlige bør vurdere om kontakten ikke er bra for partene? Og hva kan barneansvarlige gjøre dersom de mener kontakten ikke er bra? Hvordan arbeider barneansvarlige for barns beste i en slik situasjon? Hva prinsippet om *barns beste* gjør med barneansvarligfunksjonen, kommer tydelig frem i dette kapittelet.

7.1 Barnas rett på kontakt

De innsattes rettigheter har i fengselslitteratur lenge vært i fokus og forsket på. Reglene for hvor mye besøk og telefontid den innsatte kan ha, er også laget for den innsattes rettigheter. Hvilke rettigheter har egentlig barna for kontakt når pappa er fengslet? FNs konvensjon om barns rettigheter artikkel 9.3 viser at barna har rett på kontakt med den fengslede forelderen;

Partene skal respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med barnets beste.

FNs barnekonvensjon gjelder for alle barn, også barn som har en pappa i fengsel. Som nevnt i innledningen er barnekonvensjonen inkorporert i norsk lov. Barnekonvensjon skal ved motstrid innen annen lovgivning gå foran. Dermed er barnas rett på opprettholdelse av kontakt med forelderen sterk. Fengselet skal respektere at barna har behov og rett på direkte kontakt med den fengslede pappaen. Unntaket er dersom kontakten mellom far og barn ikke er for barnets beste. Straffegjennomføringsloven § 3 sier at barns rett til samvær med sine foreldre særlig skal vektlegges under gjennomføringen av reaksjonen. Med andre ord har barn av innsatte rettigheter når det gjelder kontakt med den fengslede forelderen.

7.1.1 Fengsel og tilknytningsteori

Innen for fagfeltet utviklingspsykologi har tilknytningsteori vært mye forsket på. Jeg vil kort forklare hva tilknytningsteori er og vise til hvilken betydning fengslingen kan få for barna i

følge teorien. Tilknytningsteorien kan være relevant for å begrunne viktigheten av barneansvarliges arbeid med kontakten mellom far og barn.

En *tilknytningsperson* vil for et barn ofte være mor eller far (Tetzchner 2005: 443). En tilknytningsperson er en omsorgsperson som barnet knytter seg til, og som barnet lærer at det vil få omsorg og støtte fra i usikre situasjoner. Tilknytningspersonen vil bli det Bowlby (1994) kaller en «sikker base». Bowlby (1994) sammenligner «en sikker base» med en militærbase, der soldatene vet at de vil kunne vende tilbake og være i sikkerhet. På samme måte vil mor og far som tilknytningspersoner være sikre baser, som barnet kan søke tilbake til når barnet opplever usikre og vanskelige situasjoner. Med en far i fengsel kan ikke barnet vende tilbake til far når som helst. Barnet blir nødt til å forholde seg til besøk-, permisjon og ringetider.

Når barnet oppnår nærhet til tilknytningspersonen vil nærheten kunne redusere spenning og usikkerhet hos barnet. Dersom barnet ikke oppnår nærhet til tilknytningspersonen vil barnet kunne oppleve adskillelsesuro, føle seg utrygg og ikke vite hvordan det skal håndtere den utfordrende situasjonen (Kloep og Hendry 2003). Hvis far sitter i fengsel vil barnet ha begrenset mulighet for nærhet fra far. Vanligvis vil barnet utføre *tilknytningsatferd* mot tilknytningspersonene barnet er trygg på. Tilknytningsatferd er en hver form for atferd som gjør at barnet oppnår eller opprettholder nærhet til tilknytningspersonen (Smith 2002). Atferden kan vises gjennom signalatferd som ansiktsuttrykk, smil, gråt, gester eller kroppsholdning, og gjennom tilnærmingsatferd som bevegelsene krabbing, rulling, håndstrekning og at barnet oppsøker tilknytningspersonen (Tetzchner 2005: 443 og Bowlby 1994). For å søke støtte og trygghet hos tilknytningspersonen er det vanlig at barnet tar i bruk tilknytningsatferd når det er redd, syk eller lei seg. Dette kan beskytte barnet.

Når en far kommer i fengsel vil barna som har hatt far som tilknytningsperson oppleve separasjon og fravær fra tilknytningspersonen og den trygge basen. I følge tilknytningsteorier kan yngre barn ved fravær av en tilknytningsperson oppleve engstelse i usikre og ukjente situasjoner. Bruddet på tilknytningsrelasjonen kan føre til depresjon og sorg hos barnet (Smith 2002: 15). Det er derfor en fare for at barna vil kunne oppleve disse lidelsene når far fengsles³⁵. Hvis separasjonen varer en stund kan følgende være at barnet tar avstand til

³⁵ Se også Arditti og Tech (2012).

tilknytningspersonen. Barnet vil i stedet kunne vise interesse for andre mennesker i omgivelsene. Tilknytningen blir ikke aktivert til den tilknytningspersonen som barnet er separert fra. Barnet kan forbli passivt, initiativløst og uinteressert i tilknytningspersonen når de møtes igjen (Tetzchner 2005 og Smith 2002). Dersom barnet og far er atskilt for lenge under soningen uten kontakt, vil det være fare for at barna ikke lenger ser far som en trygg base og tilknytningsperson. Far kan oppleves som en fremmed for barna, og istedenfor søke tilknytning hos andre personer. Far kan tidligere ha vært barnets tilknytningsperson, men dersom barna ikke får opprettholde kontakten vil det være fare for at den trygge relasjonen mellom dem endres. Dette kan være sårt både for barna og for far.

Når far som tilknytningsperson går ut og inn av fengsel vil det også være fare for at barna opplever mye sinne. Tilknytningsteorier viser at barn som enten opplever for mange atskillelser eller trusler om å bli forlatt vil kunne oppleve store konflikter. De møter trusselen om adskillelse med sinne, men tør ikke uttrykke sinnet på grunn av redsel for at det skal føre til å bli forlatt. Schlafer og Poehlmann (2010) fant at barn som hadde mindre kontakt med sin fengslede forelder hadde mer sinne og tilbaketrukkethet enn barna som hadde mer kontakt med forelderen. En måte barnet kan få ut sinnet på, kan være å uttrykke det ovenfor andre mennesker eller i andre sammenhenger (Tetzchner 2005). Dette kan igjen gjøre det vanskelig for barnet å danne nye relasjoner, ettersom sinnet kan oppleves uforklarlig for andre mennesker. Sånn sett vil fengselsatskillelsen mellom far og barn kunne skape vanskeligheter for barna i møte med andre mennesker (Arditti og Tech 2012). Enda mer problematisk vil det kunne være om fengslingen er holdt skjult for omgivelsene. God tilknytning til omsorgspersonen har vist seg å være avgjørende for evner til å danne gode relasjoner senere i livet (Johnsen 2004). Dersom barna får opprettholde god kontakt med den innsatte forelderen og de føler varme og aksept fra omsorgspersonen, mener Mackintosh, Myers og Kennon at kontakten kan dempe atferdsproblemer hos barn av innsatte (Schlafer og Poehlman 2010).

Altså kan det være nødvendig for barna med regelmessig kontakt med den fengslede pappaen for å få en trygg tilknytningsbase.

7.1.2 Frihetsberøvelsens konsekvenser for barna

I følge Harris(2010) er den vanligste konsekvensen ved foreldrefengsling tap av en rollemodell for barna. Å ha begått kriminalitet fordømmes av samfunnet som dårlig moral.

Det kan være vanskelig for en pappa i fengsel å være rollemodell for barna når kontakten er begrenset, og fordi han har begått lovbrudd. Barn har behov for å lære hva som er rett og galt av sin omsorgsperson. For barna kan det være vanskelig å lære dette av en fengslet far fordi barna er klar over at man har gjort noe galt når man sitter i fengsel. Det kan da oppleves som dobbeltmoralsk at far skal fortelle barna hva barna kan eller ikke kan gjøre. Her «spenner» fangerollen «bein» på farsrollen som et moralsk forbilde.

Barnas behov for en rollemodell og god støtte fra den innsatte pappen, vil kunne være vanskelig å oppnå når kontakten mellom dem er mye begrenset. At fengselet begrenser den innsattes mulighet for kontakt er ikke noe nytt. Som Foucault skrev i 1977, tar fengselet kontroll over de innsattes kropper for å drive disiplin. Dette har foregått helt fra det moderne fengselets start på 1800-tallet, og gjøres ved å begrense fangens muligheter og regulere hans liv. Fengselet regulerer den innsattes liv ved å bestemme når han skal være våken, arbeide, hvile, spise, snakke og når han skal få ha kontakt med andre (Foucault 2008). At fedre i fengsel har begrenset mulighet for kontakt med barna er en del av fengselets regulering og frihetsberøvelse. Fengselet og frihetsberøvelsens siktemål ble tidligere ansett å være disiplinering og rehabilitering. For å vende og disiplinere fangen vekk fra kriminellatferd skulle frihetsberøvelsen få fangen til å angre på forbrytelsen han begikk og isolere fangen fra et kriminelt miljø. På 1970- og 1980- tallet oppstod det mye kriminologisk kritikk mot at fengselets siktemål skulle være rehabilitering. Det nye mottoet var at ingenting virket («nothing works»³⁶) på fangene (Nielsen 2006, Mathiesen 2007: 61). Fengslingen var i stedet en måte å holde truslene ute av samfunnsbildet på. I dag er synet på fengselets siktemål igjen noe endret. Kriminalomsorgen ønsker å jobbe mer rehabiliterende og man tenker at noe fungerer på noen (Nielsen 2006, Mathiesen 2007). Innsatte skal kategoriseres og gis ulik behandling for å endres (Alnæs 2006: 49, Smith 2003). De innsatte skal tilpasses til samfunnet gjennom normalisering. *Normalitetsprinsippet* går ut på at fangene i så stor grad som mulig skal ha de samme rettigheter, muligheter og plikter som befolkningen utenfor fengselet. Straffen skal ikke være et større onde enn nødvendig (Ugelvik 2011: 69). Så langt det ikke bryter med fengselets prinsipper om sikkerhet og orden skal fengslene tilrettelegge for normalitetsprinsippet. I samfunnet i dag er det stort sett normalt å ha kontakt med familien. Familien burde derfor kunne være en viktig ressurs for kriminalomsorgens endringsarbeid og tilrettelegge for normalitetsprinsippet. Barneansvarliges arbeid med far- og

³⁶ Se Martinson (1974)

barnrelasjonen, kan vise enkelte fengsles ekstra innsats for dette. De barneansvarlige påpeker at ringe- og besøkstid for barna kan være snevert for å opprettholde far- og barnrelasjonen. Samtidig kommenterer de at besøkstiden på fire timer av gangen kan være i lengste laget med få tilgjengelige aktiviteter for barna. For både barna og forelderen vil det være naturlig med mer aktivitet enn å kun prate sammen i fire timer. Dersom de barneansvarliges bemerkninger blir hørt vil barneansvarlige kunne tilrettelegge for normalisering av besøkene.

Frihetsberøvelsen er i dag det viktige straffeelementet i kriminalomsorgen. Fengselet bestemmer hvor og når fangekroppene skal beveges. Samtidig skal fengslene tilrettelegge for normalitetsprinsippet. Det vil si at fengselet skal sørge for at fangene får sine rettigheter, men fengselet bestemmer når rettighetene skal gis. For eksempel har fangene rett til kontakt med familien, men straffens onde vises gjennom at betjentene kan sette begrensninger for når og hvor lenge kontakten skal vare. Begrensningen av kontakten med omverden utenfor murene er i tråd med det moderne fengselets ideologi, der frihetsberøvelsen skal få fangen til å angre. I forhold til omsorg for barna, barnas utvikling og barnas behov for kontakt med far, kan frihetsberøvelsens begrensning av kontaktmuligheter være problematisk.

7.2 Barnas behov er situasjonsbestemt

Hvilke behov barnet har for kontakt med sin fengslede far er situasjonsbestemt og kan avhenge av ulike variabler. Barnets alder kan ha betydning for hvordan barnet takler separasjonen og behovet for kontakten. Spedbarn trenger mye kontakt med omsorgspersonen for å forme et tilknytningsforhold. I tillegg er det vanskelig for et spedbarn å opprettholde kontakt med den innsatte far gjennom annen form enn fysisk kontakt som besøk eller permisjoner. Et spedbarn kan ikke snakke i telefonen eller skrive brev. Dermed får spedbarn og småbarn mer begrenset kontaktmuligheter med far i fengsel (Poehlmann, Dallaire, Loper og Shear 2010). Et litt eldre barn kan opprettholde relasjonen med far gjennom telefon og brev i tillegg til besøk og permisjoner. Det er også ulikt hva barna ønsker av kontakt og hvordan kontaktform de ønsker å ha. Hvordan velger barneansvarlige å forholde seg til de ulike behovene barna og fedrene har for kontakt?

7.2.1 Når barna har behov for mer kontakt

Hansen, Arvesen og Tornholm (2013) mener at det største problemet for barna er selve atskillelsen når pappa må i fengsel. Dersom barnet får ha kontakt med den innsatte gjennom besøk vil det gi barnet mulighet til å uttrykke sine følelsesmessige reaksjoner rundt fengslingen til pappa. Barnet får også se deres pappa i virkeligheten, som kan danne bedre forståelse av hvordan pappa lever og har det (Magaletta og Herbst 2001). For noen barn kan reaksjonene være mildere dersom barnet får ha kontakt med den innsatte under soningen³⁷. Dallaire fant at brevvekslingkontakt mellom den innsatte forelderen og barnet ga lavere hyppighet av depresjoner og somatiske lidelser hos barnet (Hansen, Arvesen og Tornholm 2013: 187).

I tillegg til dempede reaksjoner har også kontakten under soningen betydning for relasjonen etter løslatelsen. Et av barna jeg intervjuet fortalte at det hadde stort behov for å prate med pappa da han var i fengsel. At det var så lite kontakt med far opplevde barnet som utfordrende for forholdet til pappaen. Barnet skulle gjerne ønske at kontakten hadde vært større for å bevare det gode forholdet de hadde før fengslingen. Barnet legger skylden for at forholdet ble vanskelig på fengselets begrensning av kontakt. Regelmessig kontakt mellom barn og innsatt under soningen gir økt sannsynlighet for større kontakt mellom dem etter forelderens løslatelse (Hansen, Arvesen og Tornholm 2013).

De barneansvarlige ser at flere barn har behov for mer kontakt med den fengslede pappaen. I noen tilfeller har de forsøkt å tilrettelegge for dette. I Merle fengsel var en av de innsatte fedrene i ressursgruppen opptatt av at barneansvarlig hadde gjort det enklere for barnet å kontakte han da barnet trengte det. Han mente at 20 minutters ringetid i uka var alt for lite ringetid når kontakten med barna skal opprettholdes. Den innsatte var glad han kun hadde to barn så han fikk snakket litt med begge. Han forteller at sønnen opplevde det vanskelig og ikke når som helst kunne fortelle pappa om viktige eller problematiske ting som skjedde i hverdagen. For å hjelpe sønnen grep barneansvarlig inn. Hun ordnet det slik at sønnen kunne ringe til barneansvarlig da ting ble vanskelig og han hadde akutt behov for å prate med pappa. Etter at sønnen har kontaktet barneansvarlig har hun ordnet så pappen kan ringe tilbake til sønnen utover den normale ringetiden. Dette begrunnes med sønnens behov for kontakt med far. Dette er ikke vanlig praksis i fengselet, men barneansvarlig vurdert dette tilfelle dit hen at

³⁷ Se blant annet Light (1993) og Pallot og Katz (2014)

det var til barnets beste med en slik ordning. Barneansvarlig gikk altså utover fengselets retningslinjer med 20 minutter ringetid i uka for å ivareta kontakten mellom pappaen og sønnen. Prinsippet om barnets beste gikk fremfor fengselets retningslinjer. Barneansvarlig sitt arbeid kan ha hjulpet akkurat dette barnet i å bedre takle situasjonen med en pappa i fengsel. Det ville forøvrig være umulig for barneansvarlig å ha en slik ordning med alle barna som har behov for dette, da hun ikke kan sitte ved telefonen det meste av arbeidstiden.

Sages barneansvarlig opplever at mange barn savner fedrene sine, og at fedrene gir uttrykk for hvor glade de er i barna sine på utsiden. Hun ser dette som svært positivt for relasjonen og ønsker å tilrettelegge kontaktmuligheter for barna og fedrene.

***Anita:** Og det skal vi jo bare gjøre mer av, altså vi skal bare oppmuntre mest mulig samvær med dem (fengslede far og hans barn) som har ett godt samvær. [...] Så alt samvær som er bra, mest mulig.*

De barneansvarlige bruker enkeltsamtaler med innsatte og jurister for å oppmuntre og tilrettelegge for kontakt mellom barn og far når samværet er bra. For å tilrettelegge for mer kontakt kan barneansvarlige argumentere for utvidede besøks og ringetider i samtale med juristene. Anita oppfordrer innsatte til kontakt med barna under soningen. For å få til kontakten forsøker hun sammen med de innsatte å finne løsninger på reisevei, tidspunkt og hvordan de økonomisk og strukturelt kan organisere besøk av barna. Før hun oppfordrer til besøk er hun tydelig på at barnet skal ha hatt kontakt med far før fengslingen.

Barneansvarliges rolle blir her en slags kontrollfunksjon, der hun går inn og justerer hvem hun anbefaler at skal ha besøk og ikke. Når hun setter krav om at det skal ha vært kontakt tidligere, setter barneansvarlig en norm for hvem som bør og ikke bør besøke far i fengsel.

Både barna og de barneansvarlige er klare på at barna kan ha behov og godt av mer kontakt med sin fengslede far under soningen. Mange fedre vil også kunne oppleve kontakten positivt. Atskillelsen fra barna kan for mange fengslede fedre være smertefullt (Ugelvik 2014: 3). De kan bruke mye energi på å tenke på og bekymre seg for familien utenfor fengselet. Innsatte i begge fengslene forteller at de opplever det vondt å ha så lite kontakt med barna sine.

Det vil være positivt for barna som har behov for kontakt med far at barneansvarlige setter fokus kontaktrelasjonen innad i institusjonen. I de tilfellene barneansvarlige tilrettelegger for enkelte barn vil dette antakeligvis kunne få positive effekter på barnets utvikling. Foreløpig har det ikke vært publisert noen data som viser at besøk hos den innsatte forelderen i fengsel har langvarig negativ påvirkning på barnet (Magaletta og Herbst 2001).

Problemer rundt barnas kontakt med far i fengsel

Det kan spekuleres i hvordan et fengselsbesøk kan påvirke barna, selv om det ikke er publisert noen forskning som viser langvarig negativ effekt. Med utgangspunkt i Clemmers studie av fangers «prisonisering» i fengselet, mener Comfort (2008) at også pårørende på et vis «prisoniseres». Pårørende vil også internalisere fengselskulturen under fengselsbesøkene. Comfort tok utgangspunkt i kvinner som besøkte sine kjærester eller ektemenn i fengselet, men det kan tenkes at barna også kan oppleve noe av den samme sekundær prisoniseringen som kvinnene.

Clemmers (1958) prisoniseringsprosess handler om at fangen plukker opp en fangekultur i fengselet og lærer å leve etter de uskrevne fangenormene. Fangen aksepterer en underordnet rolle, utvikler vaner for spising, kleskode, arbeid, soving og tar til seg et lokalt fangespråk. Den innsatte lærer seg koder, holdninger og verdier som de andre innsatte har. Deretter er det et grunnleggende prinsipp at de innsatte skal være lojale ovenfor hverandre hvis utenforstående blander seg inn. Fangene skal ikke hjelpe ansatte i fengselet med informasjon. Clemmer (1958) forteller at prisoniseringseffekten fører til to konsekvenser for de innsatte. De opplever en større identifikasjon med det kriminelle fellesskap og de kan bli mer tilbøyelige til å begå nye kriminelle handlinger. Sykes (1974) ser prisoniseringen og sosialiseringen i fangekulturen som forsvarsmekanismer for de smertefulle forholdene de innsatte møter i fengslene.

Når kvinnene i Comforts (2008) studie sekundær prisoniseres ved at de forsøker å tilpasse seg kulturen, kan det også være en måte å takle smertepåføringen fengselet skaper. Som jeg har vist tidligere opplever barn av fengslede også lidelser som følge av straffen. Dette kan blant annet skje når kontakten er begrenset. Når fengselet bestemmer over fangens ringe- og besøkstid blir også barnas tid i en viss grad styrt av fengselet. Comfort (2008: 27) påpeker at det er en grense mellom utsiden og innsiden for besøkende. På utsiden er barna frie

mennesker, men på innsiden blir de «fengslede kropper» som kontrolleres og styres av fengselets begrensninger, regler, rutiner og betjentenes prioriteringer. Dette funnet støttes også av Arditti og Tech (2012: 195). Barna må håndtere to separate virkeligheter.. Å være *sekundær prisonisert* er å være «both ways», både fanget og fri. Clemmer (1958) mente fangene ikke kunne være begge deler og at de måtte tilpasse seg en fangekultur. Påørende på utsiden blir begge deler da de må forholde og tilpasse seg til to virkeligheter. Altså må barna tilpasse seg til fengselsverden og til samfunnet utenfor. Comfort (2008) fant ut at kvinnene modifiserte deres oppførsel etter fengselsreglene slik fengselet ville at kvinnene skulle oppføre seg. Barna blir også nødt til å tilpasse seg for å få lov til å besøke far. Barna blir det Comfort kaller «kvasi-fanger» som kontrolleres og styres av fengselet, og blir dermed sekundær prisonisert. Barna «kjenner på» forelderens straff uten at barna selv har gjort noe galt og skal «straffes».

Barna kan oppleve å bli sekundært prisonisert da de ved ankomst blir fratatt sine eiendeler under besøksoppholdet, akkurat slik som fangene opplever når de skal sone. I tillegg var Comfort (2008: 50) opptatt av hvordan kvinnene ble anonymiserte figurer i en underordnet gruppe, fratatt sin identitet og behandlet etter fengselets prinsipper. Fengselet tar over kvinnens status slik fengselet tar over fangens status ved fengslingen. Fangen gis et fangenummer og fangen blir en del av fangegruppen. Dette anser Clemmer som en del av prisoniseringsprosessen. Når barna er på besøk i fengselet blir også de en del av en «besøkende gruppe» som behandles etter fengselets premisser. Barna får utdelt et skilt med teksten «Besøkende» etterfulgt av et nummer. Dette er igjen en form for sekundær prisonisering.

Barn som får besøke pappa i fengsel tilbringer en del av sin tid på innsiden av fengselet. Møte med fengselet gjør at barna får kjenne på en del av straffens «smertepåføring» og barna kan oppleve en form for sekundær prisonisering. Hvilken betydning denne formen for sekundær prisoniseringen vil kunne få for barna har jeg ingen klare svar på. Det er ikke gjort noen direkte forskning på akkurat dette, og forskere som Smith og Jakobsen (2010) og Lahnstein (1993) anbefaler allikevel at barn får besøke far i fengsel. Besøkene kan være positivt for barn- og farrelasjonen, og barnas reaksjoner og utvikling.

7.2.2 Når barna vil ha kontakt, men ikke far

Selv om barnet har behov for kontakt med far er det ikke alltid at den innsatte ønsker det. Dette kan være fordi far ikke ønsker at barnet skal se hvor tøft han har det, at han tror barnet ikke har godt av å være i et fengsel eller at han skammer seg over å sitte i fengsel og ikke orker kontakt. En innsatt fortalte til barneansvarlig Anita at han ikke ønsket at barnet skulle besøke han under oppsyn i fengselet. *Jeg vil kunne klemme mitt barn akkurat som jeg vil uten at noen skal se og bestemme.* Begge barneansvarlige drøfter situasjoner der far ikke ønsker kontakt, men barna tar kontakt med barneansvarlig for å få hjelp til å opprette kontakten med far. Som jeg har vist tidligere vil det i de fleste tilfeller være til fordel for barna å ha kontakt med pappa under soning. Hva kan barneansvarlige gjøre når fedre ikke ønsker kontakt, men barna vil ha det?

Britt: *Det kan være at barnet vil ha kontakt med pappa. Pappa har sagt at han ønsker ikke kontakt med barnet sitt, fordi at sånn eller sånn. Det kan ha sammenheng med dommer. Og da, hvor mye skal jeg si til barnet da? Når barnet forteller; «jeg er redd for at pappa skal dø». «Pappa har sagt at han er sånn og sånn syk. Han har sagt at nå har han ikke lenge igjen. Det har jeg fått vite, men han vil ikke snakke med meg.» Skal jeg da gå ut å si «ta det med ro vennen min. Pappa dør ikke.» Det at han sier han er syk. Kanskje det ikke stemmer en gang. Hva kan jeg informere om når jeg ikke har samtykkeerklæring fra en innsatt til å gå ut til et barn? [...]Da gjelder det å ha nok fagkunnskap til å vite hva du skal gjøre i de ulike situasjonene og ha drøfta etiske problemstillinger. Så det er en del problematikk rundt det som kanskje blir mer spesielt i kriminalomsorgen enn andre steder.*

For de barneansvarlige vil situasjonen kunne skape en del etiske utfordringer. Barneansvarlige er pålagt taushetsplikt om de innsatte. Dette vil si at så lenge den innsatte ikke har gitt samtykke kan ikke barneansvarlige si hvem som er fengslet eller om andre forhold angående den innsatte. Begge barneansvarlige mener det er viktig at barna får vite sannheten om fars fengsling og at det opprettholdes kontakt i de fleste tilfeller. Det finnes selvfølgelig unntak som når far sitter inne for familievold eller at han skal sone over kort tid. Hovedsynspunktet for de barneansvarlige er allikevel at kontakt mellom barna og den innsatte stort sett er viktig. Med dette synspunktet og arbeidsoppgaver som skal tilrettelegge for barnas beste, vil taushetsplikten kunne være svært problematisk.

Anita ville valgt å løse slike saker ved å fortelle barna at hun må ringe de opp igjen, for så å undersøke om det ligger noe samtykke fra far om informering til barna. Dersom det ikke finnes noe samtykke må barneansvarlig si at hun ikke kan gi ut informasjon om hvem som sitter i fengselet. Men hun kan da ta kontakt med den innsatte og sammen drøfte barnets situasjon. Britt har valgt å løse utfordringen ved at hun snakker med barna om hvordan det er å være innsatt i fengsel generelt. For å berolige barnet kan hun fortelle at de innsatte har arbeid eller skole, at de har eget rom og at de får mat, uten eksplisitt å nevne barnets far.

Altså kan den pålagte taushetsplikten som fengselsansatte har skape utfordringer for barneansvarliges arbeid i å tilrettelegge for kontakt mellom far og barn. Taushetsplikten får også følger for hvem barneansvarlige arbeider for. I utgangspunktet skal barneansvarlige bedre og tilrettelegge for barnas situasjon og rettigheter, men taushetsplikten tar hensyn til at fengselet i hovedsak arbeider med innsatte. Barneansvarlige blir arbeidende for far så lenge det ikke er for barnas beste å ikke få opplysninger om far.

7.2.3 Når barna har behov for mindre kontakt

Begge barneansvarlige forteller at noen barn også kan ha behov for mindre kontakt med pappa når han er i fengsel. Det finnes barn som besøker pappa ofte i fengsel. I noen tilfeller kan barna oppleve at kontakten blir for mye. Kontakten kan for enkelte barn gå ut over barnets egen fritid og interesser. Et av barna forteller under intervjuet at det har begynt å bli kjedelig i fengselet, *det er så lite å gjøre der*. Dessuten vil barnet spille fotball og være med venner også. Barnet har derfor valgt og ikke komme like ofte på besøk hos pappa. Etter hvert som barn blir eldre danner barn seg egne interesser og får venner som de liker å være med. Disse interessene ønsket barnet å ivareta selv om pappa satt i fengsel.

Barneansvarlige er begge opptatt av at det er viktig å la barna få ha egne interesser og venner selv om hverdagen kan være vanskelig når pappa sitter i fengsel. Det er viktig for barna at ikke alt bare dreier seg om far. Dessverre opplever begge barneansvarlige at barn kan ha problemer med å uttrykke at de ønsker å ha egne interesser i frykt for å såre pappa.

Britt: *Det er der jeg tenker meg som barneansvarlig må være med å ta barneperspektivet, det kan godt være at pappa har stort behov for å ha mye kontakt med barnet sitt. Men det er ikke sikkert barnet har like stort behov som pappa. Pappa kan ønske at barnet skal komme hver eneste helg, men det kan godt være at helgene er da sønnen er ute og sparker fotball, det er fotballkamper. Og hvis han da skal være her hver eneste helg å besøke pappa, så får han kanskje ikke vært med på noen av fotballkampene. Man må se barnets situasjon også. [...] Hvis han da skal besøke pappa hver eneste helg i fengsel fordi at pappa ønsker det så får han, mister han veldig mye av sin egen barndom og aktivitet med venner da.*

Barn er ofte lojale mot foreldrene sine, og redde for å gjøre noe som sårer foreldrene. Nettverket EUROCHIP skriver at barn uttrykker frykt for å være illojale mot foreldrene hvis de ikke kommer på besøk. Nettverket mener det er viktig å hjelpe barna med å få vekk følelser av ansvar for foreldrenes lidelser (Fathers in prisons). Britt ser at det for barna kan være utfordrende å fortelle at de ikke ønsker å komme på besøk. Hun forsøker å gjøre situasjonen lettere for barna ved å spre informasjon til innsatte, om at barna ikke nødvendigvis alltid ønsker eller har behov for å besøke pappa hele tiden. Det er viktig at de også får fritid. Med dette forsøker hun å bedre barnas situasjon og danne en bedre forståelse av barneperspektivet. Barneansvarlig blir her arbeidende for barna.

7.2.4 Når far ønsker kontakt

Det er ikke slik at barneansvarlige bare er behjelpelige med å gradere kontakten ut fra barnas ønsker. Det viste seg også at barneansvarlige valgte å ta kontakt med barn med utgangspunkt i fars forespørsel om hjelp til kontakt. I noen av tilfellene Anita fortalte om hadde ikke barnet og far hatt kontakt, men far ønsket nå å opprette kontakt under fengslingen.

Anita: *«Ok, hvis du vil kontakte barnet ditt så kan vi prøve på det, jeg kan være mellommann. Det vil si at da kan jeg hjelpe. Du skriver et brev og skriver hvorfor du ønsker, og hva du ønsker om kontakt og sånn. Og jeg leser gjennom det. Også sender jeg det. Du får ikke vite adressen, du får ikke vite noe før barnet sjøl har sagt at det vil ha kontakt tilbake. Og da kan barnet skrive til meg og jeg kan levere.» Da føler jeg at jeg trygger begge veier. Altså for jeg er ikke noen dommer som vet om det er godt eller dårlig for det barnet å ha kontakt. Og noen ganger så kan det være stygge historier, fæle ting som har skjedd. Men da kan det jo være at barnet har behov for å skjelle ut*

faren sin. Så derfor så tenker jeg er barnet stort nok, eller voksent barn, så er det ikke opp til meg å bestemme at det aldri skal ha kontakt med faren sin mer. Det må barnet selv bestemme tenker jeg da. Men da sikrer jeg hvert fall at det skjer ikke noe gærli' heller.

Barneansvarlig tar utgangspunkt i fars forespørsel, men jobber på vegne av barnet. Tanken bak kontaktetableringen blir i dette tilfellet at barnet kan ha godt av barneansvarliges tilrettelegging for kontakt, selv om det tar utgangspunktet i fars forespørsel. I dette ligger det også en viss makt hos barneansvarlig. Selv om det ikke er oppgavens fokus, innebærer ulike arbeidsoppgaver barneansvarlige har former for makt. Jeg skal derfor kort drøfte hvordan barneansvarlig kan sees i sammenheng med Foucaults (2002) *hyrdemakt* i dette eksempelet.

Foucault (2002: 75) bruker begrepet *hyrdemakt* om en «maktteknikk rettet mot individene som skal lede dem inn på en vedvarende og permanent måte». Han viser til hvordan hyrden samlet saueflokket og ledet dem inn i en retning. Flokken trenger en som veileder de på rett vei. Det er ikke sikkert at flokken selv ville gått denne veien uten hyrden. Foucault beskriver hyrdemakten som en makt som ikke skal undertrykke, men i stedet veilede, tilrettelegge for og forme individenes handlinger. Hyrden skal hjelpe flokken inn i det «gode». Når barneansvarlig velger å tilrettelegge for at kontakt mellom barn og far kan opprettes, tilrettelegger hun og gir hjelp for en mulig kontakt. Hverken barna eller far har tatt kontakten selv, i stedet hjelper barneansvarlig dem med å ta initiativet, slik hyrden hjelper flokken i en retning. Det grunnleggende for hyrdemakten er å skulle hjelpe og støtte flokken så de skal utfolde seg best mulig (Ugelvik 2011: 76). Hyrden skal kunne se både hele flokken og enkeltindividene beste samtidig. Han gjør seg kjent med flokken og påvirker dens vilje og valg. Hyrden skal veilede individer til å bedre ta valg som de kanskje ikke ville tatt alene (Ugelvik 2011: 77). Det er ikke sikkert at flokken er enige i det hyrden mener er best, men hyrden skal vite best og hele tiden ha alles beste i hodet (Foucault 2002: 79).

Barneansvarliges oppgave er i stor grad å tenke på barnas beste, som er her blir «flokket». Barneansvarlig begrunner hjelpen med å etablere kontakt med at det kan være barnas beste. Hun velger derfor å tilrettelegge for at barna kan få kontakt med far dersom de ønsker det. Hun ser at barna kan ha godt av og enten skjelle ut, få vite at far bryr seg eller opprette mer langvarig kontakt med far. Hun poengterer at det ikke er opp til henne å bestemme hva som er best for barnet, i stedet gir hun barnet valget. Hun tilrettelegger for at valget kan tas. Dette kan

sees som en form for hyrdemakt der barneansvarlig griper inn i deres private sfære og tilrettelegger for kontakt med tanke på barnets beste. Samtidig dekker barneansvarlig fars behov ved at hun faktisk gjør noe med å forsøke å etablere kontakt, men hun lar ikke far direkte selv avgjøre om kontakten er bra for barnet. For å veilede partene i hva som er best kontrollerer hun først deres brev. Barneansvarlig utfører ingen undertrykkende makt som går inn å bestemmer at kontakten skal finne sted eller ikke. I stedet for åpner hun for individenes muligheter, noe de kanskje ikke hadde gjort på egen hånd.

Å tilrettelegge for muligheter kan også sees i sammenheng med termen «governmentality». I følge Garland (1997) presenterte Foucault begrepet «governmentality» som en måte å styre andre og seg selv på. Begrepet bygger på at individene har fri vilje og kan ta egne valg. Samtidig ønsker staten at aktørene skal handle på en bestemt måte for at staten skal holde ro, orden, og oppnå sikkerhet, velvære og velstand. For å oppnå dette legges det frem en rekke handlingstilbud og veiledende instanser som skal veilede borgerne inn på «rett vei». På denne måten kan individene føle at de styrer over seg selv ved at de tar egne valg. Staten har på denne måten styrt individene inn i en ønsket retning, samtidig som individene føler at de har styrt over seg selv. Garland (1997: 179) beskriver hvordan Donzelot mente at profesjoner var med på å forme, styre og transformere familielivet mot en bestemt retning. Governmentality-makten er ikke bare eksplisitt brukt av staten, men oppstår også gjennom sosiale felt som for eksempel sykehus, skoler og sosialt arbeid. Dette er profesjoner som styrer individene mot en ønsket oppførsel. Kanskje vil barneansvarlige kunne være med på å styre individene i en ønsket retning om hvordan familien skal være. De vil da kunne forme hva som er for «barnas beste» og hvilken kontakt som er ønskelig ved å veilede foreldrene og barna, samtidig som barna og foreldrene vil kunne føle at de er med på å ta avgjørelsene selv.

Når barneansvarlige hjelper den innsatte med å opprette kontakt med barna uten at kontakten var der tidligere, bør nok barneansvarlig trå varsomt frem. Smith og Jakobsen (2010: 185) finner tilfeller i Danmark der barn selv sier at de ikke vil komme på besøk eller ønsker å ha kontakt med far, men myndighetene eller kriminalforsorgen presser allikevel med å arrangere kontakt. Det blir da tatt utgangspunkt i innsattes behov og ikke barnas. Dersom barneansvarlig begynner å etablere kontakt med innsattes barn da det ikke har vært kontakt tidligere, kan det være en fare for at barna vil synes det er vanskelig å si nei til barneansvarlig. For et barn kan fengselet virke skummelt, autoritært og fremmed. Det kan være utfordrende

for et barn å si sin egen mening hvis barnet oppfatter at en autoritær voksen forventer et ja. Dersom barneansvarlige i det hele tatt bør ta på seg en slik oppgave er det viktig at de tenker over hvilke muligheter de gir barna, og hvordan de fremstiller seg selv i kontakten. Selv om det kanskje av ulike grunner vil være bra for barnet at kontakten opprettes, ser det ut som om barneansvarlig kan bli arbeidende for far hvis kontakten opprettes på fars ønske. For selve relasjonen mellom barnet og den innsatte forelderen, viser Ayre, Philbrick og Reiss (2006: 31) at det kan være problematisk dersom bare fars behov for kontakt ivaretas. Det vil da kunne være vanskelig å oppnå fullt potensial for godt forhold mellom partene. Når kontakten med barnet skjer på bakgrunn av forelderens behov ser de dette som *ekskluderende egosentrisk fra* forelderen. Det vil derfor være viktig at barneansvarlige hele tiden husker på prinsippet om barnas beste dersom de velger å hjelpe far med å opprette kontakt med barna. Prinsippet «barnets beste» setter barneansvarlig igjen i en posisjon hvor det kreves kontroll for hvilke behov som er riktig å vektlegges. Barneansvarlige blir nødt til å vurdere om det er for barnets beste at det enten opprettes eller opprettholdes kontakt mellom far og barn når far ønsker kontakt. På denne måten kan det antas at barneansvarlig blir fengselets nye kontroll instans som griper inn i familienes private sfære og setter en standard for hva som er barnets beste.

7.2.5 Når barna ikke har godt av kontakt

Barn av innsatte kan ønske eller ikke ønske å ha kontakt med pappaen under soning. I begge tilfellene kan det være at kontakten ikke er for barnets beste for enkelte av barna. Smith og Jakobsen(2010) mener det gjelder en mindre gruppe barn som ikke har godt av å ha kontakt med far, men det betyr absolutt ikke at de må glemmes. Det er svært viktig å huske på disse barna da det kan få store konsekvenser dersom barna blir presset inn i en relasjon som ikke er bra for dem. Barnets beste kan være et tvetydig begrep som kan variere fra barn til barn og situasjon til situasjon, men prinsippet handler om «det som gagnar barnet best» i alle handlinger som angår barn. Barna skal få den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnas trivsel. Barnas beste vil også være ivaretagelse av barnas sikkerhet og helse (FNs konvensjon om barnets rettigheter 1989: artikkel 3).

Barneansvarlige er begge opptatte av at kontakten mellom barna og far kun skal finne sted om det er for barnas beste. Tilfeller der barna kanskje ikke vil ha godt av kontakt med far i fengsel kan være når far sitter inne for familievold og overgrep mot barna eller nære

pårørende. Noen barn opplever også at far kun er opptatt av seg selv og egen situasjon under besøket av barnet. Den innsatte kan ha vanskeligheter med å rette fokuset til barnets behov. Dette kan være utfordrende og skuffende for barnet. Andre innsatte er også svært sinte på politiet og myndighetene under soningen. Dersom den innsatte blir for opptatt av dette i samtale med barna kan dette skade barnas tillitt til myndigheter, og føre til at barna ønsker å gjøre opposisjon mot disse (Smith og Jakobsen 2010).

Det er heller ikke bra for et barn å ha kontakt med far i de tilfellene barna blir utnyttet på uakseptable måter. Slike forhold kan være når barna blir bedt om å komme på besøk å smugle inn ting i fengselet, eller at den innsatte ikke er interessert i barnet, men skaffer seg ekstra permisjoner med begrunnelse for barnets behov (Jakobsen og Smith 2011: 23). Altså er det ikke slik at barna nødvendigvis alltid har godt av kontakt med pappaen i fengsel.

De barneansvarlige er bevisste på at ikke alle barn bør ha kontakt med far. Dette vises blant annet ved at Anita sjekker opp om innsatte har samværsrett med barna før hun prater med dem. Dersom den innsatte ikke har samværsrett føler hun seg nødt til å finne ut hvorfor han ikke har samværsrett dersom han ber om hjelp til å kontakte barnet. Dette ønsker hun å gjøre for å vurdere om kontakten vil være til barnets beste. Dersom kontakt ikke anses som barnets beste velger barneansvarlig å ikke tilrettelegge for kontakt mellom partene.

Prinsippet om barnets beste skal sammen med fengselets sikkerhet, ligge til grunn for tiltak og avgjørelsene de barneansvarlige tar. I og med at prinsippet om barnets beste står såpass sterkt kan dette føre til at barneansvarlige også får en slags kontrollfunksjon. En ting er at barneansvarlig skal tilrettelegge forholdene med utgangspunkt i barnets beste, men når barneansvarlige går inn å jobber med kontakten mellom far og barn kan barneansvarlige bli kontrollører for prinsippets ivaretagelse. Fengselet har siden 2003 vært pålagt å ta hensyn til barnets beste gjennom norsk lov, men med barneansvarlig vil fengselet få en person som både kan kontrollere og tilrettelegge for prinsippet. Fengselet får en egen stemme på hva som er barnas beste. Samtidig får også fengselet en funksjon som direkte griper inn i borgernes privatliv og setter betegnelsen for hva som «er rett eller galt» i kontaktrelasjonen mellom fengslete fedre og barn. Barneansvarlig blir en normaliserende funksjon som uttrykker hvilken kontakt som er bra. Rugkåsa (2011) ser dette som typisk for velferdsambisiøsitet, der statlig politikk griper inn og setter normer for hvordan det er greit å leve og ikke.

Samfunnsborgerne formes³⁸. Norge anses som en høy velferdsambisiøs stat med universelle og omfattende velferdstjenester for borgerne (Rugkåsa 2011: 246). Gjennom normalisering av borgernes levemåte forsøkes det å skape en homogen gruppe av samfunnsborgere. For å normalisere samfunnsborgerne til en homogen gruppe griper «staten» inn i borgernes sfære gjennom ulike velferdstilbud. I følge Rugkåsa (2011: 248) danner høyt velferdsambisiøse stater snevrere grenser for hva som er normalt. Barneansvarlige blir et velferdstilbud som gis til barn av de innsatte i fengselet. Ved at de barneansvarlige velger når de skal hjelpe med å opprette kontakt og eller ikke, blir de et tilbud som kan være med å forme hva som anses som bra kontakt, dårlig kontakt, bra foreldre og barnas beste. Det kan antas at barneansvarlige blir fengselets kontrollører og normsettere for «god kontakt» mellom far og barn, og «barnets beste». Når barneansvarlig sier at hun er skeptisk til å opprette kontakt med barnet fordi far ikke har samværsrett, setter barneansvarlig en norm for borgernes privatliv der samværsrett er nødvendig for kontakt. Barneansvarlig går i utgangspunktet inn i borgernes privatliv ved å mene noe om kontakten bør være der eller ikke.

Samtidig krever prinsippet om barnets beste at noen kontrollerer om barnets beste oppfylles, dersom rettigheten skal ivaretas. En kan anta at barnets beste gjør barneansvarlige til en omsorgsperson som skal ivareta barna, samtidig som prinsippet krever at barneansvarlig blir fengselets kontrollør. Ericsson (1996) viste at barnevernsarbeidere også ofte befant seg i grenseland mellom kontroll og omsorg. At barn har fått økende rettigheter gir økt behov for kontroll og overvåking av familien (Ericsson 1996: 206). Dette blir tydelig for barneansvarligfunksjonen, der barneansvarlige skal tilrettelegge for og spre kunnskap om barn av innsattes rettigheter. For å være sikker på at barna får sine rettigheter og for tilrettelegge for disse, går barneansvarlig inn og kontrollerer familieforholdene. Barneansvarliges kontrollerende funksjon ser likt ut som Ericssons (1996: 103) funn av barnevernet, der det viser seg at jo mer barnets rettigheter kunngjøres og settes i fokus, jo sterkere får barnevernet et «*kvelertak*» på familien. Siden barneansvarlig skal sørge for barnas beste, ytrer de også egne meninger om familierelasjonen. Barna er ikke selv i stand til å ivareta sine rettigheter og det krever derfor at noen handler på barnas vegne (Ericsson 1996: 210). Barneansvarlige blir fengslenes aktør som handler på vegne av barnas rettigheter.

³⁸ Dette kan også sees i sammenheng med det tidligere nevnte begrepet «governmentality». Der staten gir tilbud ved å gi borgerne valgmuligheter som skal føre borgerne i en bestemt retning. På denne måten former staten borgene, samtidig som borgerne selv føler at de styrer ved å ta egne valg (Garland 1997).

Samtidig er begge barneansvarlige opptatt av og ikke skulle han ansvar for å fange opp barn som ikke har det bra med far, de skal ikke være noe barnevern. Men de har også opplysningsplikt til barnevernet dersom de plukker opp samvær de tenker ikke er bra for barna. De mener det er viktig å skille deres arbeidsoppgaver fra barnevernets oppgaver, de skal ikke plukke opp de som har det vondt. Allikevel ønsker Anita å gjøre en innsats som sikrer barnas beste og plukker ut barna som ikke burde ha kontakt.

Anita: *Hvis det er samvær som ikke er så bra, så må vi kanskje gå inn å gjøre noe med det. Man må komme i tale med dem som er på besøk, mer enn vi kanskje er i dag, synes jeg da. Og det er en svær jobb som jeg ikke vet helt hvor vi skal begynne. Men type tilbakemelding. Jeg tenker kanskje særlig på besøkshus³⁹, når dem bruker det. «Har det vært bra?» Da er dem jo kanskje et døgn der. «Hvordan var det? Var det bra?»*

Barn som har vært på besøk kan da fortelle sine opplevelser av besøket. Dette kan forhåpentligvis gi barneansvarlig noe innblikk i relasjonen mellom far og barnet, og en mulighet til å vurdere om kontakten er bra. Nok en gang blir barneansvarlig en kontrollfunksjon som kontrollerer om besøket har vært bra.

7.3 Hvem får det siste ordet?

Selv om begge barneansvarlige kan se at mange barn har behov for kontakt med far, eller at andre barn igjen ikke har godt av kontakt, er det ikke de barneansvarlige som til slutt avgjør samværet. Når far har samværsrett med barnet er det opp til foreldrene å avgjøre om kontakten i fengselet vil være for barnets beste. Dette kan være problematisk dersom foreldrenes behov blir satt først. En far kan ha behov for å få besøk av barnet selv om barnet kanskje ikke ønsker eller har godt av kontakten. Mor kan ha behov for avlastning og støtte av far i oppdragelse, og derfor ønske kontakt mellom barnet og far. Dersom forelderens behov blir vektlagt for mye og overgår barnets behov, blir ikke barnets beste ivaretatt. Dette er problematisk. I tilfeller der far ikke har samværsrett, eller barnevernet arbeider med familien

³⁹ Besøkshus er et tilbud for den innsatte og familien der besøket blir en mer tilnærmet «normal» situasjon. Huset er bygget som en leilighet med kjøkken, stue, soverom, bad og en liten hage. Familien kan overnatte i besøkshuset sammen med den innsatte. Ofte må den innsatte ha gjennomført foreldreveiledning eller «pappa i fengsel» kurs for å få bruke besøkshuset (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 2006).

kan barnevernet få det siste ordet. Barneansvarlige vil fremdeles kunne fungere som en kontrollfunksjon for prinsippet barnets beste ved å uttrykke deres meninger om kontakten bør finne sted til innsatte, barnevern og jurister. Da barneansvarlige altså ikke har siste ord, kan de dermed bli en mellomting mellom kontrollører og veiledere.

8 Barneansvarlige som forebyggende instans?

Begge barneansvarlige er opptatt av det skal være kontakt mellom far og barn når samværet er bra. For barna kan det være trygt å ha far som en tilgjengelig omsorgsperson. Når barneansvarlige setter ord på barnets beste, griper fengselet også inn i familielivet på utsiden av murene. For å opprettholde eller etablere kontakt mellom far og barn har barneansvarlige for eksempel ordnet forlenget ringetid, hjulpet far med å ta kontakt med barnet og tilpasset besøksfasilitetene til barna. De barneansvarlige arrangerer også familiefester der den innsatte kan treffe barna sine.

For kriminalomsorgen vil barneansvarliges arbeid med far- og barnrelasjonen kunne være positivt for rehabilitering- og tilbakeføringsarbeid. Kriminalomsorgens oppgaver er først og fremst knyttet til den innsatte og ikke barnet. Det kan kanskje da være lett å tenke at barneansvarlig ikke passer inn i et fengsel der målet er at innsatte skal sone en straff for så og rehabiliteres og forberedes på løslatelse. Det er åpenlyst at fengselsarbeidere skal arbeide med den innsatte. Hvorfor skal barneansvarlig da komme inn i et fengsel og arbeide for barna som er på utsiden av murene? Jo, fordi barneansvarlig kan forsøke å legge til rette for og skape en forskjell for far som er på innsiden, barnet som er på utsiden og samfunnets trygghet i form av rehabilitering og forebygging av lovbrudd. Jeg skal i dette kapitlet drøfte om barneansvarliges arbeid kan bidra til forebygging av ny kriminalitet, og hvilken nytte dette eventuelt vil kunne få for fedre, barn, fengselet og samfunnet.

8.1 Når det å ha en far i fengsel blir et sosialt stigma

Meg: *Hva tenker du om medias fokus på den innsattes kriminalitet i forhold til barnets situasjon?*

Anita: *Altså det må jo være kjempetøft. For media sparer jo ingen. Dem har jo bare fokus på det verste hele tida for å selge, ikke sant? Så jeg tror ikke media tenker på barna til de som har gjort noe kriminelt. Hvis du tar for eksempel det siste som har skjedd nå da. Han som drepte dem tre på bussen. Så har du jo sånne utsagn som; han var kald, han var rolig, vi måtte legge'n i bakken. Altså dem får fram et monster, ikke sant. Og det kan jo godt hende at han er og, ikke vet jeg. [...]Når det skjer sånne fæle*

ting så, så vil det jo alltid være det verste som vises. Og hvis du er barnet til den som har gjort det da, så er jo du òg et monster. Det smitter. Selyfølgelig. Så det må jo være en forferdelig påkjenning.

«Eplet faller ikke langt fra stammen» er et allmennkjent uttrykk. I dette uttrykket ligger det at barn ligner på foreldrene sine. Det er også en bred antakelse at barn av kriminelle har stor sjanse for selv å bli kriminelle. Som barneansvarlig uttrykte; *hvis du er barnet til den som har gjort det da, så er jo du òg et monster*. Barna kan stå i fare for å oppleve stigmatisering når en far er fengslet (Smith og Jakobsen 2010 og Raedar 2012). Goffman (2000) beskrev «stigma» som kjennetegn hos mennesker som ble plassert i avviker kategoriene. Han mente at mennesker kategoriserer kjennetegn og andre mennesker ved å dele menneskene inn i ulike grupper. Dersom en møter på et menneske vil en sette en type «merkelapp» på hvem mennesket er. Dette blir individets sosiale identitet. Dersom individets kjennetegn ikke passer inn i en kategori for «vanlige mennesker» vil individet bli sett på som avvikende. Disse kjennetegnene kan for eksempel være slem, svak eller farlig. Individet får da det Goffman (2000) kaller et «stigma». Et stigma kan «smitte» fra en forelder til barnet, ved at andre mennesker antar at stigmaet forelderen har også vil finnes hos barnet. Når det blir kjent at et barn har en pappa i fengsel, kan barnet bli møtt med skepsis, og antakelser om at barnet også er «slem» eller vil bli kriminell. Smith og Jakobsen (2010: 49) skriver om «Marie» som ikke ble invitert i bursdag til ei jente i oppgangen. Alle de andre barna som bodde i oppgangen ble invitert, men bare ikke «Marie». Hun trekker selv konklusjonen om at de andre ikke vil ha henne med fordi pappa sitter i fengsel. Smith og Jakobsen (2010: 50) forteller også at andre barn av fengslede opplever at barn ikke vil være med dem fordi de er redde for å bli innblandet i noe. Barnet stigmatiseres altså på bakgrunn av forelderens avvikende atferd.

Hvorfor kan barna oppleve stigmatisering når far er fengslet? Mange kan anta at barna selv vil begå lovbrudd da far har gjort det. Kan stigmatiseringen komme av at det finnes en antakelse om at individer kan arve foreldres avvik? Er det i så fall snakk om genetisk eller sosial arv? Hvilke effekt kan disse antakelsene ha på barna? Som jeg utdyper litt senere i kapittelet, vil antakelser om at barn av innsatte kan arve en avvikende oppførsel føre til stigmatisering av barna. Stigmatiseringen kan igjen vanskeliggjøre barnas situasjon og føre til at barna godtar seg selv som avviker. Barna vil da kunne vise avvikende atferd, og den kriminelle arven videreføres. Dersom den kriminelle arven forekommer enten gjennom genetisk arv, sosial arv,

stigmatisering og selvoppfyllende profeti, eller en slags blanding, vil en kunne stille spørsmål om dette kan forebygges? Kan barneansvarliges informasjon til ansatte og samfunnet, og arbeid med barn av innsatte fungere forebyggende? Hvilke betydning vil dette i så fall kunne få for barnet, far, fengselet og samfunnet?

8.2 Genetisk arv

Genetisk arv av kriminell atferd har lenge vært undersøkt i kriminologien. I 1876 skrev Lombroso teorien om den fødte forbryter. Forbrytere skilte seg ut fra de lovlydige gjennom fysiske kjennetegn. Kjennetegnene kunne blant annet være for mange fingre, utstående kinnbein, håndtaksformede ører, plattfot og skjelende øyer. Dette korresponderte med psykiske tegn som nedsatt funksjon av smertefølelse, impulsivitet, forfengelighet eller mangel på anger. Disse tegnene var i følge Lombroso arvelige (Lombroso 2006: 213- 218 og Hauge 2009). Etter hvert endret Lombroso sin oppfatning fra å se på de fleste kriminelle som fødte forbrytere til å redusere antallet. Resten mente han at var tilfældighetsforbrytere skapt av miljøet (Hauge 2009: 29-30).

I 1895 forsket Dugdale på slekten Jukes. Dugdale hadde bemerket seg at mange av medlemmene i denne familien var innblandet i kriminelle hendelser. Han satt da opp en slektstavle som førte 200 år tilbake i tid. I slekten fant Dugdale at halvparten kunne karakteriseres som forbrytere, prostituerte, landstrykere eller lignende. Ut i fra dette konkluderte han med at kriminalitet var genetisk arvelig (Hurwitz og Christiansen 1983: 49). Dette var den første slektsforskningen som ville finne ut om kriminell atferd gikk i arv. Slektsundersøkelsene skapte på sin tid stor oppsikt og fikk en betydningsfull rolle i europeisk kriminologi frem til etter andre verdens krig (Hurwitz og Christiansen 1983: 47). Det var mange som tok slektsforskningene som bevis på at kriminell atferd var genetisk arvet (Hauge 2001: 36). For barn av kriminelle var dette problematisk. Staten så skeptisk på den kriminelle familie og satt i gang forebyggende tiltak (Smith og Jakobsen 2010). Dette kunne for eksempel gjøres gjennom sterilisering av kriminelle så de ikke skulle sette kommende kriminelle barn til verden.

I senere tid har ikke slektsforskningene blitt sett på som noe sterke bevis for genetisk arvelighet, da det like gjerne kan komme av miljøpåvirkningene familiemedlemmene har vært utsatt for. Å være i samme familie skulle også tilsi at de til en viss grad har vært utsatt for

lignende miljøpåvirkninger (Hauge 2009: 36). Miljøpåvirkningene kan i følge Jonsson (1969) være disponerende for kriminalitet. Allikevel er ikke genetisk arv utelukket som årsaksforklaring i dag. Rose (2000) viser hvordan det innenfor den kriminalpolitiske arenaen bygges opp teorier om genetiske risikofaktorer og forebyggende strategier, der en tenker at det finnes genetiske disposisjoner for kriminalitet. Dette vil si at individer kan ha gener som ved en viss påvirkning kan utløse kriminell atferd. Lowenstein (2003) drøfter hvordan gener påvirker funksjoner som aggressivitet og impuls kontroll, som igjen har betydning for kriminell oppførsel. Genene er ikke direkte ansvarlige for den kriminelle handlingen, men på grunn av genene vil individene være mer sårbar for å skulle begå kriminalitet, enn hos dem med gener for lav aggressivitet og lav impuls kontroll. Genene utløser ikke handlingen i seg selv uten miljøpåvirkning. Antakelsen om at avvikende atferd kan ha genetiske arvelige disposisjoner er altså ikke forsvunnet i dag.

8.3 Sosial arv

Forebyggende tiltak legger i dag også vekt på risikoen av å være i slekt med individer som har begått avvikende handlinger. Men antakelsene er ikke bastante i å mene at barn av såkalte avvikere nødvendigvis blir avvikere. I stedet er det tenkt at det finnes visse risikofaktorer for at barna kan utvikle avvikende atferd. Det settes ikke i gang forebyggende tiltak som sterilisering, men velferdsstaten kan med ulike instanser tre inn i familiens privatliv å tilby oppfølging, hjelp og tilrettelegging for barna og foreldrene for å forebygge at barna skal utvikle avvikende atferd. Stortingsmelding 37 (2007-2008:13.1) skriver tydelig hvordan barn av kriminelle kan være en risikofaktor for senere kriminalitet og at det trengs forebyggende tiltak;

Det er god kriminalpolitikk å sette i verk forebyggende tiltak rettet mot innsattes barn og andre pårørende. FAFOs leveårsundersøkelse viser at 30 % av de innsatte hadde opplevd nær familie fengslet. Det indikerer at risikoen for egen kriminalitet er sterkt forhøyet hvis et familiemedlem kommer i fengsel. Hvis samfunnet kan gi barna et godt tilbud om hjelp på et tidlig stadium, kan det bidra til å redusere sosiale problemer og forebygge kriminalitet.

Om barneansvarlig kan være et mulig forebyggende tiltak for arvelig kriminalitet vil diskuteres litt senere i kapitlet.

Sosial arv brukes i dagligtale for å beskrive fenomener hos en generasjon som ligner fenomener fra foreldregenerasjonen. Altså er det snakk om en reproduksjon fra generasjon til generasjon (Ekspertgruppen om sosial arv 1999). I sammenheng med sosial arv og barn av innsatte, er det ofte det negative aspektet som settes i fokus. Nemlig barnets reproduksjon av forelderens kriminelle atferd.

Jonsson brukte begrepet *sosial arv* i 1969 etter å ha foretatt en studie av gutter i tre generasjoner med avvikende atferd. Jonsson fant at foreldrenes egne oppvekstvilkår i stor grad var like de vilkår foreldrene skapte for sine barn. Dette kunne sees på de ytre omstendighetene som økonomiske standard i hjemme, skolegang, yrkeskarriere og sykdom hos familieforsørgeren. Til sammenligning med foreldrenes oppvekst, ble det også oppdaget likhet i kontaktatmosfæren og oppdragelsesstrenghet i hjemmet. Alkoholmisbruk, skilsmisse og barn utenfor ekteskap gikk også igjen (Jonsson 1969: 45). Jonsson (1969) beskrev at mennesker som under sin barndom ikke hadde fått grunnleggende behov tilfredsstilt, ville som voksen få vanskeligheter med å gi sine egne barn full tilfredsstillelse av samme type behov. På denne måten oppstår i følge Jonsson det *sosiale arvet*. I følge teorien om sosial arv vil det kunne antas at barn av innsatte på grunn av manglende tilfredsstillende behov selv vil kunne danne kriminell atferd.

«Ekspertgruppen om sosial arv» (1999) påstår at en dårlig oppvekst ikke forårsaker senere avvik i seg selv, men at det utgjør en større risiko for at avvik skal forekomme. Det er ikke slik at alle med dårlig oppvekst vil begå avvik, men risikoen for at de gjør det vil øke. Selv om et individ har risikofaktorer gir det ingen grunnlag for å forutsi individets liv.

Ejrnæs, Gabrielsen og Nørrung (2005) kritiserer Jonssons begrep om sosial arv, og mener den er mangelfull og lite spesifisert. De mener begrepet bør anvendes på ulike måter. Det kan deles inn i sjanselikheter, risikofaktorer og overførsel av sosiale problemer fra foreldre til barn. Sjanselikheter vil si at man har ulike utgangspunkt («begrensede livssjanser»). Dette kan være at man har ulik sannsynlighet for å få utdanning og attraktive jobber avhengig av foreldrenes utdanning og klassetilhørighet. Fokuset blir da flyttet fra individet og til samspillet mellom individ og system (Ejrnæs, Gabrielsen og Nørrung 2005: 57).

8.4 Stigmatisering og selvoppfyllende profeti

Synet på arv og miljø som har dominert i kriminologien har vært at det både er genetisk arv og miljøbestemte påvirkninger som spiller en rolle for kriminell atferd. Det ene kan ikke tenkes uten det andre (Hauge 2009: 38). Det er med andre ord vanskelig å si om arven av avvikende atferd i seg selv skulle være biologisk eller miljømessig arvelig, men antakelsen om en slags arv finnes.

Hva gjør egentlig antakelsen om at barn kan arve den kriminelle atferden fra forelder(e) med barna? Med en slik antakelse vil barna kunne oppleve en slags forventning fra samfunnet om at de skal bli kriminell dersom far sitter i fengsel. Kan selve antakelsen i seg selv gjennom en slags selvoppfyllende profeti, være med på å påvirke at teorien om den kriminelle arv utføres i praksis?

Mennesker barnet møter på vil kunne møte barnet med en slags skepsis når de vet at barnets far er fengslet. Skepsisen bygger på troen om at barnet selv vil kunne utvikle kriminellatferd på grunn av antakelsene om avvikende arvedisposisjoner. Barnet blir stemplet som kommende avvik. Barnet har da havnet i en stigmatiseringsprosess. Barnet kan fange opp stigma og ta til seg skepsisen omgivelsene uttrykker. Dette kan føre til en endring av synet på seg selv. Barnet vil føle disse antakelsene og forsøke å danne en «løsning». En nærliggende løsning vil være å gå inn i avvikerrollen (Hauge 2009). Barnet kan oppfatte og forvente at det selv skal ha avvikende oppførsel slik som omgivelsene forventer, fordi arven vil gå sin gang. Med en slik forventning til seg selv blir det lettere for barnet å godta og utføre avvikende handlinger. Det er tross alt det som forventes av omgivelsene og en selv. På denne måten vil barnet også slippe selvbebreidelse ved å legge skylden for egen utvikling til noen andre utenfor en selv. Enten ved å legge det på arveanlegget eller miljøpåvirkelser, – «jeg vil uansett bli kriminell fordi jeg arver det av pappa», «jeg er lært opp til å bli kriminell så det er greit».

Det at man aksepterer rollen som avviker kan kanskje føre til at man på ny aksepteres i denne rollen av familie og venner – at de viser medlidenhet, gir hjelp og støtte og unngår å stille krav om at man skal endre seg. Og fordi man definerer seg selv som avviker, står man friere til å benytte seg av de fordeler avviket kan gi (Hauge 2009: 114).

Barnet selv og andre har godtatt avvikerdefinisjonen. Som følge av barnets avvikende handlinger vil barnet kunne ekskluderes i samfunnet. På denne måten vil antakelsene om at kriminell atferd kan arves være med på å forsterkere arven. Dette blir en slags

miljøpåvirkning hvor omgivelsene rundt barnet påvirker den sosiale arven gjennom stigmatisering. Antakelsen om den kriminelle arv blir en selvoppfyllende profeti og «ond sirkel» som kan skape verre problemer for barna (Ejrnæs, Gabrielsen og Nørrung 2005:64). Kan det være at barneansvarlige kan få en påvirkning for slike antakelser? Hvilke betydning vil det i så fall ha for barna? Kan den «onde sirkelen» forebygges?

8.5 Forebyggende instans?

Som jeg har vist kan antakelser om en kriminell arv føre til stempling og selvoppfyllende profeti hos barna. For barna selv ville det være en fordel om slike antakelser ble borte for å unngå ekskludering og selvoppfyllende profeti. De barneansvarlige jobber i stor grad med å spre informasjon om barn av innsatte, først og fremst innad i fengselet til ansatte og innsatte. De er også opptatt av at samfunnet utenfor murene må få en bedre forståelse for disse barna. For å skape en bedre forståelse og få vekk forutinntatte antakelser om barna i samfunnet, har de valgt å uttale seg om barnas situasjon i media. Anita ønsker også etter hvert å oppsøke skoler for gi informasjon om hvordan det kan være å være barn av fengslede. I skolen er det mange mennesker som omgås barn med en pappa i fengsel. Å spre barneperspektivet når en far er i fengsel til lærere, venner og helsesøstre vil kunne danne et grunnlag for bedre forståelse og støtte for barna. Vil en bedre forståelse for barna kunne dempe stigmatiseringsprosessen? Vil barneansvarlige i så fall kunne bli en slags forebyggende instans ved å dempe antakelsene om kriminell arv som fører til en selvoppfyllende profeti?

Det er tidligere kjent at barn som har vokst opp med vanskelige levekår har klart seg bra som voksne. Barna er ofte kjent som løvetannbarna, men de kan også kalles mønsterbrytere. En mønsterbryter betegnes som et menneske som mot alle odds har beveget seg fra en oppvekst med vanskelige vilkår, til et voksenliv med gode vilkår. Barnet har brutt mønsteret som i utgangspunktet skapte vanskelige utviklingsbetingelser (Hansen, Hansen og Elsborg 1999: 15). Hvordan kan enkelte klare å komme ut av mønsteret, mens andre forblir? Hansen, Hansen og Elsborg (1999) forsøkte å finne «veien til» mønsterbrudd hos barn med begrensede oppvekstbetingelser. Oppvekstbetingelsene kan være av sosiologiske- og psykologiske forhold. For å finne veien til mønsterbruddet mener Hansen, Hansen og Elsborg (1999) at en må se på det dialektiske samspillet mellom disse to forholdene. De kaller individer for mønsterbrytere dersom individene både har hatt vanskelige sosiologiske -og psykologiske

forhold, men allikevel har klart å oppnå gode sosiologiske og psykologiske forhold som voksne.

8.5.1 Hva kan barneansvarlige gjøre?

Brockenhuus-Schack og Christensen (1997: 163) mener at alle mønsterbrytere har fra et eller flere mennesker rundt seg fått en form for omsorg. Foreldrene kan ha sviktet på et trengende område for barnet. For eksempel kan barnet ha opplevd manglende omsorg fra far under fengslingen. Istedenfor kan en annen person ha dekket et slags omsorgsbehov for barnet ved å bry seg underveis. Dette kan for eksempel være en slektning, barnehageassistent, lærer, pedagog, trener, forelderen som er hjemme, eller hva med barneansvarlig? Kan barneansvarlig være en som viser omsorg og støtte, og dermed hjelper til i dannelsen av mønsterbrytere?

I praksis håper begge barneansvarlige å ha mere direkte samtaler med barna. De har laget en ordning slik at barna kan kontakte dem på telefon til bestemte tider, eller legge igjen beskjed på telefonsvarer. I samtalene vil de kunne lytte til barnas tanker om det å ha pappa i fengsel, kunne gi råd og normalisere barnas situasjon. Barneansvarlige vil også kunne fortelle om fengselet og dempe barnas fantasier om hvordan pappa har det i fengsel. Altså kan barneansvarlige i utgangspunktet være lyttere og samtalepartnere for barna. Derfor kan det tenkes at barneansvarliges arbeid vil kunne hjelpe med å danne mønsterbrytere blant barn av innsatte. Samtidig påpeker de barneansvarlige også at det er viktig å skille mellom barneansvarlig og terapeut.

Britt: *Det er ikke vi som skal sitte der hvis det er behov for behandling, eller en terapeut eller en samtalepartner. Så kan de hovedsakelig bruke helsesøster, de kan bruke BUP, de kan bruke sånn rødekorstelefonen for barn. At jeg får ut all den informasjonen på alt de kan bruke.*

For kriminalomsorgen er skillet mellom terapeut og støttespiller gunstig. Dersom barneansvarlige skulle være terapeuter ville det også stilt høyere krav til gode resultater blant barnas helse, reaksjoner og det forebyggende arbeidet. Fengselet ville dermed stått til ansvar for barnas fremgang og trivsel. Når barneansvarligrollen skal være en støttespiller, vil barneansvarlig kun være et tilbud til barna uten det samme ansvaret. Kriminalomsorgen bruker også et slikt argument for bruk av programmene i fengsel og tilbakeføringsgarantien.

Programmene og rettighetene er et tilbud de innsatte kan benytte seg av. Men det er ingen juridisk garanti som lover at tilbudene skal gjøre den innsatte lovlydig, men det tilrettelegges for å gi den innsatte mulighet til det (Dyb og Johannessen 2011). Altså skal barneansvarlige være et støttetilbud til barna, men det gis ingen garanti for at barna «skal blir bedre» eller at det dannes mønsterbrytere.

Selv om barneansvarlige ikke har direkte ansvar for å danne mønsterbrytere, vil det kanskje være en positiv sideeffekt av arbeidet med barna? Tross fraskrivelsen av ansvaret for å danne mønsterbrytere, uttaler Anita at hennes personlige mål vil være å ha hjulpet minst ett barn når hun er ferdig i jobben. Altså håper hun å kunne være en god støtte og samtalepartner for barna. Ved å være tilgjengelige for samtaler med barna, er det en sjanse for at barneansvarlige fyller en omsorgsrolle som for enkelte barn kan danne mønsterbrytere. Foreløpig har kontakten med barna over telefon ikke fungert i praksis. De har hatt lite kontakt med barna. Dette kan blant annet skyldes at barneansvarlig er nytt og ukjent, eller at barna selv må ta kontakt. Mest sannsynlig vil samtalene med barneansvarlige i dag derfor ikke ha vært til stor hjelp for danning av mønsterbrytere.

Brockenhuus-Schack og Christensen (1997) mener at menneskelige evner av innlevelse hos andre mennesker, engasjement og respekt er svært viktig for dannelse av mønsterbrytere. Det holder ikke med bare faglig innsikt hos personalet som er i kontakt med barna. Britt mener at barneansvarligrollen krever god faglig tyngde. Hun er utdannet barnevernspedagog, og er klinisk godkjent familieterapeut med spesialistutdanning i barne- og ungdomspsykiatri.

Meg: *Hva krever denne jobben av deg? Og hvordan har du tenkt å løse det?*

Britt: *Det krever innsatts. Men jeg finner det jo givende. Barns sin situasjon, eller barn som pårørende er noe jeg har vært opptatt av lenge. Før barneansvarligfunksjonen trådte i kraft. Fordi jeg har den systemiske tankegangen inn gjennom studie med spesialistutdanning i barn- og unges psykiske helse. For meg så er det en måte også innenfor fengselets rammer å få brukt utdanninga mi. [...] Så jeg tenker at det krever innsats fra meg, men det krever at jeg også bruker kompetansen min. Men jeg har kontinuerlig lyst på påfyll. Så jeg har jo kursa meg i samtaleteknikker med barn året som har vært etter jeg var ferdig utdanna. Så har jeg*

tatt psykologisk første hjelp. [...] For da har jeg en trygg forankring på min faglighet i forhold til barn og å se barnets situasjon.

Britt ser bruk av sin utdanning og fagkompetanse som viktig for å kunne se og ha forståelse for barna. Dette kan være viktig for å kunne se helheten i barnas situasjon og vite hvilke hjelpemidler som kan benyttes. Samtidig er det også viktig at barneansvarlige har medmenneskelige evner til å kunne vise respekt, forståelse og engasjement for barna. Det er ikke selvsagt at en utdanning vil føre med seg slike evner hos et menneske.

Anita: *Så kom det en sånn høring. FFP hadde intervjuet noen barn og spurt; «hvis det skal være en barneansvarlig, hvordan skal den være?» Og da var det barna som sa, jeg tror det var at «det bør være en som ser dem, også bør det være en som kjente pappa, også en som kunne være litt rar og litt morsom». Så tenkte jeg at det er jo bare meg. [ler] [...] Det er liksom målet, det viktigste da, at barna føler at dem blir sett og hørt, ikke sant? Så det er det jeg jobber mot hele tida.*

Anita ser seg selv som en som kan se og høre barna. Under observasjon og intervju virker det som om begge barneansvarlige har god forståelse og innsikt i hvordan barn av fengslede kan ha det. I og med at jeg ikke har sett noen av de barneansvarlige i direkte samspill med barn kan jeg ikke sikkert si noe om hvordan de barneansvarlige viser respekt eller medmenneskelighet ovenfor barna. Men det var tydelig at de begge var opptatt av at barna bør sees, respekteres og forstås.

For å forstå mønsterbrytere må man forstå prosessen de går igjennom. Hansen, Hansen og Elsborg (1999) intervjuet 24 personer i Danmark som mente de var mønsterbrytere. Det viste seg at det er tre forhold som er avgjørende for brudd på mønsteret. Forholdene var; begivenheter, støttende personer og personlige egenskaper hos mønsterbryteren. Mønsterbruddene skyldes ikke nødvendigvis bare enkelte begivenheter eller andre personers innsats alene, men dette var utløsende forutsetninger i mønsterbruddprosessene. Barneansvarliges arbeid kan muligens bli det de kaller en avgjørende «begivenhet» for en mønsterbryter. Begivenheter er situasjoner og hendelser i mønsterbryterens liv som skapte avgjørende påvirkning for bruddet. Flere av informantene i mønsterbryterundersøkelsen så kontakten med en i det offentlige velferdssystemet som en viktig begivenhet. Informantene

mente at det først og fremst kom av at en eller flere voksne i velferdssystemet viste personlig engasjement. Personen uttrykte også tro på mønsterbryterens utviklingsmuligheter (Hansen, Hansen og Elsborg 1999: 52). Om det var den voksnes pedagogikk eller engasjement som dannet en forskjell var det vanskelig å svare på. Barneansvarlige kan bli en slik begivenhet ved å være samtalepartnere og tilrettelegge besøkene for barnas beste. Barneansvarlig blir en velferdsinstans som skal tilrettelegge for at barna får det bedre når fedre er fengslet.

Barneansvarlige kan igjen sees i sammenheng med hyrdemakten der barneansvarlige viser vei for barnas beste ved å veilede og støtte barna så de ikke «går på feil vei» som forelderen sin.

Barneansvarliges arbeidsoppgaver ser ut til å være mange, slik at det er vanskelig å si hvor godt de rekker å gå i dybden på enkelt ting. Altså er det vanskelig å si i hvor stor grad de får kapasitet til å følge opp enkeltbarn i samtaler, og hvor grundig de får pratet med fedre om deres omsorgsrolle. Dette kan være avgjørende begivenheter for barna, men det er en mulighet for at de får vist noe omsorg og støtte for barna. Barneansvarlige kan i så fall bli viktige begivenheter for barna, som igjen kan forebygge kriminalitet blant barn av fengslede. Dersom barneansvarlige får opplært personalet godt nok til at betjentene og ansatte som møter barna kan vise forståelse, respekt og omsorg vil disse også kunne være positive begivenheter for barna.

Altså kan kanskje de barneansvarlige få en forebyggende effekt mot kommende lovbrudd blant barn av innsatte ved å være støtte for barna. Samtidig kan også arbeidet med å spre barneperspektivet være forebyggende arbeid. Dersom samfunnet utenfor murene og fengselsansatte får en bedre forståelse av barna, vil det kanskje kunne øke sjansen for at barna får støtte og forståelse istedenfor stigma og ekskludering. Dette vil igjen kunne dempe den selvoppfyllende profetien av kriminell atferd blant barna.

8.6 Hvem får nytte av barneansvarliges arbeid?

Dersom barneansvarliges arbeid vil fungere forebyggende vil det være positivt for barna å ikke havne i en selvoppfyllende profeti. Det vil være bra for barna å få en større forståelse av deres situasjon i samfunnet. Barn av innsatte vil derfor klart ha stor nytteverdi av barneansvarliges innsats for barna.

I tillegg vil det samfunnsmessig være en fordel om den selvoppfyllende profetien og kriminelle arven forebygges. Det vil for samfunnet danne et lavere trusselbilde og mindre

skade og økonomiske omkostninger som følge av kriminelle handlinger. For fengselet vil barneansvarlig da kunne være en ressurs i å få ned kriminaliteten og gi mer tilgjengelig fengselsplasser. Dersom barneansvarlig får en forebyggende effekt, vil de bli en viktig funksjon for kriminalomsorgen med tanke på fengselets preventive mål. Barneansvarlige vil i så fall kunne sees som forebyggende instans mot kriminalitet blant barn av innsatte.

Barneansvarliges arbeid kan også få en forebyggende effekt for tilbakefall fra innsatte. Sett i større sammenheng vil barneansvarliges arbeid med innsattes barn kunne hjelpe de innsatte. Det skal tilrettelegges for at barna skal få det bedre når far er i fengsel, samtidig som barneansvarlige også legger opp for ivaretagelse av kontakten mellom far og barn under soningen. Den innsatte kan ha stor verdi å ha kontakt med barna. Kontakten med barn og familie på utsiden kan for den innsatte være en bekreftelse på at noen utenfor bryr seg om han (Lahnstein 1993). Innsatte kan ofte ha en tung og vanskelig tid under soningen. Det har vist seg at det for innsatte kan være lettere å takle dommen og soningen dersom de vet at familien bryr seg (Light 1993). Familien kan gi fremtidig håp for innsatte. Barna og familie på utsiden av fengselet kan rett og slett skape motivasjon for innsatte (Lahnstein:1993: 47).

Barneansvarliges tilretteleggelse for barnas kontakt med innsatte, vil derfor kunne være nyttig for kriminalomsorgens tilbakeføringsgaranti⁴⁰ og rehabilitering av innsatte. I Stortingsmelding 37 (2007-2008:13.1) sees pårørende på som viktige aktører i tilbakeføringsarbeidet. Det legges vekt på at kontakt med familie er av stor betydning for innsattes tilbakeføring til samfunnet. Derfor er det også viktig at kontakten med barna opprettholdes når det er for barnas beste, da det også vil kunne få positivt utslag for innsattes endring- og tilbakeføringsarbeid. Kriminalomsorgen kan med barneansvarliges arbeid bruke barna som en ressurs for innsattes fremgang i fengselet.

Britt: *Det er også sann at pårørende vil inn i institusjonen, men kriminalomsorgen sier «nei, du skal ikke straffes».*

⁴⁰ Tilbakeføringsgarantien ble erklært i 2005 i Soria Moria erklæringen. Ved å tilrettelegge for at de mest grunnleggende behovene før en løslatelse finnes, skal tilbakeføringsgarantien lette den vanskelige perioden tidligere innsatte kan ha de første dagene etter løslatelsen (Dyb og Johannessen 2011). Det er ingen juridisk garanti, men regjeringen erkjenner en forpliktelse til å bistå straffedømte i å få de rettighetene de har krav på som norske statsborgere (St.mld. nr. 37, 2007-2008:14.1). Dette gjøres blant annet ved at ulike velferdstilbud trekkes inn i fengslene. Den innsatte sees også selv som viktig aktør i tilbakeføringsarbeidet (Dyb og Johannessen 2011). Tilbakeføringsgarantien blir altså et tilbud som skal forberede fangen til løslatelse og tilrettelegge for å få innsatte vekk fra kriminalitet etter løslatelsen.

Britt ser et stort ønske og behov blant mange pårørende for å kunne være en ressurs og nytte i innsattes rehabilitering. I følge Britt opplever mange pårørende allikevel å bli møtt med motstand fra kriminalomsorgen i å inkluderes i arbeidet. Dette begrunnes med at de pårørende ikke har gjort den kriminelle handling, og skal derfor ikke straffes for det. I følge Lahnstein (1993) kan utelukkelse av pårørende i kriminalomsorgens arbeid oppfattes som enda en måte å «straffe» de pårørende på. Pårørende kan ha behov for å inkluderes for å ha noe fast og forholdet seg til, vite hvordan ting foregår i fengselet og hvordan den innsatte har det. Samtidig kan det være godt for pårørende å vite at de kan være til nytte for den innsatte. Barna kan bekymre seg mye for hvordan det går med pappen, og oppleve det som vanskelig at fars hverdag og velvære ligger i andres hender. Dersom barna blir mer inkludert ved at det tilrettelegges for mer kontakt, at barna kan henvende seg til noen i fengselet og at noen lytter til barna, vil barna kunne føle seg tryggere og føle at pappa blir passet på i fengselet. Å inkludere barna i fengselsarbeid slik barneansvarlige gjør, vil altså kunne være nyttig både for barna og innsatte. Dersom tilbakefallsprosenten går ned når barna inkluderes mer i fengselsarbeidet vil barneansvarliges arbeid igjen være positivt for samfunnet.

En kan stille seg spørsmål om hvem det er barneansvarlig arbeider for? De barneansvarlige forteller at de arbeider for barna, fordi de skal tilrettelegge for barns beste. Når en ser på nytteverdien av barneansvarliges arbeid ser det ut som om det blir mer glidende hvem de arbeider for. Barneansvarlige vil som vist i oppgaven arbeide for barn av innsatte, fengslede fedre, fengslene og samfunnet, avhengig av ulike arbeidsoppgaver de utfører og hvilke nytteverdi de ulike partene får.

9 Avsluttende refleksjoner

Så hvordan har altså de barnansvarlige arbeidet for å ivareta barna når fengslenes kontroll- og sikkerhetsprinsipper har stått motstridende med barnas behov? Hvilke utfordringer har de møtt? Hva har arbeidet for barnas beste gjort med barneansvarligfunksjonen? Og hvem har de egentlig blitt arbeidende for? I dette kapittelet vil jeg kort oppsummere hvilke svar oppgaven har gitt på forskningsspørsmålene jeg tok utgangspunkt i. Jeg vil også innimellom komme med noen forslag til videre forskning når det gjelder barneansvarlige.

9.1 Barnas beste inn i et kontroll- og sikkerhetssystem?

I utgangspunktet lurte jeg på hvordan barneansvarlige kunne plassere barnas beste og deres behov inn i et sikkerhet- og kontrollsystem som fengsel. I et fengsel brukes det en rekke kontroll og sikkerhetstiltak både ovenfor fangen og besøkende. Kontrolltiltakene er ikke en del av den innsattes straff, men er begrunnet ut i fra sikkerhetsbehovet (Basberg 1999). I følge Alnæs (2006) er kontrolltiltakene rettferdiggjort ved at de er iverksatt for å sikre straffegjennomføring uten svikt. For fengselet er det nødvendig å ha en viss kontroll for å holde ro og orden i institusjonen. Kontrollformer besøkende møter kan for eksempel være skanning av medbrakte gjenstander, kroppsvisitering, narkotikahund eller å bli overvåket under besøket. For barna kan kontrollformene virke overveldende, uforståelige, skremmende og de kan føle seg mistenkeliggjort. Kontrollen kan altså være motstridene med barnas behov for følelse av trygghet og forståelse av egen situasjon. Kontroll vil ikke alltid nødvendigvis være for barnas beste. Prinsippet om barnets beste skal i utgangspunkt overgå annen lovgivning så langt det lar seg gjøre, men det finnes unntak som for eksempel i møte med fengselets sikkerhet og kontroll. Basberg forsket på hvordan betjenter kunne utøve omsorg i fengsel, der sikkerhet og kontroll setter rammebetingelser for betjentenes praksis. Hun fant at hensynet til å ivareta sikkerhet og kontroll alltid ville veie tyngst, uansett hvilke andre arbeidsoppgaver fengselsbetjenter måtte ha (Basberg 1999: 9). På samme måte ser det ut til at sikkerheten og kontrollen blir veiende tyngst for de barneansvarliges muligheter i å arbeide med barnets beste. At både prinsippet om sikkerheten i fengselet og prinsippet om barnets beste står såpass sterkt gir barneansvarlige utfordringer. De barneansvarlige havner midt i mellom prinsippene når de både er ansatt i kriminalomsorgen, samtidig som de skal arbeide

for barnets beste. Derfor har de barneansvarlige forsøkt å finne løsninger som ivaretar begge prinsippene på en best mulig måte. Dette gjøres blant annet ved opplæring av ansatte i å møte barna på en barnevennlig måte under kontrollen. Kontroller kan gjennomføres, men betjentene gjøres oppmerksom på barnas behov under kontrollene. Altså forsøker barnas behov og deres beste å ivaretas, samtidig som fengselets kontroll- og sikkerhet bevares. I andre tilfeller igjen kan kontrollen være for barnets beste. Det blir da viktig at barneansvarlige faktisk får inn kontroll og sikkerhetstiltak som ivaretar barna. Dette har den ene barneansvarlige for eksempel gjort ved å sette inn glassdører i besøksrommene, slik at det ikke skal kunne forekomme lovbrudd mot barna under besøket.

I noen tilfeller vil fengselet kunne gi den innsatte reaksjoner som kan få betydning for barna på utsiden. Reaksjonene mot den innsatte kan av fengselet sees som nødvendig for å ha kontroll, forebygge uro og bevare sikkerheten i fengselet (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 2002: 134). Straffegjennomføringsloven § 40 gir kriminalomsorgen rett til å kunne ilegge reaksjoner dersom innsatte forsettlig eller uaktsomt har brutt reglene for ro, orden og disiplin. Brudd på reglene kan for eksempel gis reaksjonen «tap av adgang til permisjon for et tidsrom av inntil fire måneder» (Straffegjennomføringsloven §40). Dette kan få stor betydning for barnas mulighet for kontakt med den fengslede pappaen. I tilfeller der systemet kanskje jobber mot barnas rettigheter og behov på grunn av reaksjoner og kontrolltiltak, ser det ut som om barneansvarlige kan bli en slags «barnets advokat» som arbeider for barna. De barneansvarlige forsvarer og argumenterer for barnas behov når fengselsavgjørelser rammer barna på en negativ måte. Dersom de barneansvarliges forsvar av barna høres og i praksis tas med i avgjørelser, vil dette kunne få positiv betydning for barna. I og med at jeg ikke har hatt tilgang til datamateriale som sier noe om ansattes ivaretagelse av barneansvarliges anbefalinger, kan jeg ikke si noe om barneansvarliges forsvar for barna har hatt positiv virkning for barna. Dersom barneansvarliges arbeid med å «forsvare» barna skal få en betydning gjenstår det å se om fengselsansatte tar hensyn til barneansvarliges argumentasjoner og anbefalinger. For at barneansvarliges arbeid i å sikre barnas rettigheter ved å spre barneperspektivet, kreves det at de barneansvarlige blir tatt på alvor. For videre forskning vil det kunne være mulig å se på hvordan barneansvarliges arbeid blir tatt i mot av andre fengselsansatte. Det vil kunne spille en stor rolle for å se om barneansvarliges arbeid fungerer i praksis så barnas situasjon kan endres. Barneansvarlige kan ikke gjøre alt for barna alene og er derfor avhengig av støtte innad i institusjonen.

9.2 Påvirkning på barnas situasjon

Avhandlingen forteller noe om hva det er de barneansvarlige kan gjøre for å bedre barn av fengsledes situasjon. Gjennom informasjon og samtaler med barna kan barneansvarlige gi barna bedre forståelse av egen og pappas situasjon. De kan roe ned bekymringer og fantasier hos barna ved å fortelle hvordan det er i fengsel. De kan være en støtte for barna med kunnskap om hva barna kan gå gjennom. De barneansvarlige har tilrettelagt lokalene og lært betjenter hvordan de kan møte barna som er på besøk. For barna kan besøkene i fengsel oppleves fremmed, ubehagelig og skummelt.

Barn 2: *Og det skal ikke stå jernstenger som vegger. Det syns ikke jeg er veldig hyggelig. Det kan være mur, det er liksom greit. Men ikke noe annet enn det. Det skal liksom ikke se veldig strengt og alvorlig ut når man er i fengsel. For da får man liksom ikke føle at man er sammen faren sin da, på en måte, hvis man er i bare fengsel. Da virker det liksom så skummelt og ekkelt og sånn. Ikke skummelt, men ekkelt.*

Meg: *Litt ekkelt, ja. Hvordan burde det se ut da?*

Barn 2: *det kan være en mur sånn som i [et høysikkerhets fengsel]. En mur med bilder.*

Selv om barneansvarlige ikke kan ivareta barnets ønske om å fjerne jernstenger i fengselet, kan de allikevel gjøre rommene hyggeligere for barna så det ikke blir skummelt og ekkelt på besøk. Da kan det føles tryggere for barna å besøke pappa i fengsel. Barna uttalte at barneansvarlige kunne gjøre det tryggere for dem å komme på besøk. Barna antok i utgangspunktet at de personlig skulle møte barneansvarlig under besøkene. Dette blir ikke tilfelle, men barneansvarlige kan allikevel sette andre ansatte inn i barneperspektivet for å gjøre besøkssituasjonen «tryggere» for barna. Barna ga også uttrykk for at møte med ulike betjenter ga en ustabil situasjon for barna da besøksreglene ble utydelige. Reglene for hva barna kunne ha med og hvordan barna ble møtt, kunne variere fra betjent til betjent, og fra fengsel til fengsel. Dette kunne for barna føles utrygt. Et spørsmål som det vil gå an å se på når barneansvarlige har fungert en stund, vil være om besøkene blir mer forutsigbare for barna som følge av barneansvarliges arbeid? Vil dessuten en eventuell lovpåleggelse av barneansvarligordningen skape mer nasjonal forutsigbarhet og likhet for barnebesøkene i fengsler? Dette er ubesvarte spørsmål som det vil la seg gjøre å se på i senere tid.

Når barna har behov for kontakt med far vil det være positivt for barna at besøkssituasjonen gjøres mer barnevennlig. Det kan føre til at de syns det er greiere å være på besøk hos pappa i fengsel. Samtidig kan barneansvarliges arbeid med barnets beste i barn- og farkontakten være problematisk dersom barneansvarlige, barna og foreldre er uenige om barnets beste. I utgangspunktet skal den endelige avgjørelsen om kontakten skal finne sted tas med hensyn til barnets beste. Når barneansvarlige formidler sitt syn til de som avgjør besøk og permisjonstider, vil de ofte i praksis være de som får det «rette» synet på barnas beste

9.3 På vegne av hvem?

Selv om barneansvarlig hovedsakelig skal og arbeider for barn av innsatte, finner jeg samtidig at barneansvarliges arbeid sklir litt mellom hvem det utføres for. Når de barneansvarlige velger å arbeide med far- og barnrelasjonen med utgangspunkt i fars behov for kontakt, blir de barneansvarlige arbeidende for far. Allikevel kan dette også komme barnet til beste. I tilfeller der barneansvarlige legger opp til barnet å avgjøre om kontakten skal opprettes, forholder ikke arbeidet seg lenger til fars behov. På en annen side kan barneansvarliges arbeid med å bedre besøksforhold og gi barna rettigheter, også være nyttig for den innsattes rehabilitering og forberedelse på tilbakeføring i fengselet. Barna kan brukes som ressurs i arbeidet med innsatte. Å arbeide med rehabilitering og tilbakeføring vil kunne komme både fengselet og samfunnet til gode ved å forsøke å forhindre ny kriminalitet. Dette bidrar til regjeringens overordnede kriminalpolitiske mål – *straff som virker – mindre kriminalitet – et tryggere samfunn* (Ugelvik 2011 og St.meld. nr. 37). Dette vil også kunne frigi fengselsplasser for fengselet. På denne måten arbeider også barneansvarlige for fengselet og samfunnet. Samtidig kan barneansvarlige være en positiv begivenhet for barna, og senke stigmatisering av barn av fengslede i samfunnet. På lengre sikt vil dette kanskje kunne føre til nedgang i kriminalitet blant barn av innsatte. Barneansvarliges rolle kan i så måte sees på som en forebyggende instans både når det kommer til barn av fengslede og for ny kriminalitet av innsatte.

9.4 En ny kontroll?

Barneansvarlige arbeider altså for flere ved å vise vei til hva som er barnas beste. Barneansvarlig blir på denne måten en slags veileder som leder aktørene inn på «den rette sti» for å sørge for barnas beste. De barneansvarlige får en form for hyrdemakt (Foucault 2002), som trer inn i familiens private sfære med en mening om hva som er rett for barnet. Dette

gjøres for eksempel når barneansvarlige uttaler seg om barna bør ha kontakt med den innsatte forelderen eller ikke.

Barneansvarlig skal være fengselets stemme for å sikre barns rettigheter. Siden barnekonvensjonen har vært inkorporert i norsk lov siden 2003 er det ikke noe nytt at kriminalomsorgen skal ivareta og ta hensyn til barns rettigheter. Det nye er at det settes inn en egen instans som skal ivareta rettighetene, nemlig barneansvarlige. Når det finnes rettigheter krever det også at noen kontrollerer at rettighetene ivaretas. Barneansvarlige skal arbeide for barnas rettigheter, og prinsippet om barns beste står sterkt. For å sikre barnas rettigheter må barneansvarlige ha en viss formening om hva barnas beste er, og kontrollere at dette blir utført. De barneansvarlige blir et tilbud for barna og den innsatte, som skal hjelpe til å ivareta barna, samtidig som de trer inn i privatlivet ved å si hva som er rett og galt. I enkelte tilfeller kan barneansvarlige få stor betydning for familienes opprettholdelse av kontakt, ved at de anbefaler økt, bevarende eller forminsket kontakt til saksbehandlere og jurister som avgjør permisjon- og besøkstider. Anbefalingene gjøres med begrunnelser i barneansvarliges vurdering av barnas beste. Prinsippet om barnets beste kan se ut til å gjøre barneansvarliges rolle til en slags kontrollør når de skal arbeide for prinsippet. Kan det vise seg at barneansvarlige blir en ny statlig kontrollfunksjon for «barnets beste»? Når barneansvarlige har fått innarbeidet og utviklet tjenesten i fengslene, vil dette kunne være interessant å undersøke.

9.5 «Det er ikke *du* som skal straffes»

«Nei, det er ikke *du* som skal straffes», er i følge Britt et utsagn fra kriminalomsorgen for å ikke inkludere barna og pårørende i arbeid som har med den innsatte og fengsel å gjøre. De pårørende har ikke gjort noe galt, og skal derfor skånes fra fengselet. Samtidig sees det tydelig gjennom avhandlingen at barn av innsatte opplever utfordringer og problemer når en far fengsles. Selv om barna tidligere ikke har vært inkludert i arbeid i fengslene i stor grad, er barna berørt av pappas fengselsstraff. «Det er ikke *du* som skal straffes» kan like gjerne være et utsagn som innebærer at barna *bør* inkluderes i fengselsarbeidet, for å passe på at barnas behov og rettigheter ivaretas. Barneansvarlige blir en instans for fengselet som både i stor grad selv inkluderer barna i arbeidet, og som sørger for at barna i andre fengselsansattes arbeid blir husket på. Kanskje kan barnas utfordringer dempes ved at barna blir husket på i

fengslene. Dermed vil termen «Det er ikke *du* som skal straffes» kunne forsvare fokus på barn av innsatte i fengselet. Å inkludere barna vil også kunne være positivt for innsattes rehabilitering (Light 2003). Barneansvarlige blir kriminalomsorgens forsøk på å ivareta barna, og sørge for at barna ikke i for stor grad «straffes» når en forelder fengsles. Det vil nok i mange tilfeller alltid være problematisk for barn av innsatte når en forelder fengsles, men barneansvarlige kan muligens mildne utfordringene og problematikken barna kan møte på.

Antall ord i oppgaven: 51 478

Litteraturliste

Aas, Karin Haarberg (2013): «Å samtale med barn i barnevernet er mye mer enn bare å snakke med...» Erfaringer fra et kompetanseutviklende prosjekt i praksis». I *Tidsskriftet Norges barnevern*, 4/2003, s.212 -224.

About us. URL: <http://www.eurochips.org/about-us/> [Lesedato 04.11.2013].

Alnæs, Øyvind (2006): *Fengsel – forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt? Slik de innsatte opplever det*. Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS. Oslo

Arditti, Joyce A. og Virginia Tech (2012): «Child Trauma Within the Context of Parental Incarceration: A Family Process Perspective» I *Journal of Family Theory and Review*, Volume 4, s. 181-219

Ayre, Liz, Kate Philbrick og Marielle Reiss (2006): *Children of imprisoned Parents: European Perspectives on Good Practice*. EUROCHIPS. Paris

Backe-Hansen, Elisabeth (1999): «Hva slags kunnskap om og forståelse for barn må vi ha for å kunne vurdere barns deltakelse i forskning?» I *Nem Nent Nesh, Etikk og forskning med barn*. Skriftserie nr. 13. Oslo

Backe-Hansen, Elisabeth og Guri Mette Vestby (1995): *Når barn bidrar i barneforskningen - Etiske spørsmål*. NESH Skriftserie nr. 2. Oslo

Bae, Berit (2007): *Å se barn som subjekt – noen konsekvenser for pedagogisk arbeid i barnehage*. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/barnehager/a-se-barn-som-subjekt--noen-konsekvenser.html?id=440489> [Lesedato: 25.04.2014]

Barneansvarlig i alle danske fengsler! URL: http://www.ffp.no/no/arkiverte_saker/Barneansvarlige+i+alle+danske+fengsler!.9UFRDI5i.ips [Lesedato:12.11.2013]

Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge. Høstmølingen, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sanberg (red). Oslo: Universitetsforlaget, 2012.

Barneombudet (2010): *Fengslet familie. Erfaringer fra å ha en forelder i fengsel*.

BarnsBeste: *Når barn er pårørende – informasjon til voksne med omsorgsansvar for barn som er pårørende*. URL: <http://www.sorlandet-sykehus.no/SiteCollectionDocuments/Gunder/Gunder%200113/Når%20barn%20er%20påør ende%20-%20PDF.pdf> [Lesedato: 25.04.2014]

Barns rettigheter: Barnekonvensjonens betydning for forvaltnings- og rettspraksis (2012). URL: <http://www.jus.uio.no/iør/forskning/prosjekter/barnsrettigheter/> [Lesedato:07.10.2013]

Basberg, Cecilie E. (1999): *Omsorg i fengsel?* Pax Forlag A/S. Oslo

Bowlby, John (1994): *En sikker base. Tilknytningsteoriens kliniske anvendelse*. Det Lille Forlag. Frederiksberg

Brockenhuus-Schack, Anne og Vagn Christensen (1997): *Børn og den nye sociale arv*. Fremad A/S. København

Carlson, Bonnie E. og Neil Cervera (1991): «Inmates and Their Families: Conjugal Visits, Family Contact and Family Functioning». I *Criminal Justice and Behavior*, Volume 18, s.318-333.

Christensen, Else (1999): *Forældre i fængsel – en undersøgelse af børn og forældres erfaringer*. Socialforskningsinstituttet. København

Christophersen, Gunder (2014): *Ny runde på Stortinget med barn av innsatte*. URL: <http://www.sorlandet-sykehus.no/pasient/kompetansentre/barnsbeste/artikler/nasjonalt/Sider/ny-runde-pa-stortinget-med-barn-av-innsatte.aspx> [Lesedato: 25.04.2014]

Chui, Wing Hong (2009): «‘Pains of imprisonment’: narratives of the women partners and children of the incarcerated» I *Child and Family Social Work*, Volume 15, s. 196 -205.

Clemmer, Donald (1958): *The prison community*. Holt, Rinehart and Winston. USA.

Comfort, Megan (2008): *Doing time together*. The University of Chicago Press. Chicago and London.

Danby, Susan, Lynette Ewing og Karen Thorpe (2011): «The Novice Researcher: Interviewing Young Children». I *Qualitative Inquiry*, 17, s. 75-84.

- Dyb, Evelyn og Katja Johannessen (2011): *Tilbakeføring av straffedømte, en kommentert bibliografi*. NIBR
- Ejrnæs, Morten, Gorm Gabrielsen og Per Nørrung (2005): *Social opdrift - Social arv*. Akademisk forlag. København
- Ekspertgruppen om social arv (1999): «Social arv - en oversigt over foreliggende forskningsbasert viden». I *UHS Serie Soc Nr. 9*. Sosialforskningsinstituttet. København
- Ericsson, Kjersti (1996): *Barnevern som samfunnspeil*. Pax forlag. Oslo
- Ericsson, Kjersti og Eva Simonsen (2005): *Krigsbarn i fredstid*. Oslo: Universitetsforlaget
- Fathers in prisons*. URL: <http://www.eurochips.org/expert-corner/fathers-in-prison/> [Lesedato 04.11.2013]
- Fodstad, Grethe R. (2010): «Bok for barn som skal på besøk i fengsel. Hvordan har du det?» i *Aktuelt for kriminalomsorgen*, nr 4.
- FFP (2012a): *Høringsuttalelse fra en gruppe ungdom*. Gitt av FFP
- FFP (2012b): *Uttalelse fra FFP - For Fangers Pårørende til høring: Forslag om endringer i straffegjennomføringsloven mv. (Kriminalomsorgens ansvar for å ivareta barn av domfelte/innsatte mv.)*
- FFP (2013): *Barn med foreldre i fengsel. Fakta, utvikling og forskning*. Presentasjon under samling for barneansvarlige. Oslo: Forening for Fangers Pårørende, 11 april 2013.
- Forening For Fangers Pårørende (2007): *Sammendrag av rapport: Helse og livskvalitet blant fangers pårørende*.
- Forening for fangers pårørende (2009): *UTENFOR MUREN - en håndbok for deg som er pårørende*. FFP. Oslo
- Foucault, Michel (2002): *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Cappelen Akademisk forlag
- Foucault, Michel (2008): *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*. Gylden Akademisk.

- Friestad, Christine og Inger Lise Skog Hansen (2004): *Levekår blant innsatte*. Fafo-rapport 249
- Garland, David (1997): «'Governmentality' and the Problem of Crime: Foucault, Criminology, Sociology». I *Theoretical Criminology*, 1:173, s. 173 -214.
- Goffman, Erving (2000): *Stigma. Om avvigerens sociale identitet*. Pensumtjeneste. Oslo
- Grambo, Bente C. (2000): *Far og fange. En studie av farsrollen i fengsel med utgangspunkt i Hassel kretsfengsel og Oslo kretsfengsel avdeling B*. Hovedfagsoppgave i Kriminologi. Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo
- Grøftehaug, Marlene (2004): *Fangebørn*. CDR-Forlag.
- Halvorsen, Knut (2008): *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Cappelen akademisk forlag. Oslo
- Hansen, Gunnar Vold, Petter A Arvesen og Trude Tornholm (2013): «Pappa i fengsel – hvordan ivaretas familien?» I *Norges barnevern*, volum 90, s. 184 -195.
- Hansen, Rabøl Vagn, Trine Juul Hansen og Steen Elsborg(1999): *Den sociale arv og mønsterbrydere*. Danmarks Pædagogiske Institut. København
- Harris, Yvette (2010): *Children of incarcerated Parents: theoretical developmental and clinical issues*. Springer Publishing Company
- Hauge, Ragnar (2009): *Kriminalitetens årsaker*. Universitetsforlaget. Oslo
- Haugland, Bente Storm Mowatt, Borgunn Ytterhus og Kari Dyregrov (2012): *Barn som pårørende*. Abstrakt forlag
- Haugli, Trude (2012): «Hensynet til barnets beste» i *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Universitetsforlaget. Oslo
- Hendriksen, Lise Garkier, Janne Jakobsen og Peter Scharff Smith (2012): *Børneansvarlige i kriminalforsorgen. Fokus på de innsattes børn*. Institut for menneskerettigheder.
- Hurwitz, Stephan og Karl O.Christiansen (1983): *Criminology*. George Allen & Unwin. USA

- Jakobsen, Janne og Peter Scharff Smith (2011): *Børn af fængslede. En informations- og undervisningsbog*. Samfundslitteratur. Frederiksberg
- Jensen, Tine K. (2012): «Intervjuer med barn og unge i spesielt vanskelige livssituasjoner – kan vi snakke med barn om alt?» I *Metoder og perspektiver i barne- og ungdoms-forskning*. Gyldendal Norsk Forlag AS. Oslo
- Johnsen, Astri (2004): «Hva påvirker barns utvikling? En utviklings historie. Eller en terapeut i krise?» I *Fokus*, volum 32, s. 216 -231.
- Johnson, Elizabeth I. og Beth Easterling (2012): «Understanding Unique Effects of Parental Incarceration on Children: Challenges, Progress, and Recommendations» I *Journal of Marriage and Family*, volume 74, s.342 -356
- Jonsson, Gustav (1969): *Det sociala arvet*. Tiden-Barnängen tryckerier ab. Stockholm
- Kampmann, Jan (1998): *Børneperspektiv og børn som informanter*. Børnerådet. Roskilde Universitetscenter
- Kjensli, Bjørnar (2009): *En følelse av strengere straffer*. URL: <http://www.forskning.no/artikler/2009/august/227793> [Lesedato: 25.04.2014]
- Kloep, Marion og Leo B. Hendry (2003): *Utviklingspsykologi i praksis*. Abstrakt forlag. Oslo
- Lahnstein, Hanne (1993): *De skjulte straffede – om fangers pårørende*. Avhandling i kriminologi mellomfag.
- Larsen, Helmer Bøving (2002): «Spørsmålsformuleringer til barn – set fra et utviklingspsykologisk perspektiv. I *Børn som respondenter*. Socialforskningsinstituttet. København
- Laupstad, Solvi og Ingunn Drangevåg (2006): «En familiehistorie om Tornerose, forbannelser og andre hemmeligheter» I *Fokus på familien*, volum 34, s. 140 -149.
- Light, Roy (1993): «Why Support Prisoners' Families-Tie Groups?» I *Howard Journal*, volume 32, s. 322 -329
- Lindholm, Michael (2011): «Pårørende: ressurs eller vedheng?» I *Rus og samfunn* 02.
- Lombroso, Cesare. (2006): *Criminal man*. Duke University Press. Durham og London

- Lowenstein, L.F (2003): «The Genetic Aspect of Criminality» I *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, volume 8, s. 63 -78
- Machlar, Stine (2013) : *Når muren tar familien* URL: <http://www.sorlandet-sykehus.no/pasient/kompetansentre/barnsbeste/artikler/nasjonalt/Sider/nar-muren-tar-familien.aspx> [Lesedato:12.02.2014]
- Magaletta, Philip R. og Dominic P. Herbst (2001): «Fathering from prison: common struggles and successful solutions». I *Psychotherapy*, volume 38, s. 88 -96
- Martinson, Robert (1974): «What Works: Questions and Answers about Prison Reform». I *Public Interest*
- Mathiesen, Thomas (2007): *Kan fengsel forsvares?* Pax Forlag A/S. Oslo
- Metoder og perspektiver i barne- og ungdoms-forskning*. Backe-Hansen, Elisabeth og Ivar Frønes(red.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2012.
- Morris, Pauline (1965): *Prisoner and their families*. New York : Hart
- Näsman, Elisabet (2012): «Varför särskilt om barn?» I *Metoder og perspektiver i barne- og ungdoms-forskning*. Gyldendal Norsk Forlag AS. Oslo
- Nielsen, Beth Grothe (2006): *Straf – hvad ellers?* Tiderne skifter. København
- Olaussen,Leif Petter (2013): *Hva synes folk om straffenivåret? En empirisk undersøkelse*. Novus Forlag. Oslo
- Pallot, Judith og Elena Katz (2014): «The management of Prisoners' Children in the Russian Federation» I *The Howard Journal*, Volume ** publisert 10. Februar 2014, s. 1 -18
- Philbrick, Kate: *Summary findings from COPING, The characteristics of children with imprisoned parents, their resilience, and their vulnerability to mental health problems*. European Network for Children of Prisoners, COPING partner.
- Poehlmann, Julie, Danielle Dallaire, Ann Booker Loper og Leslie D. Shear (2010): «Children's contact with their incarcerated parents. Research findings and recommendations». I *American Psychologist*, volume 65, s. 575 - 598

- Pope, Valerie (1987): «We all went to Prison': The Distress of Prisoners' Children.» I *Probation Journal* 34, s. 92 -96
- Egge, Marit (2004): *De skjulte straffede*. Redd barna. Oslo
- Raedar, Myrna S. (2012): «Special Issue: Making a better world for children of incarcerated parents» I *Family Court Review*, Volume 50, s. 23 -35
- Rose, Nicolas (2000): «The biology of culpability:: Pathological Identity and Crime Control in a Biological culture» I *Theoretical Criminology*, volume 4, s. 5- 34.
- Rugkåsa, Marianne (2011): «Velferdsambisiøsitet – sivilisering og normalisering». I *Norsk antropologisk tidsskrift*, volum 22, s. 245 -256.
- Samuelsson, Ingrid Pramling, Dion Sommer og Karsten Hundeide (2011): *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Liber. Stockholm
- Sandberg, Kirsten (2012): «Barns rett til å bli hørt» I *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Universitetsforlaget. Oslo
- Sandberg, Sveinung (2010): «What can «lies» tell us about life?» I *Journal of Criminal Justice Education*, 21, s. 447- 465
- Schiratzki, Johanna (2003): «Barnkonventionen och barnets bästa – globalisering med reservation» I *Barns bästa – en antologi om bandomens innebörder och välfärdens organisering*. Brutus östlings bokförlag symposion. Stockholm
- Shaw, Roger (1992): *Prisoners' children. What are the issues?* London
- Shlafer, Rebecca J. og Julie Poehlmann (2010): «Attachment and caregiving relationships in families affected by parental incarceration». I *Attach Hum Dev*, 12, s 395 -415.
- Skardhamar, Torbjørn(2002): *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. Institutt for kriminologi og rettsosiologi. Universitetet i Oslo
- Skilbrei, May-Len (1998): *Når sex er arbeid. En sosiologisk analyse av prostitusjon på massasjeinstituttene*. Oslo: Pax Forlag
- Smith, Lars (2002): *Tilknytning og barns utvikling*. Høyskoleforlaget. Kristiansand

Smith, Peter Scharff (2003): *Moralske hospitalet – Det moderne fængselsvæsnets gennembrud 1770 -1870*. Forum. København

Smith, Peter Scharff og Lucy Gampell (2011): *Children of imprisoned parents*. The Danish Institute for Human Rights

Smith, Peter Scharff og Janne Jakobsen (2010): *Når straffen rammer uskyldige. Børn af fængslede i Danmark*. Gyldendal. København

Statistikk og nøkkeltall (2013): Nøkkeltall 2 terital 2013 om fengsler, plasser, straffer gjennomført i og utenfor fengsel. URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall.237902.no.html> [Lesedato: 25.04.2014]

Sundfær, Aase (2012): *God dag, jeg er et barn. Om barn som lever med rus eller psykisk sykdom i familien*. Fagbokforlaget

Sykes, Gresham (1974): *The society of captives: a study of a maximum security prison*. Princeton University Press. New Jersey

Telling a Child the Truth. URL: <http://www.eurochips.org/expert-corner/telling-a-child-the-truth/> [Lesedato: 05.11.2013]

Tetzchner, Stephen Von (2005): *Utviklingspsykologi Barne- og ungdomsalderen*. Gyldendal Akademisk. Oslo

Thagaard, Tove (2009): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget.

Thorne, Barrie(1993): *Gender play. Girls and boys school*. Rutgers University Press. New Jersey

Til barneansvarlig helsepersonell (2013) URL: <http://www.sorlandet-sykehus.no/SiteCollectionDocuments/Gunder/Gunder%200113/Barneansvarlig%20folder.pdf> [Lesedato: 13.02.2014]

Tiller, Per Olav (2000): *Studier i barndom*. Høyskoleforlaget Nordic Academic Press. Kristiansand

Trodde de var alene med far i fengsel (2013) URL: <http://www.sorlandet-sykehus.no/pasient/kompetansentre/barnsbeste/artikler/nasjonalt/Sider/trodde-de-var-alene.aspx> [Lesedato:19.02.2014]

Tuvblad, Catherine og Kevin M. Beaver(2013): «Genetic and enviromental infulences on antisocial behavior». I *Jounral of Criminal Justice*, Volume 41, s. 273 -276

Type fengsel og sikkerhet. URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/type-fengsel-og-sikkerhet.237877.no.html> [Lesedato:15.04.2014]

Ugelvik, Thomas (2011): *Fangenes friheter. Makt og motstand i et norsk fengsel*. Universitetsforlaget. Oslo

Ugelvik, Thomas (2014): «Paternal Pains of Imprisonment: Incarcerated Fathers, Ethnic Minority Masculinity, and Resistance Narratives». I *Punishment and society*, volume 16, s. 152 -168

Offentlige dokumenter:

FNs konvensjon om barnets rettigheter. Vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989. Ratifisert av Norge 1991. Revidert 2003.

Forvaltningsloven. Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10 februar 1967 nr 00.

Helsepersonelloven. Lov om helsepersonell m.v. av 01. januar 2001.

Interpellasjon nr 7 (2004): *Interpellasjon fra representant Trine Skeid Grande til justisministeren. Om å bidra til at foreldregrupper i fengsler blir etablert som en del av kriminalomsorgen*. Sak nr 3.

Interpellasjon nr 101 (2011): *Interpellasjon fra representanten Kari Henriksen til Justisministeren*. Sak nr 2.

Interpellasjon nr 19 (2014): *Interpellasjon representant K. Henriksen om oppfølging av barn av innsatte i norske fengsler*. Sak nr 5.

Justis- og politidepartementet(2011): *Høringsnotat. Om endringer i straffegjennomføringsloven mv. (Kriminalomsorgens ansvar for å ivareta barn av domfelte/innsatte mv.)* Vedlegg 2. Kriminalomsorgsavdelingen

Spesialhelsetjenesteloven. Lov om Spesialhelsetjenesten m.m . av 01. januar 2001

Straffgjennomføringsloven. Lov om gjennomføring av straff mv. av 18 mai 2001

Kongeriget Norges Grundlov av 17 mai 1814.

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (2002): *Retningslinjer til lov om gjennomføring av straff mv (straffgjennomføringsloven) og til forskrift til loven.* Revidert 27 oktober 2008

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (2006): *Særregler for besøk i besøksleiligheter.*
Rundskriv. KSF 2/2006

Menneskerettsloven. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett. av 21 mai 1999

Nye europeiske fengselsregler på norsk (2006) URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/nye-europeiske-fengselsregler-paa-norsk.328982-237613.html> [lesedato:28.10.2013]

NOU 2000:12 *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*

NOU 2008:9 *Med barnet i fokus*

Om kriminalomsorgen. St.meld. nr 27(1997 -98) Justis – og politidepartementet

Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn. St.meld. nr. 37 (2007-2008). Det kongelige justis- og politidepartement

Vedlegg

Vedlegg 1: Godkjenning av NSD

Vedlegg 2: Godkjenning av kriminalomsorgen

Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeerklæringsskjema til barneansvarlige

Vedlegg 4: Informasjonsskriv til barn av innsatte

Vedlegg 5: Informasjonsskriv og samtykkeerklæringsskjema til barn av innsatte og foresatte

Vedlegg 6: Intervjuguide – barneansvarlige

Vedlegg 7: Observasjonsguide – barneansvarlige

Vedlegg 8: Intervjuguide – barn av innsatte

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Thomas Ugelvik
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 22.01.2013

Vår ref.:32597 / 3 / MSI

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 05.01.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

32597	<i>Hva med barneansvarlig i norske fengsler?</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Thomas Ugelvik
Student	Anette Bjørnson Skjerven

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

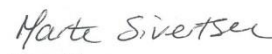
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.08.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marte Sivertsen

Kontaktperson: Marte Sivertsen tlf. 55 58 33 48

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Anette Bjørnson Skjerven, [REDACTED]

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrrsvarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Vedlegg 2

Kriminalomsorgen region øst

Anette Bjørnson Skjerven

Deres ref:

Vår ref:
201303313-5

Dato:
14.05.2013

SVAR PÅ SØKNAD OM GJENNOMFØRING AV FORSKNINGSPROSJEKT OM BARNEANSVARLIGE I _____ OG FENGSEL

Vi viser til din søknad av 08.02.13 hvor det søkes om å intervju og observere barneansvarlige ved _____ og _____

Det følger av retningslinjer for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen at regionalt nivå i kriminalomsorgen er ansvarlig for å avgjøre søknader om adgang til å rekruttere innsatte/domfelte og tilsatte til forskningsprosjekter og for å behandle søknader om bruk av taushetsbelagte opplysninger fra kriminalomsorgen til forskning hvor det kreves dispensasjon fra taushetsplikten.

Alle søknader om forskning skal vurderes individuelt. Hvis søknaden ikke anses å tilfredsstillende krav som er skissert i retningslinjene, må det innhentes nødvendig tilleggsdokumentasjon, jf. retningslinjene pkt. 5 – individuell vurdering.

Lokalt nivå skal få mulighet til å uttale seg om søknaden. De skal vurdere om de har kapasitet til å ta imot forskeren, om prosjektet er praktisk gjennomførbart og sikkerhetsmessig forsvarlig, jf. retningslinjene pkt. 1 – vurdering av lokalt nivå.

Søknaden kan avslås av etiske, sikkerhetsmessige eller kapasitetsmessige årsaker, jf. retningslinjene pkt. 8 - avslag.

Vedtak

Søknaden om å intervju barneansvarlige ved _____ og _____ fengsel innvilges.

Observasjon av barneansvarlige innvilges i _____ fengsel.

- Det settes som vilkår for innvilgelsen at vedlagte taushetserklæring underskrives og returneres regionkontoret før intervjuene og observasjonen finner sted.

Postadresse:
Postboks 9006, Grønland
0133 Oslo

Besøksadresse:
Urtegate 9

Telefon: 23 30 49 50
Telefaks: 23 30 49 99
Org.nr: 982 349 400

Saksbehandler:
Hege Kongerud
E-post: postmottak-
8100@kriminalomsorg.no

Begrunnelse

Vi har forespurt _____ og _____ fengsel. _____ fengsel har kapasitet til å ta deg imot slik at du kan intervju og observere barneansvarlige. Det gjøres oppmerksom på at barneansvarlige i _____ fengsel ikke er en 100 % stilling. Din kontaktperson i _____ fengsel er _____ som er barneansvarlig der. _____ fengsel ber om at du i etterkant oversender det ferdigstilte forskningsprosjektet.

_____ fengsel har for tiden av arbeidsmessige og kapasitetshensyn ikke mulighet til å la deg observere barneansvarlige. Du kan imidlertid ta kontakt med Inspektør _____ for et intervju.

Krav til forskeren

Forskningen skal gjennomføres på en forsvarlig måte og de ansatte og innsatte skal ikke utsettes for personlige belastninger.

Forskeren skal forholde seg til den enkelte enhets sikkerhetsmessige instruksjer.

Forskeren skal fremlegge bakgrunns materialet og informere enhetene ut ifra behov.

Forskerens taushetsplikt

Opplysninger forskeren blir gjort kjent med kan være undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningslovens § 13. Forskeren er undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningslovens § 13 c. Av § 13 e følger at forskeren plikter å hindre andre i å få tilgang eller kjenneskap til opplysningene. Overtredelse av taushetsbestemmelser er straffbart, jf. straffeloven § 121.

Videre er det en forutsetning at forsker er kjent med lov om personopplysninger (LOV 200-04-14) med tilhørende forskrift (FOR 2000-12-15 nr. 1265) spesielt § 7.27 i forskrift til personopplysningene.

Oppbevaring av materialet

Forsker skal påse at innsamlet materiale blir oppbevart på en forsvarlig måte og at det foretas anonymisering av personidentifiserbare opplysninger ved publikasjon. Innsamlet materiale som inneholder slik informasjon skal makuleres så snart undersøkelsen er avsluttet. Ved unntak fra denne hovedregelen skal det foreligge en godkjenning fra Datatilsynet.

Klageadgang

Regiondirektørens vedtak om å anvende taushetsbelagte opplysninger til forskningsformål, kan påklages til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Klageretten er etter forvaltningslovens kap. VI § 28, omfatter den som ikke får medhold i sin søknad om forskning og den taushetsplikten er satt til vern for.

Regionen anmoder forskeren om å sende et eksemplar av forskningsrapporten til:

- Kriminalomsorgen region Øst – Postboks 9006 Grønland, 0133 Oslo, samt til de 4 andre regionene.
- Kriminalomsorgens utdanningscenter-Postboks 6138 Etterstad, 0602 Oslo
- Kriminalomsorgens sentrale forvaltning-Postboks 8005 dep, 0030 Oslo

Etter fullmakt

Brit Kari Kirkeeide
fung. assisterende regiondirektør

Hege Kongerud
rådgiver

Vedlegg 3

Forespørsel om å delta i masterprosjektet «Hva med barneansvarlig i norske fengsler?»

Jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo, og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Tema for min oppgave er barneansvarlige i fengsler. Det jeg vil undersøke er hvordan en barneansvarlig i fengsel kan påvirke situasjonen til barn av innsatte, både under besøk og generelt ellers i hverdagen. Jeg ønsker å undersøke dette da barneansvarlig er innført i Sverige og Danmark, men det er ikke per dags dato blitt fastslått å ha det i Norge. Men forslaget om å lovfeste en slik ordning i Norge er oppe for diskusjon. Det drives i dag barneansvarlig i noen fengsler i Norge. Altså vil jeg lete etter hvilke behov det er for barneansvarlig i norske fengsler og hvordan det kan være med på å påvirke barn av innsattes situasjon dersom det skulle bli etablert.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å ha samtale med børneansvarlige i Danmark, ha samtale med Forening for fangers pårørende og ha intervju/observere barneansvarlige angående jobben som barneansvarlig i norske fengsler. Til slutt ønsker jeg å ha et gruppeintervju med 5-10 barn i alderen 8 til 17år.

I intervjuene vil jeg prate med de ulike partene om tema som for eksempel hvordan barnas situasjon er uten barneansvarlig, hvordan de ønsker at en barneansvarlig skal være, hva de ulike tror at skal til for å bedre barnas situasjon og hvilke forventninger barna har når forelderen er innsatt. Ved observasjon av barneansvarlige ønsker jeg å se hvordan ting foregår og hva arbeidet som barneansvarlig består i. Under observasjon vil jeg ta notater, og under intervju vil jeg bruke båndopptaker og notater mens vi prater sammen. Intervjuene vil ta ca 1,5 -2,5 time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Hvis du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen slutten av sommeren 2014.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet og observasjonen, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på telefonnummer [REDACTED] eller sende en e-post til [REDACTED]. Du kan også kontakte min veileder Thomas Ugelvik ved institutt for kriminologi og rettssosiologi, e-post: [REDACTED]

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen
Anette Bjørnson Skjerven

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Signatur Telefonnummer

Vedlegg 4

Eget informasjonsbrev til barna.

Til deg som barn av innsatt, om masterprosjektet «Hva med barneansvarlig i norske fengsler?»

Jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo og skal skrive om temaet barneansvarlig i fengsel. Det er blitt sendt en forespørsel til deg og din foresatte om du som barn av innsatt har lyst til å være med i forskningen. Dette er sendt ut gjennom Forening for fangers pårørende og jeg vet ikke hvem du er. Jeg vil ikke få vite hvem som har fått spørsmål om å være med før du og din foresatte eventuelt svarer at dere ønsker at du skal være med. Dersom du og/eller din foresatt ikke ønsker at du skal være med vil jeg ikke få noen opplysninger om at det er du som har fått spørsmål om å bli med.

Det er snakk om at det skal komme barneansvarlig i flere norske fengsler. Det har nå startet i noen fengsler. Det jeg vil undersøke er hvordan barneansvarlig kan påvirke deg og din situasjon. Jeg vil snakke med dere som er barn av innsatte fordi dere er en viktig del av jobben til en barneansvarlig. Sammen vil vi snakke om ulike tema rundt fengsel og barneansvarlig for å finne ut av hva du synes om en barneansvarlig og hvordan det bør være. Det vil blant annet bli snakket om tema som hvordan vil det være for deg å ha en barneansvarlig i fengsel der din mamma/pappa sitter? Hvordan bør en barneansvarlig være? Hva bør en barneansvarlig gjøre? Hvordan er det i dag? Synes du det burde komme barneansvarlig i fengslene? Hvordan kan en barneansvarlig hjelpe? Hva tenker du kan være bra med en barneansvarlig? Er det noe som kan være dumt med en barneansvarlig? Hvilke tanker har/hadde du til fengselet da din mamma/pappa ble innsatt?

Dersom du og din foresatt ønsker at du skal være med vil du være med på et intervju å snakke om blant annet disse temaene. Det er to ulike måter intervjuene vil bli gjort på. Det ene er gruppeintervju der du møter meg og 4 andre barn. Sammen skal vi snakke om og diskutere de ulike temaene. Hvis du ikke vil være med i gruppeintervju med andre barn, men ønsker å være med i et intervju med bare meg som forskeren vil du få lov til det. Da vil det kun være deg og meg som prater om de ulike temaene sammen. Under intervjuene vil jeg bruke båndopptaker som spiller inn samtalene, og jeg vil også skrive noen notater mens vi prater sammen. Intervjuet vil ta ca. 1 til 1 og en halv time. Du, din foresatt og jeg blir sammen enige om tid og sted som passer dersom du ønsker å være med.

I undersøkelsen vil det være ca. 10 til 15 barn i alderen 8 til 17 år som deltar. Hvis det skulle være vanskelig og litt tøft for deg etter å ha vært med i samtalen og du ønsker å ha noen å prate med vil jeg ordne det sånn at du kan snakke med skolehelstjenesten, Forening for fangers pårørende eller rødekorstelefonen.

Det er ikke sikkert at akkurat din og din mamma eller pappas situasjon blir bedre her og nå selv om du er med på intervjuene. Men det som du forteller kan kanskje gjøre at det kan bli bedre for andre barn som får enten mor eller far i fengsel senere.

Det er helt frivillig å være med, så du og din foresatte bestemmer selv om du ønsker å være med eller ikke. Du kan også si at du ikke lenger ønsker å være med når som helst i min undersøkelse uten å fortelle hvorfor hvis du plutselig ikke vil være med lenger etter å ha sagt ja. Da vil alle opplysningene om deg og det du har sagt bli anonymisert. Anonymisert vil si at andre ikke kan gjenkjenne det du har sagt eller opplysninger om deg slik at de kjenner deg igjen. I den ferdige oppgaven vil alle opplysningene bli anonymisert og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes av leserne.

Hvis det er noe du lurer på om prosjektet kan du ringe meg på telefonnummer [REDACTED] eller sende en e-post til [REDACTED]. Du kan også kontakte min veileder Thomas Ugelvik ved institutt for kriminologi og rettssosiologi på e-post: [REDACTED].

Med vennlig hilsen

Anette Bjørnson Skjerven

[REDACTED]

[REDACTED]

Vedlegg 5

Til deg som er barn av innsatt og foresatte.

Forespørsel om å delta i masterprosjektet «Hva med barneansvarlig i norske fengsler?»

Jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo, og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Tema for min oppgave er barneansvarlige i fengsler. Det jeg vil undersøke er hvordan en barneansvarlig i fengsel kan påvirke situasjonen til barn av innsatte, både under besøk og generelt ellers i hverdagen. Jeg ønsker å undersøke dette da barneansvarlig er innført i Sverige og Danmark, men det er ikke per dags dato blitt fastslått å ha det i Norge. Men forslaget om å lovfeste en slik ordning i Norge er oppe for diskusjon. I noen norske fengsler i dag finnes barneansvarlige som en prøveordning. Det er snakk om å prøve dette i flere fengsler før det kanskje lovfestet. Altså vil jeg lete etter hvilke behov det er for barneansvarlig i norske fengsler og hvordan det kan være med på å påvirke barn av innsattes situasjon dersom det skulle bli etablert.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å ha en samtale med barneansvarlige i Danmark, ha samtale med Forening for fangers pårørende og ha intervju med og observere barneansvarlige angående jobben som barneansvarlig i to norske fengsler.

Jeg ønsker også å ha et intervju med 10 -15 barn i alderen 8 til 17år. Grunnen til dette er fordi at barn er en viktig del av arbeidet til barneansvarlige. Barneansvarlige i fengsler skal være der for å påvirke barnas situasjon, så i stor grad handler det hele om barna. For å vite hvordan barneansvarlig kan påvirke barnas situasjon syns jeg det her er viktig å la barna bli hørt. Det er barna som best kjenner til sin egen situasjon og det er derfor viktig å la dere få uttale dere om saken. Barna og de voksne kan for eksempel ha ulike meninger om hvordan barneansvarlig bør være. I FN's barnekonvensjon artikkel 12 står det skrevet: «Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som berører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i forhold til dets alder og modenhet». Barneansvarlig er helt klart noe som berører barnets forhold og barnet bør derfor kunne uttrykke seg om sine synspunkter rundt dette.

I intervjuene vil jeg prate med de ulike partene om tema som for eksempel hvordan barnas situasjon er uten barneansvarlig, hvordan de ønsker at en barneansvarlig skal være, hva tror de at skal til for å bedre barnas situasjon, kan barneansvarlig være både positivt og negativt, og hvilke forventninger har barna når forelderen er innsatt. Intervjusituasjonen vil bli tilpasset hvert enkeltbarn ut i fra dets behov.

Jeg har tenkt å bruke et gruppeintervju for de barna som føler seg trygge på det. Her vil det i så fall være en gruppe delt inn i ca. 5 stk hvor det gis tema rundt barneansvarlig som barna i gruppa kan diskutere. For de som ikke ønsker å delta i et gruppeintervju, men gjerne vil stille opp på et intervju med forskeren vil det også la seg gjøre. Under intervju vil jeg bruke båndopptaker og notater mens vi prater sammen. Intervjuene vil ta ca. 1 -1,5 time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

For å beskytte barna vil det være en oppfølgingstjeneste, der barna kan henvende seg dersom det skulle bli vanskelig for barna med intervjuene. For eksempel ved å ha avtale med skolehelsetjenesten barnet tilhører om at barnet kan få en samtale der, avtale med FFP om samtaler der eller henviser til rødekorstelefonen.

Det er viktig å gjøre oppmerksom på at det som kommer frem i intervjuene på denne forskningen ikke nødvendigvis bedrer akkurat din og din forelder som er innsatt sin situasjon her og nå. Men det du forteller kan kanskje gjøre det bedre for andre barn som får enten mor eller far fengslet.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Hvis du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Alle opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen slutten av sommeren 2014.

Jeg gjør oppmerksom på at jeg som forsker ikke vet hvem som har fått tilsendt dette brevet. Brevet er sendt ut av FFP og jeg vil ikke få noen opplysninger om hvem som har fått forespørselen før foresatte og barn av innsatte eventuelt velger å delta i min undersøkelse. Dersom barnet har lyst å være med på intervjuet og du som foresatt godkjenner dette, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på telefonnummer [redacted] eller sende en e-post til [redacted]. Du kan også kontakte min veileder Thomas Ugelvik ved institutt for kriminologi og retts sosiologi, på e-post: [redacted].

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen
Anette Bjørnson Skjerven

[redacted]

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon oger villig til at

(Foresattes navn)

..... får delta i forskningen.

(Barnets navn)

Signatur av foresatte Telefonnummer

.....

Vedlegg 6

Intervjuguide med barneansvarlige

Intervjuene skal være fleksible og dialogstyrte. Jeg tar opp ulike tema hvor det er åpnet for at informantene også kan prate om andre ting enn spørsmålene. Spørsmålene er kun veiledende for å komme inn på ulike tema. Det er ikke bestemt antall forhåndsdefinerte og ferdig formulerte spørsmål. I stedet benyttes en tematisk intervjuguide med forslag til mulige oppfølgingsspørsmål/tema som kan benyttes underveis.

1) Barnas situasjon

I denne delen vil fokuset være på hva barneansvarlig tenker om barn av innsattes situasjon generelt. Hvordan barna kan ha det når de har en forelder i fengsel, og hvilke ulike utfordringer barneansvarlige tror barna kan møte på.

Hvilke tanker gjør du deg rundt;

- Barnas situasjon med forelder i fengsel?
- Barnas situasjon hjemme med en forelder i fengsel?
- Barnas opplevelser ved besøk i fengsel?
- Barnets kontakt med den innsatte. Mye, lite, hvordan, bra, dårlig, sunt, utviklende, hemmende osv?
 - Ser du ulike situasjoner fra barn til barn? Hvordan kan disse forskjellene være?
 - Ser du hvordan det kan påvirke barna å ha foreldre i fengsel i forhold til
 - skole?
 - venner?
 - familie?
- Hva tenker du om medias fokus på den innsattes kriminalitet i forhold til barnets situasjon? Er dette noe du tenker over i enkelte situasjoner i jobben? Eller kommet bort i? Hvordan har du i så fall valgt å håndtere det eller ville håndtert det?

2) **Barneansvarlig som arbeid**

I denne delen vil det være fokus på arbeidet som barnansvarlig. Hva består jobben i? Hva er hensikten med jobben? Hvordan kan barneansvarlig være med på å påvirke barnas situasjon? Det er her fokus på barnansvarligs tanker om arbeidet og hva de kan gjøre for barna.

Barneansvarligrollen

- Hva er en barneansvarlig?
- Hvorfor starte opp med barneansvarlig?
- Hvordan utføre jobben som barneansvarlig? Hva består arbeidsoppgavene av?
- Hvordan fanger du opp de som trenger hjelp av barneansvarlig? Hvordan fange opp de innsatte? Hvordan fange opp barna?
- Hvordan tenker du IKT og registrering? I aktuelt for kriminalomsorgen forteller Storberget i 2011 om at det skal komme et IKT-basert system som vil kunne gi oversikt over antall barn som er berørt av straffegjennomføringen, og innsattes status som omsorgspersoner for disse barna. Har du sett noe til dette systemet? Og hvordan fungerer i så fall systemet?

Mål og praksis

- Hva er målene med jobben; kort- og langtidsmål?
- Mål og utførelse, hvordan fungerer de sammen. Oppnås målene i praksis?
- Hva har du gjort i jobben frem til nå? Har dette fungert? Er det noe du ønsker å ta med videre?
- Hva krever denne jobben av deg? Hvordan tenker du å løse det?
- Har du en annen stilling ved siden av funksjonen barneansvarlig? Hvordan påvirker dette arbeidet som barneansvarlig?
- Hvordan spre barneperspektivet?
- Har du kontakt med barn om hvordan du kan utføre jobben? Blir de spurt? Og blir det i så fall tatt hensyn til og brukt i praksis?
- Er det noe lovverk som påvirker hvordan du kan utføre jobben din? Har du merket noe til dette, i så fall hvordan og hvordan valgte du å håndtere det?
- utfordringer i jobben?

Kontakt med barn og foreldre

- Kontakt med barnet – har du som barneansvarlig mye kontakt med barna? Hvordan er kontakten?
- Kontakt med foreldre/familie?
- Hva slags påvirkning kan du som barneansvarlig ha på familiesituasjonen til barnet?
- Hvordan kan en barneansvarlig forbedre barnet situasjon?
- Kan en barneansvarlig gjøre det vanskeligere i barnets situasjon (uintendert)?
- Hvis jeg sier *Barnets beste*, hva tenker du da i forhold til deg som barneansvarlig?
- Hva tenker du barna trenger av deg?
- Er det noen videre oppfølging av barn og familien etter at den innsatte har sonet ferdig? Er det noe hjelp i overgangen når kontakteetableringen kan bli annerledes?

Samarbeid med andre instanser

- Samarbeider du med andre instanser i arbeidet ditt?
- Har du noe samarbeid med barnevernet?
- Får du vite av barnevernet at barnet er i kontakt med dem hvis barnet er det når far settes inn?
- Hvordan vurderer du når en innsatt spør om hjelp til å få kontakt med sitt barn?

Nettverk

- Hva tenker du om at barneansvarlig nå ser ut til å spre seg fort? Hvordan tenker du nettverk? Hvordan har det fungert frem til nå?

Barneansvarlig og utarbeidelse av fengselet

- I hvilken grad har du mulighet til å påvirke fengselets utseende?
- Er det noen endringer som du har vært med å utformet?
- Hvilke tanker gjør du som barneansvarlig deg om at barna blir innelåst på besøksrommene og i besøksrommene? Har du hørt noe om hvilke tanker barn kan ha om dette?
- Er det noe du ville gjort annerledes i utformingen av fengselet ut i fra at du jobber som barneansvarlig?

Besøksleiligheten

- Hvilke tanker gjør du deg rundt besøksleiligheten? Det skal være for å fremme barns rett på samvær.
- Blir besøksleilighetene brukt etter barnets beste slik det står i rundskrivet fra kriminalomsorgens sentrale forvaltning?
- Hva kan du som Barneansvarlig gjøre for besøksleilighetene og barnets beste?
- Barnet kan selv uttale om det er til eget beste fra 7 år og oppover. Hva tenker du om det? Tror du barna føler eller at det blir lagt mye press på barna her?
- Er det mer betryggende i de tilfellene der annen omsorgsperson eller barnevernet eller annen offentlig myndighetsperson kan være med?
- Hva slags type kontroller blir gjort?

3) Barneansvarlig i Norge vs. Danmark (ut i fra boka til Hendriksen, Jakobsen og Smith)

Her vil jeg ta opp tema som har vært i fokus for den danske børneansvarligordningen å se hvordan de norske barneansvarlige forholder seg til disse fokusene. Er det forskjeller eller likheter i hvordan de ønsker å jobbe?

- Kurs. Barneansvarlige bør gjennomgå et kursforløp om barn av fengsledes behov og rettigheter. Har det vært noe kurs i Norge? Vet du om det er noe mer planer for det? Videreutdanning?
- Er det noe samarbeid med eksterne organisasjoner? F.eks FFP eller røde kors? (Det er det i Danmark) Hvordan er i så fall samarbeidet? Hva gjøres?
- Hvordan blir det informert om barneansvarlig ved institusjonen til innsatte? Hvordan blir det informert til barna? Hvordan til ansatte?
- Hva gjøres for å avmystifisere fengselet for barna?
- Hva kan de innsatte finne på med barna under besøk? Har barneansvarlig prøvd å tilrettelegge for mer aktivitet? I så fall, hva?
- Et fengsel i Danmark (statsfengselet i Ringe) har lagt opp til at den innsatte og innsattes barn også kan ha uteaktivitet sammen. Det er blant annet minigolf, stangtennis og en liten bekk. Hvordan er det med uteaktiviteter ?
- Hva slags utfordringer vil du tro du har ved at du jobber i et stort fengsel? Og i et høysikkerhets fengsel?

Vedlegg 7

Observasjonsguide av barneansvarlige i fengsel

For å finne ut av min problemstilling vil jeg i denne observasjonsguiden skrive ned ulike punkter jeg tenker er viktig å se etter og ha i bakhodet under observasjon av de barneansvarlige og noe om i hvilke situasjoner det vil kunne være aktuelt å observere.

Ulike ting jeg vil se etter under observasjon av barneansvarlige:

- Jeg vil observere en vanlig arbeidsdag som barneansvarlig, følge barneansvarlige under arbeidsdagen:
 - Hva består arbeidsdagen av?
 - Hva gjør barneansvarlige?
 - Kan jeg se ulike utfordringer de møter?
 - Hvordan velger barneansvarlige å løse ulike utfordringer?
 - Hvem har barneansvarlige kontakt med i løpet av arbeidsdagen?
- I møte med andre ansatte:
 - Her vil jeg observere for og kanskje se:
 - Hvordan den barneansvarlige arbeider i møte med andre.
 - I hvilken grad barneansvarlige får lov til å innføre egne ideer til arbeidet.
 - Hvordan den barneansvarlige lar seg inspirere av de andre
 - Hvordan barneansvarlig forsøker å lære andre fengselskollegaer om barna og hvordan man skal arbeide med dem.
 - Hvordan blir barneansvarlig sine ideer og forslag tatt i mot
- Telefondagen
 - Tilgjengelighet ved telefonen
 - Hvordan velger barneansvarlige å svare på henvendelser
 - Hvor mange henvendelser får barneansvarlige? Blir denne ordningen mye brukt?
 - Hvordan barneansvarlige velger å ordlegge seg for å få barnet til å forstå
 - Hvordan forklare barnet på en ordentlig måte at en ikke kan gi ut taushetsbelagte opplysninger om forelderen til barnet slik at barnet kan ta det på en fin måte, men allikevel kunne være en støtte for barnet?
 - Hva slags tema går igjen?

Se etter hvordan forholdene er tilrettelagt for barn.

- Besøksinngangen:

- Hva møter barna?
- Hvordan blir barn møtt i de ulike fengslene med barneansvarlig i slusa?
- Er slusa mer tilpasset barn
- Metalldetektor
- Utseende
- Betjentene som sitter i skranken. Har barneansvarlig hatt noen påvirkning på disse? Hvordan møter de besøkende?

- Besøksrom:

- Hva møter barnet?
- Hvordan er besøksrommene i de ulike fengslene utformet
- Barneansvarliges påvirkning på besøksrommene?
- Er de tilpasset ulike barn?
- Uteområdet?
- Hva kan man som barn gjøre i besøksrommene? Hva finnes det av aktivitetstilbud i rommene?

- Besøksleilighetene:

- Hva møter barnet?
- Hvordan er besøksleiligheten?
- Barneansvarliges påvirkning på besøksleiligheten?
- Er de tilpasset barn?
- Uteområdet?
- Hva kan man som barn gjøre i besøksleilighetene? Hva finnes det av aktivitetstilbud i rommene?

Vedlegg 8

Intervjuguide med barn av innsatte

Jeg tenker her at jeg blir nødt til å tilpasse hvert intervju i forhold til barna, det er ikke sikkert at jeg nødvendigvis bør gå innom alle disse temaene. For noen vil dette kanskje bli for mye. Men dette er mulige spørsmål og tema som kan tas opp. Jeg burde også se litt an i forhold til alder på barna jeg får.

Intervjuene skal være fleksible og dialogstyrte. Jeg tar opp ulike tema hvor det er åpnet for at informantene også kan prate om andre ting enn spørsmålene. Spørsmålene er kun veiledende for å komme inn på ulike tema. I tillegg til spørsmålene kan jeg jeg legge til andre spørsmål om temaene underveid i intervjuene dersom det sees nødvendig.

Før intervjuet starter husk dette;

- I. Fortell hva som vil foregå under intervjuet.
 - Kan få tegne f.eks hvis barnet vil
- II. Barnet har også lov til å stille meg spørsmål underveis, både om temaene eller hvis det skulle være andre ting.
- III. Fortell at barnet når som helst kan be om pauser
- IV. Fortell om samtykket og at barnet når som helst kan trekke seg eller velge å la være å svare på spørsmål. Det vil ikke få noen konsekvenser for barnet.
- V. Fortell om anonymisering. Hva er anonymisering? Jeg er nødt til å anonymisere alle som skal være med i forskningen, de voksne også.
- VI. Fortell at jeg har taushetsplikt, samtidig som jeg også har opplysningsplikt hvis det kommer frem noe som jeg som voksen er nødt til å rapportere, men du vil alltid få beskjed av meg dersom det skulle være nødvendig. - *for eksempel ved informasjon om overgrep, vold osv*
- VII. Det du forteller er det bare du som vet, jeg som forsker vet ikke svarene og det finnes ingen fasit svar. Det er bare du som er ekspert på deg selv og dine meninger.
- VIII. Det at du velger å være med på intervju vil ikke si at jeg automatisk vil kunne gjøre din situasjon bedre, men det du forteller kan være med å bedre andres situasjon senere.
- IX. Har du noen spørsmål?
- X. Snakk litt først med barnet for å bli litt kjent, kan gjøre situasjonen betryggende

- alder
 - fritid
 - interesser
 - hvilken skole
 - høstferien som snart kommer for eksempel
- OSV.

1) Å ha mor/far i fengsel

Det første tema fokuserer på det å ha mor/far i fengsel. Det konkrete rundt situasjonen hvordan er et besøk, hva foregår i fengselet, hvor ofte får man gå på besøk, kontakt utenom besøket, hvordan er en vanlig hverdag for barna hjemme når mor/far er i fengsel. Denne delen utgjør således et relativt åpent utgangspunkt der informanten oppfordres til å fortelle om sin historie.

Mulige spørsmål:

- i. *Går det fint for deg hvis vi først prater litt generelt om fengsel og det og ha en far i fengsel, du bestemmer helt selv hvor mye du ønsker å si? Og så prater vi om tanker rundt barneansvarlig etterpå?*

- Er du på besøk hos forelderen din i fengsel? Hvor ofte får man lov å komme? Hva må til for å få lov å komme på besøk?
- Fortell litt om hvordan et besøk i fengselet foregår.
- Hva skjer når man kommer til fengselet?
- Hvordan er betjentene?
- Hva gjør man på besøk?
- Får dere man være i eget rom?
- Hvordan informasjonen fra fengselet får man når en forelder ble innsatt? Informasjon om besøk, om fengselet, om kontakt osv?
- Er det noen man kan prate med de i fengselet hvis man ønsket det?

2) Barneansvarlig i norske fengsler

Den andre delen fokuserer på barneansvarlig i fengsler. Fokus rettes altså mot hva barna tenker/mener at en barneansvarlig skal være, og hvilke forventninger og ønsker barna har til en barneansvarlig.

- Vet du hva en barneansvarlig er?
- Kan du fortell litt om hva du tenker at barneansvarlig i fengsel er?
- Fortell litt om hva du tenker at en barneansvarlig bør gjøre i jobben sin? Hva er det viktig at barneansvarlig gjør?
- Fortell litt om det er noe barneansvarlig kan gjøre når du skal på besøk i fengselet?
- Hva tenker du at en barneansvarlig kan gjøre for dere? Er det noe en barneansvarlig kan hjelpe dere med eller ordne for at det skal bli bedre for barn av innsatte? Her kan det godt være ting når man er på besøk i fengselet eller ting når man ikke er på besøk.
- Burde barneansvarlig ha kontakt med barna?
- Hvordan bør man kunne få tak i barneansvarlig hvis man ønsker å prate med han/henne?
- Når ville du ønske å kunne prate med barneansvarlig?
- Hva bør en barneansvarlig prate med barna om?
- Hvor ofte bør man få lov til å prate med barneansvarlig?
- Hvordan bør kontakten med barneansvarlig være? frivillig for de som ønsker en slik kontakt eller at alle får en fra starten av?
- Hvilke informasjon ville du ønske å få av barneansvarlige når far er i fengsel?
- Hvis barneansvarlig skal fortelle de andre som jobber i fengselet om hva som er viktig for barn med forelder i fengsel. Hva bør barneansvarlig lære de andre da?
- Hvordan kan barneansvarlig jobbe for at den innsatte og barnet skal holde kontakten i mens mor/far er i fengsel?
- Bør barneansvarlig prate med den innsatte forelderen? Hvis ja, hva bør de prate om?
- Bør barneansvarlig kunne få bestemme hvordan det skal se ut når dere er på besøk i fengselet? Hvis ja, hva kan barneansvarlig gjøre for at det skal bli bra å komme på besøk?

- Hva kan være positivt med en barneansvarlig?
- Hva kan være negativt med en barneansvarlig?

- Hvordan ville det vært for deg om fengselet hadde en barneansvarlig når du har eller har hatt forelderen i fengsel?
- Har du noen forventninger til hvordan det vil bli hvis det kommer barneansvarlige i fengslene?
- Har du opplevd å ha barneansvarlig i fengselet der far er? Hvis ja, kan du fortelle litt rundt hvordan det er at det er en barneansvarlig der?

Fortell at barnet kan kontakte meg når som helst, og at FFP også har sagt at de kan kontaktes om barnet vil.